NOU Norges offentlige utredninger **2000: 26**

«...til et åpent liv i tro og tillit»

Dåpsopplæring i Den norske kirke

Fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon av 16. juli 1999
Avgitt til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 10. oktober 2000

Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning

Oslo 2000

Til meny

Til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet

Utvalget legger med dette fram sin innstilling og utredning om lovfestet rett til dåpsopplæring i Den norske kirke. Innstillingen er enstemmig.
Hvert år bæres rundt 50 000 barn til dåpen i vår kirke. Selv om mye har endret seg raskt i vårt samfunn de siste tiårene, velger fortsatt de fleste foreldre å la sine barn døpe. Samtidig opplever vi at et voksende antall barn og unge som ikke ble døpt som spedbarn, melder seg til dåp. Alt dette sier mye om dåpens sterke stilling i vårt folk.
Dåp og dåpsopplæring hører uløselig sammen. Alle døpte har rett til dåpsopplæring. Mulighetene for dåpsopplæring må være like i hele landet, samtidig som den må tilpasses lokale forhold. Å lovfeste retten til dåpsopplæring for alle døpte i Den norske kirke er denne utredningens ambisiøse prosjekt. Det er en ambisjon som vokser fram av følgende erkjennelse: Bare den kirke som overleverer, vil overleve.
Hovedmålsettingen med en dåpsopplæring for vår tid er å gi barn og unge livshjelp: Den livshjelp som handler om støtte til å tolke og mestre tilværelsen og sitt eget liv i lys av kristen tro. Kirken skal være et møtested og et fellesskap, der barn og unge får hjelp til å samle trådene i sin livsvev og se helheten og sammenhengen i sitt liv. Her skal de finne hjelp og trøst når de har behov for det. Her skal de få næring for sin tro og sine etiske vurderinger. Kirken har et medansvar for å ivareta barnekonvensjonens uttrykte rett til åndelig utvikling. Dåpsopplæring er også en måte å engasjere alle døpte til ansvarsdeltakelse i kirken og samfunnet.
Som tittel på innstillingen har vi valgt en strofe fra en mye brukt dåpssalme av Svein Ellingsen: »...til et åpent liv i tro og tillit.» Det er livet på dåpens grunn som beskrives med disse vakre ord. Utvalgets anliggende har vært å legge til rette for en dåpsopplæring som kan gi best mulige vekstbetingelser de første 18 grunnleggende årene av et menneskeliv. Vi er de første til å innrømme at det er et meget krevende prosjekt. Men lavere målsetting kan ikke kirken ha, når det er dåpens liv »i tro og tillit» det handler om.

Oslo, 10. oktober 2000

Nils-Tore Andersen, leder leder
Berit Øksnes Gjerløw, nestleder nestleder
Erling Birkedal
Solveig Fiske
Hilde Fylling
Frank Grimstad
Sigmund Harbo
Astrid Hareide
Ingunn Holbæk Langmoen
Finn Wagle
Jorun Elisabeth Berstad Weyde, sekretær

Røter

Rot
treng
eit bån
for å feste
tægan til livet.
Røter
treng
ein ungdom
for å opne
blomen mot ljoset.
Rotfeste
treng
eit menneske
for å bere
bører i motvind.
(Olav Mosdøl)

Kapittel 1
Bakgrunn for utredningen og utvalgets anbefalinger

1.1 Bakgrunn for utredningen

I forbindelse med Odelstingets behandling av Innst.O.nr. 46 (1995 - 96) som blant annet omhandler Kirke-, utdannings- og forskningskomiteens innstilling om lov om Den norske kirke, ble det oversendt et forslag til Stortinget om å be »Regjeringen utrede og vurdere å fremme forslag om lovfestet rett til dåpsopplæring». [1] Bakgrunnen var et ønske om å sikre alle foreldre et tilbud om dåpsopplæring i menigheten for sine døpte barn, i tillegg til dagens konfirmasjonsundervisning. Dette er, i tillegg til kirkens eget arbeid med dåpsopplæring, også aktualisert av innføringen av skolefaget Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering (KRL).

Det ble også fra Stortinget enighet om å be »Regjeringen i samarbeid med Kirkerådet vurdere hvordan kirkens konfirmasjonsundervisning kan tilrettelegges praktisk samtidig som hensynet til barn med annen tros- og livssynsbakgrunn blir ivaretatt». [2] Bakgrunnen var ønsket om å vurdere nærmere forholdet mellom adgangen til å legge kirkens konfirmasjonsundervisning til skolens undervisningstid samtidig som en ivaretar hensynet til at alle skal få en religionsundervisning uavhengig av religionstilhørighet.

1.2 Utvalgets mandat, sammensetning og arbeid

Ved kongelig resolusjon av 16. juli 1999 ble det nedsatt et utvalg, som ble gitt følgende mandat:

»Utvalget skal :

- Kartlegge og beskrive behovet for en organisert kirkelig dåpsopplæring i lys av samfunnsutviklingen og endringene i skolens kristendomsundervisning.
- Utrede spørsmålene omkring de rettslige rammebetingelser for kirkens dåpsopplæring, herunder
  - utrede spørsmålet om behov for endringer av lovgivning og annet regelverk og eventuelt fremme forslag om slike endringer og andre tiltak som kan bidra til å institusjonalisere kirkens dåpsopplæring,
  - spesielt vurdere spørsmålet om lovfestet rett til dåpsopplæring.
- Vurdere forholdet mellom prest, kateket og andre kirkelige tilsatte, menighetsråd og kirkelige fellesråd når det gjelder ansvar og oppgaver innenfor dåpsopplæringen.
- Belyse frivillige medarbeideres, de kristne organisasjoners, foreldres og fadderes rolle i dåpsopplæringen.
- Utrede de spørsmål vedrørende konfirmantopplæringen som de framsatte forslag om organisering av dåpsopplæringen aktualiserer, herunder vurdere hvordan kirkens konfirmantundervisning kan tilrettelegges praktisk

samtidig som hensynet til barn med annen tros- og livssynsbakgrunn blir ivaretatt.
- Utrede de økonomiske og administrative konsekvenser av de forslag som framsettes. Minst ett forslag skal baseres på uendret ressursbruk.
- Legge fram sin utredning innen 1. september 2000.»

Utvalget fikk følgende sammensetning:
- Generalsekretær Nils-Tore *Andersen*, Lørenskog, leder
- Sokneprest Berit *Øksnes Gjerløw*, Skiptvedt, nestleder
- Forsker Erling *Birkedal*, Hagan
- Sokneprest Solveig *Fiske*, Løten
- Direktør Frank *Grimstad*, Fetsund
- Dosent Sigmund *Harbo*, Stavanger
- Rådgiver Astrid *Hareide*, Bodø
- Stud. psykol. Ingunn *Holbæk Langmoen*, Oslo
- Biskop Finn *Wagle*, Trondheim

Utvalget ble supplert med kateket Hilde *Fylling*, Tromsø.

Sekretær for utvalget har vært rådgiver Jorun Elisabeth *Berstad Weyde*.

Utvalgets arbeid begynte i september 1999 og ble avsluttet i september 2000. Det er avholdt 13 møter, hvorav 4 møter over 1 dag, 8 møter over 2 dager og 1 møte over 3 dager. Utvalget og utvalgsmedlemmer har hatt møte med en rekke instanser og personer, blant annet undervisningskomiteen på Kirkemøtet 1999, representanter for kirkesamfunn, kristelige organisasjoner, utdanningsinstitusjoner og lærerorganisasjoner, og representanter for de politiske partiene i Stortingets Kirke- og undervisningskomité.

1.3 Tolkning av mandatet. Begrepsbruk

Med dåpsopplæring mener vi trosundervisning på grunnlag av eller med tanke på den kristne dåp. Dåpsopplæring er undervisning og oppdragelse som skal hjelpe barn og unge til å tilegne seg den kristne tro, finne sin plass i menighetens fellesskap, og å leve i samsvar med kristen livstolkning. En slik opplæring varer i prinsippet hele livet. Utvalget vil spesielt fokusere på opplæring av barn og unge. Vi vil drøfte prinsipielle sider ved opplæringen og komme med forslag til tiltak fra fødsel (dåp i spedbarnsalderen) til myndighetsalder. Dette betyr at konfirmasjonsopplæringen er inkludert i utvalgets forståelse av dåpsopplæringen. Når utvalget bruker begrepet konfirmasjonsopplæring, er det altså å forstå som en del av dåpsopplæringen.

Det døpte barnets rett til opplæring ligger til grunn for utvalgets drøftinger og forslag til tiltak. Det er et hovedanliggende å legge til rette for at alle døpte får opplæring uavhengig av bosted i landet, etnisk og familiær tilhørighet, og uavhengig av personlige forutsetninger for læring. Dette gjelder også barn og unge med ulike typer funksjonshemninger. Det betyr at den enkelte menighet i Den norske kirke må få like muligheter til å gi opplæring til alle døpte.

Utvalget drøfter behovet for opplæring i lys av samfunnsutviklingen og endringer i skolens kristendomsundervisning. Det er ikke innenfor utvalgets mandat å foreslå eventuelle endringer i skolens kristendoms- , religions- og

livssynsundervisning (KRL-faget). Skolen er en selvstendig institusjon med egen kristendomsundervisning. Denne undervisningen gir viktig basiskunnskap for kirkens egen dåpsopplæring. Det er viktig å drøfte relasjonen til skolen og det framtidige samarbeidet. I forståelse med oppdragsgiver finner utvalget det naturlig å inkludere barnehagen i drøftingene, selv om barnehagen ikke direkte er nevnt i mandatet (barnehagevirksomheten ligger også under et annet departement enn Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet, som er utvalgets oppdragsgiver).

I vurderingen av juridiske, administrative, organisatoriske og økonomiske rammebetingelser for dåpsopplæringen, ser vi på ulike nivåer og områder innen kirkens virksomhet. Vi drøfter kirkens arbeid gjennom ansatte, menighetsråd og fellesråd lokalt, kirkens arbeid regionalt (i bispedømmet) og det sentralkirkelige arbeidet. Vi drøfter forholdet mellom ansatte og frivillige medarbeidere innen kirken, og kontakt og samarbeid mellom den offisielle kirke og frivillig kristelig organisasjonsarbeid.

I forbindelse med vurdering av konfirmasjonsopplæringen nevnes det i mandatet at en også skal ivareta hensynet til barn med annen tros- og livssynsbakgrunn. Dette forstår vi imidlertid ikke slik at utvalget skal foreslå praktiske ordninger for andre tros- og livssynssamfunn. Men de forslag til rammebetingelser som fremmes for dåps- og konfirmasjonsopplæringen i Den norske kirke, må også kunne gjøres gjeldende for andre, i den grad de ønsker det. Vi legger til grunn at alle barn i vårt samfunn må få rett til et visst nivå av trosopplæring, uavhengig av skolens undervisning, uansett hvilke tros- eller livssynssamfunn en er tilknyttet.

1.4 Den aktuelle utfordringen

Den norske kirke er en folkekirke som spiller en viktig rolle i folks liv, noe som ikke minst kommer til uttrykk ved dåp, konfirmasjon, vigsel og begravelse. Kirken er, om enn i noe ulik grad, en vesentlig faktor og premissleverandør i tros- og verdispørsmål i samfunnet.

Den norske kirke er et trossamfunn, med forpliktelser både overfor Kirkens Herre og overfor sine medlemmer. I arbeidet med å formidle kristen tro og etikk til nye generasjoner står kirkens dåpsopplæring sentralt. Den er avgjørende for kirkens framtid som en levende folkekirke. Samtidig er dåpsopplæring nødvendig for at kristen kultur og etikk fortsatt skal være en bærebjelke i det norske samfunnet.

Vi skal her peke på noen utfordringer og dilemmaer kirken og samfunnet står overfor når dåpsopplæring skal gjennomtenkes og lovreguleres. Dette er spørsmål som blir drøftet mer inngående senere i utredningen.

Skolens kristendomsundervisning og kirkens dåpsopplæring

I 250 år har skolens kristendomsundervisning både formelt og reelt vært en grunnpillar i kirkens dåpsopplæring sammen med konfirmasjonsundervisningen. De omfattende endringene som har skjedd i dette faget, dels i tilknytning til skoleloven av 1969 og senest ved innføring av KRL-faget i 1997, har i stor grad endret dette bildet. Dåpsopplæring i skolens regi har formelt falt bort, og

dette har ikke blitt kompensert med tilsvarende ressurser til kirkens dåpsopplæring. Dette innebærer en faktisk, dramatisk nedbygging av kirkens dåpsopplæring. Skolen skal imidlertid fortsatt gjøre elevene fortrolige med en kultur som har vært og er preget av kristendommen, samtidig som den skal gjøre elevene kjent med ulike religioner og livssyn. Det er viktig for utvalget å understreke behovet for samarbeid og god kontakt med skolen også i den nye situasjonen.

Dåpsopplæring for alle

Skolens kristendomsundervisning har nådd så godt som alle døpte opp gjennom årene. Konfirmasjonsprosenten har også vært relativt stabil de siste 10 årene – i hvert fall når en ser på den prosentvise andel av døpte som følger kirkens konfirmasjonsundervisning. Samtidig viser enkelttiltak, som for eksempel utdeling av kirkebok til 4-åringer at det er mulig å etablere nye tradisjoner som når et stort antall av de døpte. Det er for utvalget avgjørende at en lovregulering av dåpsopplæring skal være et virkemiddel for at alle døpte skal få en reell mulighet til å delta i denne opplæringen. Det gjelder også personer med ulike funksjonshemninger og språklige og kulturelle minoritetsgrupper – som for eksempel samiske barn og unge. Dersom kristendommen også om én generasjon skal være kulturbærer og bidra til kollektiv og personlig identitet, er det helt avgjørende at de døpte blir involvert i en kirkelig opplæring. Utvalget vil derfor i hovedsak legge et breddeperspektiv til grunn i sine drøftinger og forslag til tiltak.

Ansvar og myndighet

Foreldre og foresatte har hovedansvaret for oppdragelse og opplæring av barn og unge. Dåpsopplæring må skje på mandat fra foreldre og faddere som har ønsket dåp. Det er den kirken en døpes inn i, som har et formelt ansvar for å gi den opplæringen foreldre har rett til å forvente når de bærer barna til dåpen. Med bakgrunn i foreldreansvaret er hjemmet en viktig arena for dåpsopplæringen. For utvalget er det viktig å se på hvordan det kan legges til rette for et godt samarbeid med og involvering av barnas og de unges foreldre og faddere. Utfordringen er å få til et godt samvirke mellom kirke og hjem.

Tidsklemmen

Tradisjonelt har mye av opplæringen i vårt samfunn, også kristen opplæring på grunnlag av dåpen, foregått i hjemmet og ved hjelp av frivillig innsats fra engasjerte voksne gjennom et bredt menighets- og organisasjonsarbeid. I det moderne samfunnet er imidlertid samværet mellom voksne og barn og unge svært begrenset. De aller fleste voksne har et arbeid utenfor hjemmet, og er det meste av dagen ikke sammen med sine barn. Det stilles store krav til innsats i de fleste yrker, og foreldre opplever at deres fritid er presset. Dette gjelder ikke minst enslige foreldre, og familier med flere barn. Overskudd og engasjement til å følge opp barna i fritidsaktiviteter og til selv å delta i disse aktivitetene, er svært begrenset for mange. Det er derfor en utfordring for kirken å kunne gi en opplæring av barn og unge som ikke oppleves som et

ytterligere press på familiens tidsklemme. Tvert imot er det et mål at foreldre skal oppleve at kirken stiller opp og bistår i arbeidet med opplæring og oppdragelse av barna.

Ansatte og frivillige

Enkeltpersoner og frivillige organisasjoner har gjort og gjør en betydelig innsats i det kristne barne- og ungdomsarbeidet. Dette arbeidet har vært et nødvendig supplement til den dåpsopplæringen som ble gitt av lærerne gjennom skolens kristendomsundervisning. Arbeidet med rekruttering og oppfølging av frivillige medarbeidere har ikke vært prioritert høyt nok i menighetene. De siste års nedgang i antall frivillige medarbeidere bør tas på alvor både i menighetene og organisasjonene, og føre til en strategi for hvordan dette kan møtes. Det er likevel urimelig å tenke seg at det store dåpsopplæringsunderskuddet skal kunne dekkes opp av frivillige alene. En ny satsing på dåpsopplæring må ha som forutsetning at kirken tilføres undervisningsstillinger.

Pluralitet på samfunns- og individnivå

Det er en utfordring for kirken å kommunisere med mennesker på en slik måte at det kan være til hjelp for deres identitetsdanning og et bidrag til deres egen livstolkning.

I de siste 10 årene har det foregått betydelige endringer når det gjelder religion og kirke. Fra å være et forholdsvis homogent folk religiøst sett har vi nå et samfunn, der ulike religioner og meningsunivers lever side om side. Denne ytre pluraliteten og sekulariseringen har også en parallell til det som skjer på det indre og individuelle nivået. Den enkelte forholder seg forholdsvis fritt eller uvitende til forestillinger og normer som de religiøse institusjonene representerer. For mange har dette vært en naturlig og berettiget frigjøring. Det er samtidig et dilemma at mange som er døpt inn i den kristne kirke, ikke finner tilhørighet der.

Religiøse referanser

En kan ikke ta det for gitt at barn og unge som deltar i kirkens opplæring, har erfaringer med kristen praksis som aftenbønn, bordbønn og bibellesning hjemmefra. Samtidig er en del barn fortrolig med religiøst liv og språk så å si fra fødselen av. Kirken må ta hensyn til at barn og unge har ulike erfaringer og holdninger knyttet til kristen tro og praksis, og at kirkens praksis, språk og trosforestillinger kan være fremmed for mange. I møtet og kommunikasjonen må en derfor legge til rette for at barn og unge kan få delta og gjøre erfaringer.

1.5 Utvalgets anbefalinger

Utvalgets anbefalinger bygger på blant annet følgende premisser:

- Dåp og dåpsopplæring hører uløselig sammen. Den norske kirke er et trossamfunn med forpliktelser overfor sine døpte medlemmer. Dåpsopplæringen står sentralt i arbeidet med å formidle kristen tro og etikk til nye

generasjoner, og er av avgjørende betydning for at vi også i framtiden skal ha en levende folkekirke. Kristent menneskesyn, kultur og etikk har vært en bærebjelke i utviklingen av det norske samfunnet. Dersom disse verdiene skal leve videre i nye generasjoner, er det avgjørende at kilden til de grunnleggende verdier og holdninger videreformidles til barn og unge.

- En lovfestet rett til dåpsopplæring skal være et virkemiddel for at alle døpte, og de som ønsker dåp, skal få en reell mulighet til å delta i denne dåpsopplæringen, uavhengig av hvor i landet en bor. Det må her tas hensyn til ulike språklige og kulturelle minoritetsgrupper, som for eksempel de samiske. Det samme gjelder barn og unge med funksjonshemninger. Målsettingen med dåpsopplæringen er å gi barn og unge livshjelp og støtte til å tolke og mestre tilværelsen i lys av kristen tro.
- En dåpsopplæring der barn og unges kompetanse og ressurser tas på alvor, framheves.
- Frivillige medarbeidere og ledere i de kristelige organisasjonene innehar stor kompetanse og gir viktige bidrag til dåpsopplæringen. Også i framtiden kan kirken vanskelig klare seg uten disse bidragene. Ressursene disse medarbeiderne innehar, er vesentlige for den modellen utvalget har lagt opp til, spesielt når det gjelder lederopplæring og leirvirksomhet.
- Det er en forutsetning at dagens KRL-fag ikke endres slik at kristendomsundervisningen i skolen svekkes. Det er viktig at alle elever ved norske skoler får kjennskap til kristendommen uansett om de er døpt eller ikke. Utvalget legger til grunn at andre tros og livssynssamfunn må få de samme ytre rammer for tros og livssynsundervisningen av barn og unge som Den norske kirke.

Utvalget vil anbefale at dåpsopplæring blir en lovfestet rett som gis til alle som er døpt og ønsker å bli døpt i Den norske kirke, forutsatt at det blir gitt nødvendige økonomiske ressurser til å innfri en slik rett. For å realisere en slik rett til dåpsopplæring, foreslås følgende:

1. Aldersgruppen 0 – 18 år gis en opplæring som tilsvarer *315 timer.* Opplæringen organiseres som en kombinasjon av undervisning i enkelte avgrensede faser, en kontinuerlig undervisning i kirkeskole og IT-tilbud. Nærmere halvparten av tiden (150 timer) foreslås lagt til tiden i småskolealder (6 -10 år), i form av kirkeskole og juniorkonfirmasjon (se skisse nedenfor og kapittel 5.3).
2. Det legges opp til en *prosjektperiode* på 3 år for å utprøve ulike modeller for organisering av undervisningen for aldersgruppen 6 – 10 år, der dåpsopplæring legges til dagtid (se kapittel 5.3).
3. Det er behov for en økt bemanning som tilsvarer *1200 årsverk* for arbeidet i menighetene. Årsverkene skal i hovedsak gå til styrking av katekettjenesten og dåpsopplærere, men også til prester, diakoner og kirkemusikere. Det er avgjørende at de ansatte organiserer dåpsopplæringen, og motiverer og utfordrer frivillige i menighetene for å kunne gi barn og unge best mulig dåpsopplæring. Det vil være av stor betydning at de mange ulike frivillige organisasjoner bidrar i kirkens dåpsopplæringsprogram. I forbindelse med dåpsopplæringen er kontakt og samarbeid med

foreldre/foresatte, som er de viktigste voksenpersonene for barn og unge, vesentlig i alle aldersgrupper (se kapittel 7.3).

4. Dåpsopplæringen vil totalt kreve en økning av de økonomiske rammer for Den norske kirke i størrelsesorden *ca 550 mill kroner, hvorav nærmere 500 mill er til nye stillinger* (se kapittel 8.3).
5. Det etableres støttefunksjoner i *regionale fagmiljøer.* Dette er tenkt som et nettverk tilgjengelig for ansatte og frivillige. Prostiet styrkes med en prostikateket i halv stilling, og bispedømmene blir styrket med 2 stillinger med ansvar for oppfølging, veiledning, kursing og konsultasjoner (se kapittel 7.6).
6. Det bygges opp et *sentralt faglig prosjektsekretariat* som står for strategisk nytenkning, innovasjon og koordinering i oppbygging av dåpsopplæringsarbeidet. Det initieres forskningsarbeid parallelt med innarbeiding av ny undervisningsplan. Det avsettes midler til forsknings- og utviklingsarbeid, samt sentralkirkelig arbeid. Det opprettes egne stillinger eller kjøpes tjenester på sentralkirkelig hold til utarbeidelse, fornyelse og vedlikehold av *interaktive dataopplegg* for de ulike alderstrinn. Samlet beregnes det 20 stillinger og 5 mill kroner i driftsmidler til disse tiltakene (se kapittel 5.2).
7. Det avsettes økonomiske midler til utvikling av materiell til *samisktalende barn og unge*. På samme måte avsettes det midler til utvikling av materiell til de med *særlige behov for tilrettelagt undervisning* (se kapittel 8.3).
8. Det legges opp til en *opptrappingsplan* over 10 år med rekruttering, utdanning og etablering av alle aktuelle stillinger. Det settes i gang tiltak og forsøk lokalt parallelt med at det arbeides med sentralkirkelige opplæringsplaner (se kapittel 7.8).
9. Følgende *endringer i lovverket* foreslås (jfr. kapittel 8.1):
   - Kirkeloven § 9: tilføyelse om menighetsrådets forpliktelse på dåpsopplæring
   - Kirkeloven §14: fellesrådet får ansvar for å opprette nødvendige stillinger
   - Kirkeloven §15: kommunen forpliktes til å utrede utgifter til den lovregulerte dåpsopplæringen
   - Kirkeloven § 23: bedring av rapporteringen for bispedømmenes fordeling av statlige tilskudd
   - Kirkeloven § 36: Ny paragraf som hjemler rett til et minimum av dåpsopplæring, og regulering av eventuell bruk av tid og lokaler i skolen
   - Tjenesteordning for menighetsprester: § 2 pkt c: ansvar for dåps- og konfirmasjonsopplæringen justeres
   - Tjenesteordning og kvalifikasjonskrav for kateketer gjennomgås av et eget utvalg, og vedtas av Kirkemøtet

10. Organisering av dåpsopplæringen settes opp skjematisk i tabell1.1. Det er her tatt med stikkord for å antyde planens intensjon. For fyldigere forklaringer vises det til kapittel 5.

Tabell 1.1: Skjematisk oppsett av anbefalt modell for dåpsopplæringen

Aldersgrupper	Tiltak	Arena	Samarbeid	Omfang	Kommentarer
0 – 3 år Småbarnsfasen	Dåpssamtaler *Dåp Foreldregrupper Grupper for barn og foreldre sammen	Hjemmet Kirken	Foreldre/ foresatte Faddere	20 timer	Dåpssamtalene gjennomføres individuelt, fortrinnsvis i barnets hjem. Omfang ca én time. Samtalene foretas før og etter dåpen. I tillegg kan en samle flere dåpsfamilier for å gjennomgå ritualet og gudstjenesten. Målet med foreldrekontakten er å gi støtte og frimodighet i foreldrerollen - både til å være tydelige oppdragere og til å innarbeide gode vaner for den kristne oppdragelsen. Foreldrene tilbys også kurs med enkel innføring i kirkens tro og liv (Foreldre-katekumenat).
3 – 6 år Førskolefasen	Søndagsskole/ Hverdagsskole 4-års-opplegg Gudstjenester IT-tilbud *Dåpsskole 6 år	Hjemmet Kirken / Menighetshus	Foreldre/ foresatte Faddere Frivillige organisasjoner	30 timer	Menigheten legger til rette for et søndags- eller hverdagsskoletilbud. Gjennomføring og materiellutvikling kan skje i samarbeid med frivillige organisasjoner. Menigheten arrangerer familiegudstjenester. 4-års-fasen fortsetter omtrent i sin nåværende form, med utdeling av »Kirkebok», og gjennomføring av samlinger i tilknytning til dette. Dåpsskolen videreføres og utvides, og avsluttes med en liturgisk samling, evt. med førstegangsnattverd. IT-tilbud utvikles og vedlikeholdes på nasjonalt nivå.
6 – 10 år Småskolefasen 10 år	Kirkeskole IT-tilbud Lederutvikling *Juniorkonfirmasjon	Kirken / skolen Leirsted Naturen	Skolen Foreldre-foresatte Faddere Frivillige organisasjoner	120 timer 30 timer	I hver menighet etableres en kirkeskole på dagtid. Det er ønskelig at Kirkeskolen legges til kirkens lokaler, der dette er praktisk gjennomførlig. Den kan også organisatorisk knyttes til skolen, men opplæringen skjer ikke innenfor skolens undervisningstid. Det gjennomføres forsøk med hvilken organisering som fungerer best for barna. Siste semester i småskolen er barnet juniorkonfirmant. Dette kan knyttes sammen med utdeling av Bibel eller nytestamente. IT-tilbudet videreføres. Lederutvikling prioriteres ved at barna gis anledning til selv å ta ansvar i dåpsopplæringen. Det er satt av 150 timer til denne aldersbolken, hvorav 30 timer til juniorkonfirmasjon
10 – 13 år Mellomfasen	Trosopplæring IT-tilbud Lederutvikling	Kirken Menighetshus Leirsted Naturen	Frivillige organisasjoner Foreldre/ foresatte Faddere	30 timer	Fra og med 5. skoleår legges det vekt på dåpsopplæring knyttet til gudstjenesteliv og grupper, lag, foreninger, søndagsskole, speider, kor og klubber. Det bør samarbeides med frivillige kristelige organisasjoner der det er mulig og naturlig. Menigheten har ansvar for at det arrangeres leirer, weekender og ulike aktiviteter i eller i tilknytning til kirkens lokaler og ute i naturen. Barna og de unge gis oppgaver, og får være med på å prege menighetens fellessamlinger. Lederutvikling prioriteres. IT-tilbudet videreutvikles til et lærerikt og engasjerende interaktivt datatilbud og opplæringsverktøy for denne aldersgruppen.

Tabell 1.1: Skjematisk oppsett av anbefalt modell for dåpsopplæringen

Alders-grupper	Tiltak	Arena	Sam-arbeid	Omfang	Kommentarer
13 – 15 år Konfir-masjons-fasen	Trosop-plæring Forel-dremøter IT-tilbud Lederut-vikling *Konfir-masjon	Kirken Møte-lokaler Nature n	Frivil-lige organ-isa-sjoner Forel-dre/ fore-satte Fad-dere	20 timer 45 timer	Dåpsopplæringen målrettes i forhold til de utfordringer ungdomsalderen gir. Fokus set-tes på diakoni. Det arrangeres foreldresam-vær, hvor tema knyttes til rollen som tenåringsforeldre. Avgrensede tiltak knyttes til det kontinuerlige ungdomsarbeid, eventu-elt i samarbeid med organisasjoner. Konfir-masjonstiden videreføres i hovedsak som nå. Opplegg for 13-åringer og lokal plan for kon-firmasjonstiden kan samordnes der det er naturlig. IT-tilbud og lederutvikling videreføres.. Det er satt av 65 timer til denne aldersbolken, hvorav 45 timer til konfirmas-jon
15 – 18 år Myndig-hetsfase	Ung Messe Gud-stjenester IT-tilbud Lederut-vikling * Myn-dighets-markering	Kirken Frit-idsmilj ø Kafé	Frivil-lige organ-isa-sjoner	20 timer	Klubbvirksomhet videreutvikles i denne myn-dighetsfasen. Etter konfirmasjonen gis tilbud om videre lederutvikling. Ungdommene gis selvstendig ansvar blant annet for ungdoms-gudstjenester og andre arrangement. Det leg-ges til rette for samlivsforberedende kurs, ungdomsdiakonale tiltak og mulighet for deltakelse i internasjonalt kirkelig arbeid (økumenikk, misjon, bistand). Menigheten bør samarbeide med ulike organisasjoner. IT-tilbudet videreutvikles. Det utvikles kirkelig ritual for markering av myndighetsalder.

Samarbeid med barnehage og skole
Menighetene må fortsatt oppfordres til å samarbeide med barnehage og skole i forhold til emner, arrangement og prosjekter som barnehage og skole ønsker samarbeid om. Det vil være naturlig å fortsette innarbeidede tradisjoner i forbindelse med høytidsmarkeringer, samlingsstunder, kurs med lærere og førskolelærere, ekskursjoner til kirken, temadager om kirke, sorg, begravelse, salmetradisjon osv. I de menigheter der kristelige organisasjoner eller menigheten selv driver barnehager, ligger det spesielt til rette for et nært samarbeid. Menigheter og kristelige organisasjoner utfordres til å vurdere å satse på åpne barnehager som et arbeidsredskap i dåpsopplæringen.
* Angir markering av et høydepunkt.

Del I Situasjonen for dåpsopplæringen fram til vår tid

Kapittel 2
Dåpsopplæring - tilbakeblikk og utblikk

- *Dåpsopplæring i en eller annen form har alltid vært en del av kirkens liv. Ulike historiske epoker og ulike kirker har imidlertid løst oppgaven forskjellig. For å få perspektiver på og impulser til vår egen aktuelle debatt, rettes blikket i dette kapittelet både bakover i historien og utover til andre kirker og kirkesamfunn.*

2.1 Dåpsopplæring fram til vår tid

2.1.1 Dåpsopplæring i hjem og kirke

Jesu egen befaling om å forkynne evangeliet ved å døpe og lære (Matt 28) er forpliktende for kirken. Helt fra Det nye testamentes tid har det derfor vært en nær sammenheng mellom dåp og opplæring. I den eldste kristne kirke var det hovedsakelig voksne som ble døpt, med vekt på opplæring forut for dåpen. Etter hvert ble barnedåp med etterfølgende opplæring mer og mer vanlig.

I Det nye testamente finner vi også spor av at den grunnleggende dåpsopplæring følges av en mer videregående opplæring, med »modenhet i Kristus» som målsetting. Dette avspeiler seg også i oldkirken, med en undervisning som ser ut til å være knyttet til menighetens liv og fellesskap. Opplevelse og miljø var altså viktig som veiviser inn i det nye livet, sammen med hovedelementer i undervisningen som Fadervår, trosbekjennelsen og de ti bud.

Da kristendommen ble riksreligion i Romerriket på 300-tallet, endret situasjonen seg dramatisk. Nå skulle kirken være kirke for alle. I stedet for å kunne konsentrere seg om interesserte som kom til kirken, skulle en nå gi et opplæringstilbud til et stort antall, noe som fikk konsekvenser for kravet til kvalitet og omfanget av undervisningen. Utover i middelalderen ser det ut til at undervisningen for alle de døpte ble mindre og mindre planmessig.

Vi kjenner lite til hvordan dåpsopplæringen ble gjennomført i den unge norske kirken. Prester og munker må ha spilt en viktig rolle, ikke minst som støtte til hjemmene, til foreldre og faddere. Gudstjenestene, sakramentene og ritualene fra vugge til grav har påvirket og hatt stor betydning for folks tro og tanke. Kristentro var for folket en livsform, og ikke bare kunnskap i kognitiv forstand.

Reformatoren Martin Luther understreket betydningen av å formidle grunnleggende kristen kunnskap. Som en hjelp til dette skrev han sine to katekismer, den store og den lille. Ikke minst Luthers lille katekisme har hatt en sentral plass i kirke og skole opp til vår tid. I følge Kirkeordinansen av 1539 for Danmark-Norge skulle presten ha en halvtimes innføring i barnelærdommen i gudstjenesten i tillegg til prekenen. Der dette var praktisk vanskelig, kunne presten ha katekismeundervisning rundt i soknet på en ukedag, gjerne med hjelp fra klokkeren (degnen). Dette var første forsøk i Norge på å organisere en regelmessig kristendomsundervisning for alle barn. Reformasjonen la også stor vekt på foreldres ansvar for kristen opplæring av sine barn.

2.1.2 Dåpsopplæring i skolen

Med Lov om konfirmasjonen i 1736 fikk man for første gang en ordnet opplæring av alle døpte, og denne ble en plikt for alle. En fikk en ordnet undervisning, «overhøring» og en liturgisk avslutning i kirken med løfte om å leve i dåpspakten. Betydningen av konfirmasjonen ble understreket ved at en uten å være konfirmert ikke hadde fullstendige borgerlige rettigheter, som for eksempel rett til å søke arbeid og til å gifte seg. Lov om allmueskolen som kom i 1739, må sees i sammenheng med konfirmasjonen. Ved disse lovene ble det innført en ny pedagogikk i kirken. Tidligere ble barn og unge fortalt bibelfortellingene, og de lærte mye utenat. Ved innføringen av skole skulle barna lære å lese og selv tilegne seg stoff på denne måten. Undervisningen i allmueskolen skulle forberede til prestens konfirmasjonsundervisning, og idealet var en undervisning som kunne vekke til tro og liv som kristen. Kristendomskunnskap var hovedfaget, støttet av fag som lesing, skriving og regning, og klokkeren og læreren forestod undervisningen under tilsyn av presteskapet. De første 150 årene av allmueskolens historie kan kalles kirkeskolens tid, men allmenndannende fag trer etter hvert tydeligere fram.

Folkeskolelovene for by og land i 1889 markerte overgangen fra kirkelig allmueskole til borgerlig folkeskole. Skolen ble nå en offentlig skole, med kommunen som ansvarlig. Kristendomsfaget var fortsatt et hovedfag, samtidig som andre fag fikk større plass. Det var på denne tiden vanlig med én kristendomstime hver skoledag. Det vil si at kristendomsundervisningen utgjorde ca. 20 - 25 % av alle timene i skolen. Gradvis ble det gitt enda større plass til andre fag. Selv om det fortsatt var nær forbindelse mellom skolen og konfirmasjonsopplæringen, ble disse institusjonene mer selvstendige. Blant annet kunne ikke konfirmasjonen lenger være skolens avgangseksamen.

En av oppgavene til Kirkekommisjonen av 1908 var å reformere konfirmasjonsundervisningen. Kommisjonen slo fast at den nødvendige kristendomsundervisningen burde gis i skolen, slik at kirken kunne konsentrere seg om det praktisk-kirkelige. I konfirmasjonsloven som ble vedtatt i 1911, ble konfirmasjonen gjort frivillig.

2.1.3 Staten markerer skolens selvstendighet i forhold til kirken

I normalplanene på 1920-tallet fikk kristendomsfaget gjennomgående 3 timer pr. uke, men da timetallet ikke var bindende, var det mange kommuner som ga faget et høyere timetall. I normalplanen av 1939 ble antall kristendomstimer redusert til 2 uketimer i byskolen og 3 timer i landsskolen, samtidig som det fortsatt var mange kommuner som valgte flere timer. I landsskolen var det vanlig med 3 uketimer i 3 år og 4 uketimer i 4 år. Ved økning av det totale timetallet og reduksjon av timetallet i kristendom opphørte kristendom å være skolens hovedfag. Kristendomsundervisningen utgjorde etter 1939-planen 8 -10 % av undervisningstiden. Med færre timer måtte også lærestoffet reduseres, samtidig som en trakk samfunnets livssynspluralisme inn i religionspedagogikken ved siden av det kristne mål for oppdragelsen. Det innebar at man allerede i 1939 markerte at skolens kristendomsundervisning ikke bare var en del av kirkens dåpsopplæring.

Gjennom årelange debatter ble tankegangen fra 1939 ført videre, inntil det i forbindelse med Lov om grunnskolen i 1969 ble slått fast at kristendomsun-

dervisningen ikke kan kalles kirkens dåpsundervisning og at kirken selv har ansvar for å gi dåpsundervisning i kirkelig forstand.

Samtidig begrunnes kristendomsfaget blant annet i ønsket om å støtte foreldrene i å virkeliggjøre de oppdragelsesintensjonene de har uttrykt gjennom å bringe barna sine til dåpen.

I den 9-årige grunnskolen fra 1969 var det vanlig med 2 timer kristendom pr. uke i alle klassetrinn (dvs ca 8 % av undervisningstiden), selv om enkelte kommuner i en tid fortsatt hadde noen flere timer i barneskolen enn det som var minimum.

Når en sammenligner totalt antall undervisningstimer i kristendomskunnskap fra den 7-årige landsfolkeskolen fra 1939 til timetallet i den 9-årige skolen etter 1969, har det skjedd en betydelig endring. På 7 år hadde en i 1939 ca 900 timer, mens en etter Mønsterplanen fra 1974 hadde ca. 700 timer fordelt på 9 skoleår, eller ca. 550 timer de første 7 årene. For skoleårene før konfirmasjonstiden innebærer dette en reduksjon på rundt 350 timer eller 1/3 av timetallet.

Fortsatt kristendomsfag

Kristendomskunnskap fortsatte som en sentral del av skolen også i de påfølgende læreplanene, men med noen endringer i begrunnelse og fagprofil. Samtidig synes skolens kristendomsundervisning i lang tid fortsatt å bli oppfattet som dåpsopplæring i folks bevissthet. I Mønsterplanen av 1974 (M 74) ble faget begrunnet med at majoriteten av foreldrene hadde valgt å døpe barna, ved siden av at faget ble gitt en kulturell begrunnelse. I Mønsterplanen av 1987 (M 87) ble begrunnelsen i større grad knyttet til kristendommens betydning for vår kultur. I begge disse læreplanene var det mulighet for fullt fritak fra faget kristendomskunnskap for dem som ikke var medlemmer av Den norske kirke, samtidig som det ble tilbudt alternativ livssynsopplæring. Denne fritaksordningen, og de alternative undervisningsplanene, var med på å opprettholde bevisstheten om at skolens undervisning var kirkens undervisning.

Denne nære tilknytningen til kirken kom også til uttrykk ved fagets tilknytning til den evangelisk-lutherske lære. Denne forankringen har tradisjonelt vært begrunnet med den kirkelige situasjon i landet vårt, og har vært med på å gi faget en profil og en identitet. Forankringen av faget har også kommet til uttrykk ved at biskopene i Den norske kirke har hatt mulighet for tilsyn med undervisningen. Denne ordningen ble fjernet midt på 1990-tallet, i forbindelse med innføring av ny læreplan i 1997.

To nye sider ved M 87 var viktige sett fra kirkens side, nemlig lokalt læreplanarbeid og Praktisk, sosialt og kulturelt arbeid. I begge tilfeller ble kirken en naturlig samtalepartner og medarbeider for den lokale skolen, og mange steder fikk kirken utvidet sitt samarbeid med skolen.

Kristendommens betydning for skolen som en sentral del av vår kulturarv, videreføres og utdypes også i neste læreplanrevisjon. Læreplanen fra 1993, generell del, understreker kristendommen både som kulturarv og åndsstrømning i samfunn og kulturliv, og som tro og tradisjon med et definert trosgrunnlag og læreinnhold. Dette blir ført videre i Læreplanen av 1997 (L 97).

Også skolens formålsparagraf har vært med på å definere kristendomsfagets karakter og innhold i læreplanene på 1900-tallet. I skoleloven fra 1969 heter det at »Grunnskolen skal i samarbeid og forståing med heimen hjelpe til med å gje elevane ei kristen og moralsk oppseding...». Dette gir undervisning om kristendommen en selvfølgelig plass.

Samtidig som L 97 har en viss kontinuitet med tidligere planer for kristendomsundervisning, foretas det ved denne læreplanen en forholdsvis stor kursjustering (se kapittel 3.2).

2.1.4 Kirkelig dåpsopplæringsarbeid

Formelt sett var en etter 1969-loven på en måte tilbake til tiden før Lov om allmueskolen av 1739. Det som var sett på som en normalordning, nemlig at skolen ivaretok viktige deler av kirkens dåpsopplæring, var i ferd med å bli avviklet. Det var en ordning som ble en forholdsvis kort epoke i kirkens historie, selv om det er en lang periode i skolens historie. Nå var det satt i gang en prosess for at dåpsopplæringen primært skulle være kirkens ansvar. Kirken var imidlertid verken økonomisk eller personellmessig rustet til denne store oppgaven, og den ble heller ikke tilført nye ressurser. Dåpsopplæringen i menighetene var i hovedsak knyttet til konfirmasjonsforberedelsen, søndagsskoler og de kristelige organisasjonenes barne- og ungdomsarbeid.

Undervisningsprogram for hjem og kirke

Det første systematiske program for dåpsopplæring i kirkelig regi kom i 1970, da Institutt for Kristen Oppseding (IKO) la fram Undervisningsprogram for hjem og kirke (UPRO). Det ble bygget opp som et faseprogram knyttet til dåp, 4 år, 6 -7 år, 11-12 år og konfirmasjonstiden. I praksis var det 4-årsfasen som slo bredt igjennom i menighetene, og i noen bispedømmer var det satsing på 11-årsfasen. I denne tiden ble det også utviklet materiell til hjelp i dåpsopplæringen i hjemmet, for eksempel det pedagogiske programmet Tripp Trapp. [3] Arbeidet med dette gikk parallelt med utrednings- og planarbeidet på 70- og 80-tallet.

Utredningsarbeid

Bispemøtet satte i 1975 ned et utvalg som skulle utrede spørsmålene om kirkens dåpspraksis med sikte på »en samlet plan for den dåpsopplæring ethvert døpt barn i vår kirke skal ha rett til». [4] Den mest omfattende utredningen ble lagt fram for Bispemøtet i 1982. Bispemøtet understreker at dåp og dåpsopplæring hører uløselig sammen. Skal folkekirken kunne opprettholde sin dåpspraksis, må den derfor oppruste dåpsopplæringen til å omfatte alle barn som tilhører kirken. Bispemøtet ønsket at det skulle utarbeides et dåpsopplæringsprogram som skulle forplikte kirken på alle plan.

Kirkemøtet behandlet i 1984 «Kirkens dåpsopplæring» som sak og vedtok at arbeidet med å styrke dåpsopplæringen måtte prioriteres og sikres nødvendige økonomiske og personellmessige ressurser. I 1986 forelå *Utkast til Plan*

for dåpsopplæringen, og i tiden 1986 – 89 ble det gjort forsøk i alle bispedømmer.

En plan for dåpsopplæringen

Med opprettelsen av Kirkemøtet fikk Den norske kirke et organ med myndighet til å » *fastsette retningsgivende planer og programmer for den kirkelige undervisning...».* [5] Dermed hadde en fått et organ med den myndighet som Bispemøtet manglet i 1975. Med hjemmel i Kirkeloven vedtok Kirkemøtet i 1991 *Plan for dåpsopplæring i Den norske kirke* som en retningsgivende rammeplan for dåpsopplæring i menighetene. Et hovedproblem gjenstod imidlertid: Kirken fikk myndighet til å fastlegge planer, men den nødvendige økonomien til å realisere planene fulgte ikke med.

*Plan for dåpsopplæring*angir mål, innhold og arbeidsmåter i dåpsopplæringen fra 0 -15 år, fra dåp til konfirmasjon. Målet er at barnet skal «bli hos Kristus når han/hun vokser opp, likesom han/hun i dåpen blir forenet med ham» (sml. dåpsliturgien i Den norske kirke). Hensikten med planen er derfor at både foreldre og faddere og kirken som helhet skal få praktisk hjelp til å gi alle døpte barn dåpsoppfølging og opplæring.

Planen bygger på fasetenkningen fra 1970-tallet, med *avgrensede tiltak* som det forventes at alle døpte deltar i, og *kontinuerlig arbeid*som består i barneforeninger, klubber kor, speider og lignende som bør være et tilbud til flest mulig. Det understrekes at dåpsopplæring er mer enn kunnskap. Den er også hjelp til å leve i menighetens fellesskap og til å leve som en kristen. Dåpsopplæring er livslæring. Utfordringen var å tenke gjennom det arbeidet en hadde, sette det i system og utvikle menighetens egne lokale forpliktende plan. (Se mer om planen i kapittel 3.4.1)

Arbeid med planer for konfirmasjonstiden

I etterkrigstiden hadde det vært gjort flere forsøk på å komme fram til en helhetsplan for konfirmasjonstiden. Allerede i 1949 var et utvalg blitt oppnevnt av Bispemøtet. Men først i 1978 forelå *Plan for konfirmasjonstiden i Den norske kirke.* Med denne ble konfirmasjonstiden utvidet til 8 måneder. Gudstjenester og miljøarbeid ble integrert i konfirmasjonsopplæringen, og konfirmasjonstidens innhold ble fastlagt. En konsekvens av innføringen av planen ble framveksten av de nye konfirmantbøkene, hvor konfirmasjonstidens innhold ble forsøkt tilrettelagt for ungdom. *Plan for konfirmasjonstiden* ble revidert i 1997. I den nye planen er omfanget og rammene for konfirmasjonstiden stort sett beholdt, men innholdsbestemmelsene er lagt tettere opp til dåpsopplæringsplanen, og konfirmasjonstidens pedagogikk er preget av en målsetting om vekselvirkning mellom kunnskap, opplevelse og erfaring i konfirmasjonsopplæringen. (Mer om dette i kapittel 3.4.3)

Katekettjenesten

I 1969 ble Lov om katekettjeneste vedtatt. I henhold til loven skulle kateketene særlig ha ansvar for undervisningsarbeidet i menigheten, for eksempel konfirmantundervisning, ungdomsarbeid og studiearbeid. Utover 70- og 80-tallet ble

det opprettet både statlige og kommunale kateketstillinger, til en i 1995 hadde ca. 200 kateketer. Utviklingen av katekettjenesten har hatt stor betydning for undervisningsarbeidet i menighetene. Men det er fortsatt langt igjen til en har oppnådd intensjonen om tilstrekkelig katekettjeneste til å ivareta menighetenes behov. Kirken har i dag ikke nok personell til å dekke de behov for opplæring som ligger i minimumsrammen innenfor dåpsopplæringsplanen.

2.1.5 Gudstjenesten

Både Plan for dåpsopplæring og Plan for konfirmasjonstiden legger vekt på gudstjenesten som et fast fellesskap for alle døpte. Slik synliggjør dagens planer betydningen av gudstjenesten, kirkens grunnleggende samværsform gjennom 2000 år.

Gudstjenesten har alltid vært betraktet som en viktig anledning for formidling av kristen kunnskap gjennom preken, skriftlesing, salmesang og bønner. Men også utover dette utgjøre gudstjenesten et læringsmiljø, hvor alle menneskets sanser utfordres. Derfor åpner gudstjenesten for en forståelse som kan gå langt ut over det en for eksempel intellektuelt sett, er i stand til å gripe. Gudstjenesten er en fellesskapshandling. Dermed er det også sagt at gudstjenesten primært sett ikke er for tilskuere, men for deltakere.

Det skjedde flere viktige forandringer i gudstjenestefeiringen gjennom forrige århundre. Vi har fått større variasjon i type gudstjenester, tilegnet ulike aldersgrupper og behov. I alterboken av 1920 fantes det en egen ordning for barnegudstjenester. I 1966 kom familiegudstjenesteordningen som ble fornyet ved kongelig resolusjon i 1982. Familiegudstjenesten er godt innarbeidet i de fleste norske menigheter. I 1993 vedtok Kirkemøtet at barn som er døpt og har fått veiledning om nattverd, kan delta ved nattverden. Med dette vedtaket er tidligere aldergrense for nattverddeltakelse tatt bort.

Siden ca 1960 har det foregått en del prøveprosjekter i forhold til ungdomsgudstjenester. Dette har ført til en helt annen spennvidde i stil også inne i kirkerommet, der ulike uttrykksformer blir tatt i bruk. Ungdomsgudstjenesten er kjent i de fleste norske menigheter. En videreføring og fornyelse av ungdomsgudstjenesten er Ung messe. Konfirmanter er ofte knyttet opp til disse sammen med menighetenes øvrige ungdomsmiljø.

Gjennom samarbeidet kirke/skole og kirke/barnehage har det vokst fram mange kreative gudstjenester. Det særegne er at den tradisjonsrike salmeskatten og deler av det liturgiske språket lyder sammen med barn og unges uttrykksformer. Mange er ikke kjent med gudstjenestens språk og har ikke bakgrunn for gudstjenestens innhold. Dette er et viktig og utfordrende møtepunkt med barn og unge. I en del norske menigheter har menighetsrådet oppnevnt gudstjenesteutvalg. Dette skal være med å planlegge menighetens gudstjenester sammen med de ansatte.

Det regjeringsoppnevnte utvalget ønsker en vektlegging av menighetens og lekfolkets medansvar for gudstjenesten. Gudstjenesten handler om deltakelse og medlevelse. Den er et møtepunkt mellom Gud og mennesker, samlingsstedet for alle døpte i forskjellige faser av livet. For at den skal være tilgjengelig for alle, er det viktig at kirken har nødvendige ressurser og tilstrekkelig bemanning til å planlegge og gjennomføre gudstjenester i kirker og kapell jevnlig – også i grisgrendte strøk.

2.1.6 Barnehagen og kirken i historien

Kirken har helt fra begynnelsen av 1800-tallet (barneasyl i Trondheim i 1837) vært pådriver for omsorg for barn i førskolealder, og i mange kommuner var det kirken som startet den første barnehagen. Etter hvert dannet også flere kristelige organisasjoner egne barnehager. [6] Barnehagene/daghjemmene var basert på ulike pedagogiske tradisjoner og hadde ulik lengde på åpningstiden.

Ved innføring av Lov om barnehager i 1975, ble det en betydelig fart i byggingen av både kommunale og private barnehager. Etter en omfattende debatt fastslo barnehageloven av 1983 følgende formålsparagraf: »Barnehagen skal gi barn under opplæringspliktig alder gode utviklings- og aktivitetsmuligheter i nær forståelse og samarbeid med barnas hjem. Barnehagen skal hjelpe til med å gi barna en oppdragelse i samsvar med kristne grunnverdier» (§ 1). Nå ble verdigrunnlaget nærmere definert i forskrifter og rundskriv, og barnehagene fikk dermed et mer likt utgangspunkt over hele landet. Dette var nytt. Spørsmålet var ikke lenger *om* barnehagen skulle formidle kristne grunnverdier, men heller *hvordan*. Og dette styrket muligheten for samarbeid mellom offentlige barnehager og kirken.

Fra kirkens side ble forholdet mellom kirke og barnehage tatt opp til drøfting på Kirkemøtet i 1988, og det ble pekt på at barnehagen blir »ein samfunnsinstitusjon som kyrkja for alvor må ta opp til drøfting og engasjera seg i.» [7] Kirkens dåpsopplæringsplan fra 1991 peker på barnehagen som en støtte og medspiller i dåpsopplæringen, og det understrekes at «Kontakten med skolen og eventuelt også med barnehagen, bør få en egen plan etter gjensidig avtale.» [8]

*Rammeplan for barnehagen*ble innført i henhold til barnehageloven av 1995, der det var bestemt at departementet skulle fastsette en rammeplan for barnehagens innhold. Rammeplanen fikk status som forskrift til barnehageloven. (Mer om dette i kapittel 3.3.)

Ved lovendringen i 1983 og fastsettelsen av formålsparagrafen for barnehagen, ble det gitt mulighet til en såkalt «vid praktisering av barnehagelovens formålsbestemmelse». Det innebærer at barnehageloven gir anledning for private barnehageeiere og menigheter innen Den norske kirke til å praktisere særlige bestemmelser for livssynsformål, og at private barnehageeiere også kan reservere seg mot lovens kristne livssynsformål. [9] Private barnehager utgjør ca. 40 % av det totale barnehagetilbudet. Av dette utgjør menighets- og organisasjonsbarnehager et betydelig innslag.

2.2 Frivillige kristelige organisasjoner

2.2.1 Vekkelsestradisjoner i kirken

De frivillige kristelige organisasjonene har stått for et betydelig dåpsopplæringsarbeid i kirken de siste 150 årene. Det første pedagogisk tilrettelagte arbeid for barn i frivillig kristelig regi, var søndagsskole. Den første vi kjenner til ble startet ca 1734, mens den første som ble organisert som et offentlig tilbud med klasser og lærere, kom i 1844. Dette arbeidet utviklet seg etter hvert til en landsomfattende bevegelse, og Norsk Søndagsskoleforbund ble stiftet i 1889. Kirker, bedehus og private hjem stilte lokaler til disposisjon, og oppslut-

ningen ble omfattende. Bibelfortellinger og enkle barnesanger ble formidlet ved vanlige lekfolk. I 1894 overtok Norsk Søndagsskoleforbund et barneblad som var startet i 1854 og som fortsatt utkommer.

Mens de store vekkelsesbevegelsene på 1800-tallet i Sverige førte til dannelsen av en rekke frikirkesamfunn, bidro de samme vekkelsesbevegelsene i Norge til opprettelsen av flere frivillige kristelige organisasjoner innenfor rammen av statskirken. Disse har spilt en viktig rolle i norsk kirkeliv fra tidlig på 1800-tallet. Den norske kirke fikk dermed en egenartet struktur med sin kombinasjon av tradisjonell stats- og folkekirkelighet og frivillig vekkelsespreget kirkeliv. Det ene med basis i lovgivning og statsapparat, og det andre som et resultat av frivillig initiativ. Det utviklet seg også som to linjer fra lokalt til sentralt nivå, kirken med sin struktur og organisasjonene med den lokale foreningen eller laget, kretsplanet og sentraladministrasjonen for hele landet.

Lokalt kommer denne kombinasjonen av frivillighet og kirken med presteembetet ofte til uttrykk i to hus: kirken og bedehuset, i tillegg til det kristelige barnearbeidet som foregikk i private hjem. Mens kirken tok seg av de tradisjonelle folkekirkelige oppgavene som gudstjeneste, nattverd, dåp, konfirmasjon, vigsel og begravelse, fant en i bedehuset et nærmere felleskap av troende - men også et utstrakt miljøarbeid og variert kristelig arbeid. Her foregikk også et omfattende lokalt barne- og ungdomsarbeid som viste veien videre til regionale og sentrale leirtilbud i organisasjonsregi. Etter hvert ble det også etablert barne- og ungdomsarbeid i regi av den lokale menighet og kirkelig ansatte, og det ble bygd menighetshus og arbeidskirker med økende aktivitet. Noen steder ble dette arbeidet tilknyttet en organisasjon. Både den offisielle kirken og organisasjonene har oppfattet organisasjonenes barne- og ungdomsarbeid som en del av kirkens egen virksomhet - selv om det til tider har vært uenighet om ulike spørsmål. De ulike organisasjonene har også hatt ulike syn på forholdet til kirken.

Når det gjelder dåp og konfirmasjon, har en tradisjonell arbeidsdeling mellom kirke og organisasjoner gjerne vært at kirken foretok dåpshandlingen og hadde ansvar for konfirmasjonsforberedelse og konfirmasjonshandling. Mye av kirkens øvrige dåpsopplæring skjedde imidlertid gjennom et allsidig barne- og ungdomsarbeid i organisasjonsregi. Ikke minst blant annet søndagsskolebevegelsen hadde stor betydning for kirkens dåpsopplæring på de laveste alderstrinnene. Ledere var som oftest frivillige lekfolk med forskjellig bakgrunn. Innholdsmessig kunne en bygge på et kunnskapsgrunnlag gitt gjennom skolens kristendomsundervisning. Organisasjonene utviklet ledermateriell og kurs, og det ble laget opplegg for forskjellige aldersgrupper.

I deler av Norge, for eksempel i de nordligste fylkene, har de kristelige organisasjonenes former og tradisjoner hatt liten eller ingen innflytelse. Derimot har Læstadianismen satt sitt preg på kristendomsforståelsen og kirkelivet. I begynnelsen framstod Læstadianismen som en front mot statskirken, begrunnet i motstanden mot makten og maktutøvelsen som kirken og embetsverket viste overfor befolkningen. I dag utgjør læstadianderne innenfor de fleste retningene en viktig del av de lokale menighetene i Den norske kirke, og deltar aktivt både i gudstjenesteliv og menighetsråd. Den læstadianske bevegelsen er særlig sterk i de samiske menighetene. I de læstadianske bedehusene er det i dag en utstrakt virksomhet med systematisk opplæring av barn

og unge, og de fleste finner sin plass innenfor bevegelsens rekker gjennom oppveksten.

Den intense og omfattende fornorskningspolitikken som startet allerede på slutten av 1800-tallet og førte til en nedgradering av alt som hadde med samisk kultur, språk og identitet å gjøre, oppleves ennå ikke som avsluttet. Og fortsatt er svært mye ugjort, for eksempel til dåpsopplæringen, når det gjelder litteratur og materiell på samiske språk.

2.2.2 De kristelige organisasjonene og Plan for dåpsopplæring

Planene for dåpsopplæring og for konfirmasjonstiden tillegger de kristelige organisasjonenes barne- og ungdomsarbeid betydelig vekt når det gjelder kontinuerlige og regelmessige tiltak. Det uttrykkes at organisasjonenes arbeid ikke er noe ved siden av menighetens arbeid, men er en viktig del av kirkens liv og må inngå i en helhetstenkning for dåpsopplæringen i menigheten.

Samtidig er organisasjonene ikke en del av den formelle kirkestrukturen. Kirken kan derfor ikke pålegge organisasjonene arbeidsoppgaver og tiltaksformer, og det er opp til organisasjonene selv å gjøre vedtak om å arbeide i forhold til for eksempel Plan for dåpsopplæring, noe som i stor grad har skjedd. For å styrke bevisstheten om en felles visjon har det de siste årene vært arrangert drøftingsmøter mellom ledere for organisasjonenes barne- og ungdomsarbeid og den offisielle kirke, der arbeidet for dåpsopplæringen har stått i fokus.

Regionalt og sentralt forvalter kristelige organisasjoner store ressurser ved sine leirsteder og skoler, der det blant annet blir arrangert leirer og gitt tilbud om ledertrening. Lokale lag og ressurspersoner yter viktige bidrag i søndagsskole, klubbarbeid, misjons- og speidergrupper, kor, skolelag m.m. Mange steder er det utviklet gode samarbeidsrelasjoner når det gjelder dåps- og konfirmasjonsopplæringen hvor menigheten gjør bruk av organisasjonens tilbud om leirer, ledertrening osv., og prester, kateketer og andre kirkelig ansatte benyttes som talere og predikanter ved organisasjonens arrangementer.

2.2.3 Status for det kristelige barne- og ungdomsarbeidet

Oppslutningen om de kristelige organisasjonenes barne- og ungdomsarbeid nådde en topp på 1960- og 70-tallet. I løpet av 80- og 90-årene har det vært en dramatisk nedgang i antall betalende medlemmer. Det har imidlertid vist seg vanskelig å framskaffe entydige tall som viser utviklingen. Vi er blant annet kjent med at en del lag og foreninger ikke har vært opptatt av å registrere sitt medlemstall p.g.a. kompliserte registreringskrav. Statens ungdoms- og adopsjonskontor opererer med følgende tall (1980-tall i parentes): Indremisjonens barn og unge hadde i 1998 ca. 9 300 betalende medlemmer (ca. 26 500), Norges KFUK-KFUM ca. 12 000 (43 000), Norsk Søndagsskoleforbund ca. 27 800 (ca. 156 500), Norsk Luthersk Misjonssamband ca. 8 500 (ca. 28 600), Norges Kristelige Student- og Skoleungdomslag ca. 1 700 (ca. 10 200). Sammenligning av de aktuelle årstallene kan lett gi et misvisende bilde i og med at kravene til dokumentasjon er blitt endret i mellomtiden. Tallene sier dessuten ikke alt om situasjonen. Arbeidet involverer etter alt å dømme mange barn og

unge som ikke er betalende medlemmer. Tendensen for antall lokallag peker imidlertid gjennomgående i samme retning.

Nedgangen synes ikke å være unik for barne- og ungdomsarbeidet i Den norske kirke. En ser de samme tendensene for frikirker, andre kristne fellesskap, og andre barne- og ungdomsorganisasjoner og politiske ungdomsparti. Mange medlemsbaserte barne- og ungdomsorganisasjoner melder om nedgang i medlemstall. En kan stille spørsmål ved om det kan være andre religiøse grupperinger som tiltrekker seg ungdom. Det kan også være at ikke alle årsmeldingsskjemaene blir sendt inn. Mange deltar dessuten på leirer og stevner uten å være medlem av eller knyttet til organisasjonen resten av året.

Alle tilbud et barn får både ved avgrensede og kontinuerlige tiltak, vil gjensidig berike hverandre og ha betydning for barnets samlede dåpsopplæring. Enkelte steder i landet foregår det meste av dåpsopplæringen gjennom organisasjonenes arbeid, andre steder er slikt arbeid bortimot fraværende. Det største nedslagsfeltet har tradisjonelt vært Agderfylkene samt Vestlandskysten opp mot Møre og deler av Østfold. En slik geografisk variasjon gjør det vanskelig for kirken å basere seg på dette arbeidet alene, når hensikten er å få oppslutning fra alle døpte. Den generelle nedgangen i barne- og ungdomsarbeidet understreker dette ytterligere. Som en naturlig følge av at det er kirken som døper, bør kirken derfor både av prinsipielle og praktiske grunner ta ansvar for at det blir gitt et tilbud som når ut til alle døpte, og som følger opp barnet til og med konfirmasjonen og videre opp til myndighetsalderen. I mange tilfeller vil det kunne skje gjennom samarbeid med en eller flere kristelige organisasjoner. De kristelige barne- og ungdomsorganisasjonene representerer en viktig ressurs når det gjelder aktiviteter, personell, ledertrening og programarbeid. Det ville være uklokt av kirken ikke å regne med disse i sitt dåpsopplæringsarbeid.

Tradisjonelt har organisasjonenes ungdomsarbeid vært et viktig rekrutteringsgrunnlag til kirkelige stillinger. Dette er fortsatt situasjonen for noen av de kristelige ungdomsorganisasjonene. Det er derfor grunn til å vie rekrutteringen oppmerksomhet i tiden som kommer.

Siden det har skjedd et til dels dramatisk fall i medlemstallet i de fleste barne- og ungdomsorganisasjonene de siste 20 årene, kan en i kirkens undervisning for ungdom ikke lenger regne med at en stor del av de unge har erfaring med tidligere deltakelse i aktiviteter og arrangementer i regi av slike organisasjoner. Tilgangen på frivillige ledere er forskjellig i ulike kristelige organisasjoner og lokalmiljø. Kirkens dåpsopplæring kan derfor i mindre grad enn tidligere hente ressurser fra frivillige i organisasjonene.

Summen av disse faktorene bygger opp under at det offentlige i langt større grad enn tidligere må sette inn ressurser dersom kristen kunnskap skal opprettholdes som fundament i morgendagens samfunn.

2.3 Noen kirkesamfunn i Norge

Kirkesamfunn utenom Den norske kirke har alltid vært avhengige av å ta ansvar for egen tros- og dåpsopplæring. Det kan derfor være interessant å se hvordan noen av kirkene har valgt å løse oppgaven.

2.3.1 Den katolske kirke

Den katolske kirke bruker betegnelsen *katekese* om dåpsopplæring, det vil si formidling av troen til de døpte. I katekesen skal barna lære å bekjenne, feire og leve troen og gjøre det i sitt eget miljø. Det understrekes at katekesen er et oppdrag for hele Kirken og må prege den på alle områder. Biskopen har et sentralt ansvar, og all katekese i menighetene skal innordne seg i bispedømmets kateketiske program. Det kateketiske senter er biskopens forlengede arm når det gjelder å ta vare på, veilede og styre all katekese i bispedømmet. Våren 1999 vedtok Den nordiske bispekonferansen nye retningslinjer for katekesen myntet på de enkelte lands kateketsentraler.

Katekesen er en oppgave for hele menigheten med dens liv og feiring. Alle menighetslemmene skal »bære vitnesbyrd om troen», samtidig som både prestene, diakonene, ordensfolk og lekfolk utfører et kateketisk arbeid, og det understrekes at foreldre er barnas første og viktigste kateketer. Likevel finnes det kateketer som har en særskilt undervisningsoppgave. Soknepresten har ansvar for å kalle folk til tjeneste som kateketer og gi dem opplæring. Flertallet av kateketene er frivillige, men det er også behov for fulltidsarbeidende kateketer. Skolering, opplæring og etterutdanning av kateketer blir sett på som svært viktig og har absolutt prioritet i bispedømmets pastoralprogram.

Soknepresten er kateketenes overordnede, mens menighetsrådet har et administrativt ansvar med praktisk tilrettelegging og samordning.

Barna gjennomgår kateketisk opplæring fra andre til og med tiende klasse. I løpet av denne perioden er det to anledninger undervisningen skal konsentrere seg mest om: «førstekommunion» (nattverd), som finner sted når barna går i tredje klasse, og «fermingen» (konfirmasjonen) i tiende klasse. Både førstekommunion og ferming skal forberedes med minimun to års undervisning med 20 undervisningstimer hvert år. I tillegg skal barna møte til barnemesse.

I retningslinjene fra Vatikanet framholdes voksenkatekesen som den viktigste form for katekese, særlig for foreldre som har barn som forberedes for nattverd og konfirmasjon. Siden det er foreldrene som har det primære ansvaret for barnas katolske oppdragelse, anbefales det at menigheten også gir et tilbud om voksenkatekese til de foreldrene som ønsker det, i forbindelse med undervisningen av barna. [10]

2.3.2 Noen frikirker

Det er vanskelig å få en samlet oversikt over hvordan ulike kirkesamfunn i Norge organiserer sin tros- og dåpsundervisning. Generelt ser de fleste på opplæring som en naturlig og viktig del av menighetens arbeid uavhengig av om kirkesamfunnet praktiserer barnedåp eller voksendåp. Det er imidlertid ulike måter å organisere arbeidet på både innenfor en kirke og kirkesamfunnene imellom. [11]

Den Evangelisk Lutherske Frikirke

Ved dåpen påtar både foreldre og menighet seg et ansvar for å gi den døpte opplæring. Hele menigheten har fadderansvar. I tillegg kan foreldre velge personlige faddere/forbedere for dåpsbarnet. Gjennom dåpssamtalen skal foreldre få veiledning om hva det innebærer å døpe barnet. Menigheten på sin side

er forpliktet til å gi regelmessig veiledning og hjelp til foreldre som har brakt sine barn til dåpen, blant annet gjennom egne samlinger.

Det sies i *Reglement for dåp og menighetens kristendomsopplæring* at menigheten bør ha kontakt med foreldrene og dåpsbarna ved bestemte alderstrinn etter dåpen, blant annet gjennom besøkstjeneste og invitasjon til spesielle gudstjenester og samlinger. [12] For 11-14-åringer bør det være kristendomsskole eller tilsvarende kursopplegg, sies det i reglementet. Der skal det gis både kunnskap og erfaring med menighetens virksomhet. Konfirmatundervisningen ved 14-15-årsalderen har tradisjonelt vært kunnskapsorientert, men omfatter nå også erfaringer, opplevelser og tjenesteoppgaver. Det legges også vekt på en planmessig undervisning utover konfirmasjonstiden.

Pinsebevegelsen

Av bevegelsens 270 menigheter driver 180 barne- og/eller ungdomsarbeid. Det synes imidlertid ikke å foreligge en helhetlig plan for opplæring og undervisning, og arbeidet baserer seg på konkrete tekstplaner og opplegg. Undervisningen skjer i søndagsskole og i ulike typer barne- og ungdomsarbeid i tilknytning til gudstjenesten eller på jevnlige samlinger. Noen få menigheter har ansatt barne- og/eller ungdomspastorer, men det aller meste av arbeidet blir drevet av frivillige medarbeidere som dyktiggjøres gjennom sentrale og lokale kurs og konferanser.

Baptistsamfunnet

Kirken legger vekt på opplæring av barn og unge, og har derfor utarbeidet studieopplegg for ulike arbeidsformer. De fleste menigheter har barnearbeid, og i søndagsskolene drives planmessig undervisning, gjerne i tilknytning til gudstjenesten. Baptistsamfunnets konfirmantundervisning kalles Kristendomsskole og organiseres blant annet som helgesamlinger og leirer. Det drives ungdomsarbeid på ukentlig basis, og det er tatt i bruk CD-rom og Internett.

Baptistsamfunnets ungdomsorganisasjon har ansatte ledere, og noen av disse driver bare med undervisning. I menighetene drives arbeidet stort sett av frivillige medarbeidere som dyktiggjøres gjennom ledertrening.

Metodistkirken

I Metodistkirken er menigheten fadder ved dåp. Det innebærer at ansvaret for opplæring er lagt på menigheten. Foreldrenes ansvar er at de gir menigheten anledning til å utøve sin forpliktelse ved å bringe barnet til ulike aktiviteter for de aktuelle alderstrinn. Alt barne- og ungdomsarbeid, slik som søndagsskole, barneklubb, ungdomsklubb, konfirmantundervisning, kor- og speidervirksomhet, er forankret i Metodistkirkens Ungdomsforbund.

Det finnes ikke sentrale planer som gjelder for alle menighetene. Fra sentralt hold legges det vekt på at det blir utviklet lokale målrettede handlingsplaner, og arbeidet varierer derfor fra menighet til menighet. På lokal- og distriktsplan drives arbeidet av frivillige, mens det på landsplan både er frivillige og ansatte. Ledere rekrutteres gjennom lederopplæringsprogram.

2.3.3 Oppsummering

Selv om kirkesamfunnene tillegger opplæring av barn og unge stor vekt, varierer det sterkt hvordan dette kommer til uttrykk i praksis. Noen har målrettede planer og en strategi for opplæringen, mens andre baserer seg på enkelttiltak uten å ha formulert en opplæringsplan for kirkesamfunnet. Det er også store forskjeller i menneskelige og økonomiske ressurser til å drive arbeidet, og mye hviler på frivillig engasjement.

En styrking av dåpsopplæringen i Den norske kirke vil trolig også få konsekvenser for andre kirkesamfunn i Norge.

2.4 Folkekirker i Norden

Både Danmark, Sverige, Finland og Norge har i flere århundrer hatt folkekirker som har samlet majoriteten av landenes befolkning. Kirkene har historisk hatt en nær tilknytning til staten. Dette har imidlertid endret seg i noen land. Blant annet ble den svenske kirken skilt fra sin tilknytning til staten 1. januar 2000. Alle landene har tradisjon for kristendomsopplæring i skolen, men utviklingen har gått i noe forskjellig retning i løpet av 1900-tallet. Særlig pågikk det et aktivt reform- og revisjonsarbeid på slutten av hundreåret. Det samme gjelder kirkenes arbeid med dåps- og konfirmasjonsopplæringen. Oppslutningen om dåp og konfirmasjon har blitt svekket i ulik grad. Siden de nordiske landene har så mange fellestrekk, kan det være interessant for arbeidet med dåpsopplæringen i Norge å se på hvordan de ulike landene møter og løser parallelle utfordringer.

2.4.1 Danmark

Den danske folkekirken har ikke en struktur som gjør det mulig å lage en samlet plan for dåpsopplæringen i hele landet. For å støtte dåpsopplæringen på landsbasis, opprettet Kirkeministeriet i 1992 *Folkekirkens Pædagogiske Institut*som skal gi hjelp til inspirasjon ved å holde kurs, utvikle prosjekt, bidra til bokutgivelser og arbeide med forskjellige pedagogiske metoder. Dette skjer også i stigende grad i stiftsregi (bispedømmeregi). I noen stift er det opprettet *stiftssentraler* og *religionspedagogiske utvalg*, og det er ansatt *pedagogiske konsulenter*. Disse samarbeider i noen grad med Folkekirkens Pædagogiske Institut.

Lokalt er det *presteembetet* som har ansvar for dåpsforberedelse og -oppfølging. *Menighetsrådet* har ingen lovfestet myndighet i forhold til dåpsopplæringen, men kan bidra ved økonomiske midler, blant annet ved å opprette stillinger. I de senere årene er det blant annet ansatt ca. 150*soknemedhjelpere*-som både har kateketiske og diakonale oppgaver.

Inntil 1975 fungerte skolens kristendomsundervisning som kirkens dåpsopplæring gjennom sin konfesjonelle tilknytning til folkekirken. Nå bidrar skolen ved å gi barn og unge kunnskap om bibel, kirkeliv, kirkehistorie m.m. i faget Kristendomskunnskap. De siste årene har livsfilosofi og etikk kommet inn i læreplanen, og kunnskap om andre religioner og livssyn er tatt inn på de eldste klassetrinnene. Det framheves at elevene skal få forståelse for kristendommens betydning for kulturens verdigrunnlag. Skoleloven av 1994 åpner for et samarbeid mellom skole og kirke, og dette skjer i stor utstrekning enten

ved forskjellige former for samarbeid mellom den lokale presten og skolen, eller ved mer formaliserte kirke-skole-tiltak. Det er også lagt opp til en rekke prosjekter i menighet, kommune, prosti og stift.

Kirken legger vekt på at den viktigste dåpsopplæringen skjer i hjemmet. Det er derfor utviklet ulike typer materiell til bruk hjemme. I menighetene er det i hovedsak to dåpsopplæringstiltak som fokuseres: *konfirmasjonsforberedelse* og *juniorkonfirmanter (innledende konfirmasjonsforberedelse)*.

Konfirmasjonforberedelsen (7. eller 8. klasse) har hjemmel for å bruke skoletiden til undervisningen. Det er da ingen religionsundervisning i skolens regi. Undervisningen blir for det meste holdt i kirken eller et annet kirkelig lokale. Oppslutningen er stabil med en andel på 80 % av årskullet, nesten like stor som folkekirkens medlemsprosent. Bortsett fra det som finnes av bøker og materiell i undervisningen, blant annet produsert av Religionspædagogisk Center, finnes det ingen felles didaktikk for konfirmasjonsforberedelsen på landsplan. For å støtte prestene i konfirmasjonsundervisningen, har Folkekirkens Pædagogiske Institut og Prestehøjskolen satt i gang et utviklingsprosjekt om arbeidsveiledning.

Juniorkonfirmasjon omfatter barn på et lokalt valgt alderstrinn mellom 9 og 13 år. Rundt en tredel av menighetene har foreløpig innført ordningen. Undervisningen foregår utenfor skoletiden, men gjerne i umiddelbar tilknytning til skoledagen. Den danske kirke vurderer dette som et vellykket tiltak.

Mange kirker har jevnlig barne- og familiegudstjenester, og noen har startet barne- og ungdomskor. I tillegg finnes det lokalt arbeid i regi av frie kirkelige barne- og ungdomsorganisasjoner. Det er god oppslutning om mødre-/foreldregrupper, lekestuer og barneklubber. Kontakten med vanlige kommunale barneinstitusjoner har blitt vanligere, særlig i forbindelse med jul og advent. [13]

2.4.2 Sverige

Den svenske kirken formulerte på 1960-tallet for første gang et helhetssyn på dåpsundervisningen. [14]Siden den tid har det foregått et omfattende arbeid med kirkens undervisning. I 1994 kom nye retningslinjer for konfirmantarbeidet, og i 1999 kom et felles dokument om kirkens arbeid blant barn 0 - 14 år. Det foreligger ikke noen sentralt utarbeidet dåpsopplæringsplan for den svenske kirken, men kirkemøtet har oppfordret alle menighetene til å formulere sin egen «dopspastoral» - en lokal plan for dåpsopplæringen - med forslag til dåpsforberedelse, dåp og dåpsoppfølging. Det er utarbeidet sentrale retningslinjer for hva planen skal inneholde, og den skal godkjennes av stiftets undervisningsnemnd.

Allerede i 1919 ble skolens religionsundervisning konfesjonsfri og løsrevet fra den svenske kirken, og i 1969 ble faget endret til et obligatorisk religionsfag, der kristendommen ble sidestilt med andre religioner. Fagplaner og lignende utarbeides i dialog med representanter for kirken/trossamfunnene. En sentral målsetting er at faget skal bidra til elevenes refleksjon over viktige livsspørsmål og gi grunnlag for selvstendige valg. Denne »livsfrågopedagogiken» har vært sentral i Sverige det siste tiåret. De siste årene har en også lagt større vekt på trosdimensjonen i undervisningen, slik denne kommer til uttrykk i blant annet andaktsformer, religiøse tekster og standpunkt i moralske og etiske spørsmål.

Situasjonen i skolen har utfordret kirken til å starte arbeidet med å bygge opp en egen trosundervisning. Samtidig har det vært et utstrakt samarbeid mellom skole og kirke (Skolkyrkan).

I 1998 lå dåpsprosenten på 75 % av alle fødte (med store lokale variasjoner), mens oppslutningen om konfirmasjon var 46,7 % av alle 15-åringer (også her med variasjoner mellom stiftene). I retningslinjene fra 1994 understrekes det at konfirmasjonsarbeidet er lagarbeid, der mange tar del, og der hele menigheten er ansvarlig. En arbeider nå med å følge opp kontakten med de unge etter konfirmasjonstiden. [15]

2.4.3 Finland

Den evangelisk-lutherske kirken i Finland har et offisielt totalprogram for opplæring som stammer fra 1977. Dette omfatter hele livet fra barndom til alderdom. På bakgrunn av dette programmet ble alle menighetene oppfordret til å lage egne, målrettede planer for opplæringen. På slutten av 1999 godkjente kirkemøtet en ny kristenlære, katekese, som legges til grunn for konfirmantundervisningen. Kirken legger vekt på hjemmets betydning i opplæringen, noe som blant annet kommer til uttrykk ved at Katekesen deles ut til alle husstander i år 2000. I de kommende årene vil hovedvekten av kirkens virksomhet ligge på dåpsopplæring og på kristen opplæring i hjemmet.

I den finske skolen er religionsundervisningen et ordinært skolefag som er «konfesjonsdelt» og obligatorisk, men med mulighet for fritak på visse vilkår. Skoleloven av 1998 slår fast som hovedprinsipp at religionsundervisningen ved den enkelte skole skal gis i samsvar med trosbekjennelsen i det trossamfunnet som majoriteten av elevene tilhører. Hvis det bor minst tre elever i kommunen som tilhører et annet kristent trossamfunn eller religiøst samfunn, har de rett til å få undervisning i skolen i sin egen tro og religion. Elever fra en minoritetsreligion og elever som ikke tilhører noe trossamfunn og som har rett til fritak fra religionsundervisning, skal få undervisning i livssynskunnskap. Trossamfunnene bidrar noe i utviklingen av læreplaner, men ansvaret ligger hos skolemyndighetene i kommunen. Det er primært skolens egne lærere som underviser, men det er også adgang for trossamfunnenes egne lærere i visse tilfeller.

Forholdet mellom skolens religionsundervisning og menighetens virksomhet er preget av naturlig samarbeid på ulike områder. I barnehagen er det ikke-konfesjonell religiøs opplæring.

I 1999 ble 87,5 prosent av alle barn som ble født, døpt. Menighetene har ulike tiltak i dåpsopplæringen. Før dåp har presten dåpssamtale med foreldrene. Etter dåpen holdes kontakt med foreldrene gjennom dåpshilsener, arrangement for foreldre og faddere, besøk i barnets hjem, korttidsbarnehager, søndagsskole, leirarbeid, ulike typer klubbvirksomhet m.m. Det arbeides nå spesielt med opplegg for 10-12-åringene. Menighetene deltar også sammen med organisasjoner og kommunale institusjoner i et bredt nettverksarbeid for skoleelever. En viktig dimensjon i dåpsopplæringen er gudstjeneste- og andaktslivet. Ulike grupper har ansvar for virksomheten. I 1998 var 1745 ansatt i menighetenes barnearbeid og 1037 i ungdomsarbeidet. I tillegg bidrar en del frivillige.

Konfirmantarbeidet er forholdsvis stabilt med en oppslutning på ca. 90 % av alle 15-åringene. En prest eller lektor har ansvar for konfirmantundervisnin-

gen sammen med kantor og ungdomsleder, men også diakoner deltar enkelte steder. Etter konfirmasjonen deltar ca. en tredel av ungdommene i videre undervisning og i opplæring som hjelpeledere i konfirmantarbeidet. [16]

2.4.4 Internasjonalt perspektiv

Når det gjelder forholdet til skolens undervisning, kan vi kort si at det internasjonalt i hovedsak er tre hovedtradisjoner, eller løsninger for kirkelig undervisning/trosopplæring:

Kristendoms- eller religionsundervisning som skolefag

Religionsundervisning i land som tradisjonelt har hatt/har statskirke eller stor folkekirke, slik som Danmark, Sverige, Finland og Norge. Også England kan komme i denne kategorien. Dette er land som tidligere har hatt en enhetlig konfesjonell kristendomsundervisning i skolen, og skolen har vært sett på som et redskap for kirken. Som en konsekvens av økende sekularisering og pluralitet på det religiøse området, har undervisningen, om enn i ulik grad og på ulikt vis, endret seg i retning av en mer allmenn religions- eller kristendomsundervisning, der en også inkluderer andre kristne trosretninger og andre religioner. I de offentlige skolene som er for alle elever, uavhengig av religiøs tilhørighet, blir det mer lagt vekt på kunnskap om religion enn undervisning i religion (trosopplæring). Fra skoleledelsen legges det vekt på at dette er en undervisning som skal ivareta alle barn og unge. Den skal gi innføring i den kulturelle tradisjon landet står i, og bidra til at elevene får nødvendig kompetanse i det pluralistiske samfunnet.

Parallelt med en økende utvidelse av emneområdene, og med fokus på orientering framfor innføring i og opplevelse av religiøs praksis, utvikles det undervisningsprogram for de ulike kirker/trossamfunn. Norges kan sees på som et typisk land i denne kategorien.

Uavhengig av skolen

Trosopplæring skjer helt uavhengig av skolen. Dette begrunnes med et prinsipielt skille mellom skole og kirke/trossamfunn. Skolen og det offentlige samfunnet vil ikke blande seg inn i religiøse spørsmål, og anser dette som uvedkommende for den offentlige skole. Trossamfunnene gis imidlertid gode muligheter til å ha sin egen opplæring. De typiske landene i denne tradisjonen er Frankrike og USA.

Kirkelig undervisning i skolen

Skolen som arena for kirkelig undervisning. Skolen inkluderer her trosopplæring på kirkens egne premisser, som en del av skolens tid. Slik undervisning sees ikke på som en arv fra en statskirke, men heller som et resultat av den nøytrale stat, der trossamfunnene har frihet og ansvar for opplæring av »sine» barn. Skolen vil derfor ikke ved sin faste lærerstab, ta ansvar for denne type undervisning, men overlate den til trossamfunnene. Dette har vært modellen for Tyskland etter annen verdenskrig, og bygges nå opp i flere av de østeuropeiske statene etter Murens fall.

For noen av disse landene er det også selvstendige opplæringsprogrammer uavhengig av skolens undervisning, og da spesielt knyttet til søndagsskolevirksomhet.

Kirkelig drevne skoler

Som parallell til alle de tre ovennevnte modellene eller tradisjonene, er det i mange land vanlig at kirker eier og driver egne skoler. Det varierer imidlertid mye i hvilken grad dette er skoler som ivaretar en spesifikk trosopplæring eller ikke. I noen tilfeller, som for eksempel i England, er de tradisjonelle kirkeskoler i praksis nærmest som de offentlige skolene, både når det gjelder undervisningsplaner og elevgrunnlag. I andre land, som i Skandinavia, framstår de kirkelige og de private kristne skolene mer som alternativer til det offentlige skoleverket når det gjelder den religiøse undervisning og oppdragelse.

2.5 Konklusjoner

Helt fra den første kristne tid har kirken lagt vekt på opplæring i samband med dåp. Fram til innføringen av Lov om allmueskolen i 1739 foregikk denne undervisningen i hjem og kirke. Fra da av ble en vesentlig del av kirkens opplæring knyttet til kristendomsundervisningen i skolen. I løpet av 1900-tallet endret imidlertid kristendomsfaget gradvis karakter og begrunnelse. Fra å være en uttalt del av kirkens dåpsopplæring fikk det etter hvert sin legitimering i historien, kulturen og samfunnslivet, der også andre religioner og livssyn enn kristendommen har sin naturlige plass.

Forarbeidene til Lov om grunnskolen av 1969 slo fast at kristendomsundervisningen ikke lenger kunne kalles kirkens dåpsopplæring, og at kirken selv måtte ta ansvar for å gi dåpsundervisning i kirkelig forstand. Formelt sett innebar dette at kirkens dåpsopplæring falt ut av skolen. Bortfallet av dåpsopplæring i skolen skjedde uten at kirken ble tilført nødvendige ressurser til å utvikle en selvstendig dåpsopplæring. Opprettelsen av katekettjenesten innebar imidlertid et løft i riktig retning, selv om de totale ressursene til dåpsopplæring gikk dramatisk ned i løpet av disse årene.

Sett fra kirkens side gir barnehage og skole verdifull kristen kunnskap om og kjennskap til tro, tradisjon og ytringsformer til store deler av befolkningen. Dette vil særlig gjelde barnehager drevet av menigheter og kristelige organisasjoner.

De kristelige organisasjonene har tradisjonelt ivaretatt en viktig del av de kontinuerlige tiltakene i dåps- og konfirmasjonsopplæringen. De siste årene har det vært en betydelig nedgang i dette arbeidet som også har store geografiske variasjoner både i omfang og karakter. Denne utviklingen er et stort tap for kirkens dåpsopplæring, og bør møtes med nye tiltak.

Når det gjelder de nordiske folkekirker, viser den korte gjennomgangen at det er store variasjoner landene i mellom både i organisering og oppslutning.

Kapittel 3
Situasjonen for dåpsopplæringen i dag

- *Dåp og dåpsopplæring kan aldri leve sitt eget liv i en lukket kirke, men finner sted i et samspill med samfunnet og kulturen. Dette utfordrer kirken til å være i tiden og møte menneskene der de er. Dette kapittelet beskriver kristendomsformidling i skole, barnehage, kirke og hjem i dag som bakgrunn for framtidig satsing på dåpsopplæring.*

3.1 Kristendom og religion i det norske samfunnet

Det har foregått betydelige endringer i det norske samfunn de siste 10 årene når det gjelder religion og kirke. Fra å være et forholdsvis homogent folk, religiøst sett, har vi nå et samfunn med ulike religioner og meningsunivers som lever ved siden av hverandre. Det har foregått en viss oppsplitting av allmenngyldige sannheter som meningsbærende for hele folket, og det et er i dag større grad av religiøs pluralisme enn vi har hatt tidligere. Det er flere positive sider ved et slikt mangfoldig samfunn, samtidig som det også innebærer betydelige pedagogiske utfordringer. Blant annet har det redusert muligheten, ikke minst for ungdom, til identitetsforming og livstolkning i lys av kristen tro og tradisjon.

Samtidig som det har foregått en sekularisering og pluralisering av samfunnet, ser det ut til at det også har skjedd en religiøs oppblomstring i nyere tid. O. Krogseth [17] har i den sammenheng lansert en dialektisk sekulariseringsteori: Selv om det skjer en av-sakralisering på samfunnsplan, framelsker den samme utviklingen - mot vanlige forventninger - også en re-sakralisering på det individuelle og kulturelle plan.

Når en vurderer religiøse endringer i Norge etter 1960, kan en konstatere en betydelig *nedgang* i andelen som går regelmessig til gudstjeneste, velger kirkelig vigsel, samt døper sine barn. Dette kan tolkes som et sekulariseringsutslag i betydningen av å følge tradisjonell kristen praksis. En generell nedgang i deltakelse i organiserte kirkelige tiltak for barn og ungdom er tydelig. Imidlertid er oppslutningen om konfirmasjonstiden fortsatt stor, selv om det har vært en viss nedgang. Spørreundersøkelsen *Folkekirke 2000,* som ble gjort blant medlemmer av Den norske kirke, viser at tre av fire hadde deltatt på gudstjeneste eller et annet kirkelig arrangement i den lokale kirken i løpet av det siste året. [18] Det er for øvrig store regionale forskjeller, og ulike »religiøse kulturer» i ulike deler av landet.

Medlemstallet i Den norske kirke har holdt seg relativt uendret det siste ti-året. I 1998 er 86,0 % av befolkningen medlemmer av Den norske kirke, 4,5 % er medlemmer av andre kristne trossamfunn, 1,5 % av Islam, 2,0 % av Human-Etisk Forbund og 6,0 % er ikke med i noe tros- eller livsynssamfunn. [19] Dette betyr at 90,5 % av den norske befolkningen er medlem av et kristent trossamfunn. Innslaget av ikke-kristne religioner og livssyn varierer imidlertid sterkt geografisk. For eksempel er ca. 80 % av alle muslimer i Norge og nærmere en tredel av registrerte human-etikere bosatt i Oslo og Akershus.

Undersøkelser viser at det er en viss nedgang i troen på de tradisjonelle bibelske dogmene, samtidig som andelen av befolkningen som beskrev seg

som religiøs var like stor ved inngangen til 90-årene som 10 år tidligere. [20] Det er tegn som tyder på at en i moderne samfunn snarere ser en fornyelse enn en svekkelse av religionene. En tenker ikke her i første rekke på tradisjonell religiøs praksis, men på eksistensielt engasjement og en ny åpenhet for religiøse perspektiver og tilværelses-tolkninger.

Nordmenns forhold til religion karakteriseres altså fra en side sett av relativ sterk *tilhørighet* og *tilslutning* til kirke og institusjonell kristendom, men uten særlig *oppslutning* utover spesielle merkedager. En bør være tilbakeholden med å karakterisere den norske befolkningen som sekularisert. Kristen tro og tradisjon er etter alt å dømme fremdeles et sentralt element i folks religiøsitet og kulturelle identitet. Konkret kommer dette ikke minst til uttrykk ved oppslutningen om Den norske kirke i juletiden og i »livs- og dødsritualene» (dåp, konfirmasjon, vigsel, begravelse), der kirken hvert år kommer i kontakt med brede befolkningsgrupper. Medlemsundersøkelsen *Folkekirke 2000* [21] viser at kirken stadig er viktig som identitets- og kulturformidler. Gjennom medlemmenes forståelse av medlemskap og ritualene er kirken med på å gi svar på hvem en er, og hvor en hører hjemme. I ritualene er tradisjon og estetikk viktig, men de forankres også i kristent preget religiøs tro. [22]

Religions- og livssynspluralisme kan gi seg utslag på det *indre* plan. I de fleste teorier om modernismen hevdes det at det ikke lenger finnes et overgripende og felles forpliktende meningssystem og at individet derfor pendler mellom flere. Sannheten er subjektiv og derfor mangfoldig. I det kulturelle og individuelle identitetsvakuum kan det dermed utvikle seg en form for privatisert *blandingsreligiøsitet* som utfolder seg i randsonen av tradisjonell religion. Den er sjelden direkte kristendomsfiendtlig, men snarere tolerant og åpen i flere retninger samtidig – både i forhold til astrologi, sjelevandring, spiritisme og mystikk.

Samlet sett viser dette at det norske samfunn i de siste årene utvilsomt er blitt *mer* mangfoldig på det religiøse og livssynsmessige plan. Det dreier seg likevel ikke om dramatiske endringer. Når det gjelder landet som helhet, er det fortsatt i stor grad en kristen homogenitet og stabilitet, ikke minst i bygdene. Dette gjelder spesielt holdninger til kristen tro, mens det på atferdsplanet er en mer framtredende pluralitet. På bakgrunn av dette ser en at religiøs tro og praksis for tiden ikke går tilbake, men er i endring.

Konturene i framtidsbildet er imidlertid uklare. Utslagene av sekularisering og manglende fortrolighet med kristen tro og tradisjon er tydeligst i de yngste årsklassene. I noen tilfeller ser det ut som at kirkens virksomhet har virket mer immuniserende enn den har fremmet engasjement og deltakelse i kirkens liv. Mye avhenger derfor av om kirke, skole og andre oppdragelsesinstitusjoner makter å formidle kristne livstolkningsalternativer som oppleves troverdige og relevante nettopp i denne viktige fasen av livet. Dermed settes fokus på hvordan kirken ivaretar sitt dåpsopplæringsansvar.

3.2 Verdigrunnlag og fagplan i skolen

3.2.1 Kultur- og verdigrunnlaget

Reformarbeidet i skolen (93 – 97) fikk som resultat en 10-årig grunnskole fra 6-årsalderen med nye fagplaner på alle trinn (L 97). I Læreplanverkets generelle del vektlegges det kultur- og verdigrunnlaget hele skolens virksomhet skal bygge på. Oppfostringen i skolen skal baseres på kristne og humanistiske verdier og bære videre og bygge ut kulturarven. Viktigheten av at *alle* elever skal få del i et felles kunnskaps-, kultur- og verdigrunnlag framheves. Opplæringen har som oppgave å balansere en rekke doble formål, blant annet å gi fortrolighet med vår kristne og humanistiske arv *og* kjennskap til og respekt for andre religioner og livssyn. Den kristne tro og tradisjon utgjør en dyp strøm i vår historie og er en arv som forener oss som folk på tvers av trosretninger.

I innledningen til Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering hevdes det at framtidens unge fratas et viktig grunnlag for å forstå normer og verdier, språk, litteratur og kunst hvis de ikke får kjennskap til den kristne tro og tradisjon.

Skolen ønsker å være aktiv som ressurs-, kraft-, og kultursenter for lokalsamfunnet og legger opp til et utvidet samarbeid med sitt lokale miljø. Skolen ønsker, som kirken, å skape et godt og allsidig oppvekstmiljø for barn og unge i samarbeid med foreldrene. I Prinsipper og retningslinjer for opplæringen i grunnskolen legges det til rette for et samarbeid med organisasjoner og institusjoner i lokalsamfunnet som arbeider med tiltak for barn og unge. Lokalt utviklingsarbeid understrekes, den estetiske dimensjon framheves, og tverrfaglig samarbeid vektlegges i Læreplanen. Dette gir nye utfordringer og vinklinger til skole-kirke-samarbeidet.

3.2.2 Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering

I 1997 ble faget Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering (KRL) innført i norsk grunnskole. Dette skjedde samtidig med en omfattende reform av hele grunnskolens læreplan. Det startet med generell læreplan for grunnskolen, videregående opplæring og voksenopplæring som ble ferdig i 1993. Kristendomsundervisningen fikk spesiell oppmerksomhet gjennom utredningen »Identitet og dialog» (NOU 1995:9),omfattende debatt og grundig behandling i Stortinget.

Kontinuitet med tidligere kristendomsundervisning

I Stortingets kommentarer til forslag til nytt fag sies det at kristen tro og tradisjon har vært bærende i vårt samfunn i 1000 år. »Innflytelse fra kristendommen finner vi igjen i kunst og litteratur, men også i lovverk, tradisjoner og i det daglige språk. Alle elever må få kunnskap om hvordan kristendommen har gitt både basis og håp til det å være menneske i Norge gjennom århundrene. På denne basis må kristendomskunnskap framstå som det sentrale innslaget i faget.» [23]

Undervisningen skal ta utgangspunkt i kristendommen slik den er til stede i kirke og samfunn i dag, samtidig som elevene også skal få god oversikt over ulike kristne trosretningers lære, utbredelse og utvikling. Undervisning

om kristendommen skal ha en stedegen form, og ta utgangspunkt i den tro og tradisjon som preger det norske samfunnet. Elevene skal få grundig kjennskap til Bibelen og kristendommen som kulturarv og levende kilde for tro, moral og livstolkning. Elevene skal ikke bare få kunnskap om kristendommen, men også få oppleve møter med kristen tro og praksis, slik denne kommer til uttrykk i deres lokalmiljø. [24]

Kursendring for kristendomsundervisningen

Det er sider ved det nye faget (KRL) som markerer en endring i forhold til tidligere undervisning i kristendomskunnskap

Faget er et fag for alle elever, med bare begrenset mulighet for delvis fritak. Det framstilles som et åpent og inkluderende fag som kan tilpasses lokale forhold. Det er mulighet for pedagogisk eller organisert differensiering for å unngå fritak. I Stortingets behandling ble det understreket at faget skal ha en dobbelt funksjon. Faget skal »ivareta den enkelte elevs identitet ut fra egen tilhørighet, samtidig som det skal fremme dialog i en felles kultur.» [25]Faget skal bidra til bedre forståelse for egen religion eller livssynsmessige tradisjon, og bidra til å utvikle egen religiøs eller livssynsmessig identitet.

Undervisningen skal mer enn tidligere stimulere til forståelse og dialog mellom mennesker med ulik tro. Det presiseres at faget ikke skal være en arena for forkynnelse. Faget skal gi kunnskap om, ikke opplæring til, en bestemt tro.

Faget skal ha som funksjon å gi elevene felles referanseramme og verdier. Dette kan være med på å gi viktige elementer til barns og unges framtid og evne til å orientere seg i livet, samtidig som det kan gi helhetsperspektiv på tilværelsen. Planen sier at uten kjennskap til den kristne tro og tradisjon, vil barn og unge mangle viktige deler av de felles referanserammer for samfunnet. Kunnskap om kristendommen og om andre religioner og livssyn, skal stimulere til en felles kulturell identitet, bygd på kunnskap om og forståelse mellom ulike religioner og livssyn.

I tillegg til at andre religioner og livssyn har fått en langt større plass i faget enn i tidligere kristendomsfag, skal de samme pedagogiske prinsipper legges til grunn for arbeidet med kristendommen og andre religioner og livssyn. Det skal ikke være en undervisning av andre religioner og livssyn på kristendommens premisser.

Et fag som preges av lokalmiljøet

Det vil ikke være mulig å vurdere hvordan faget fungerer som formidler av kristen tro og kunnskap, bare ved å se på emnene i fagplanen. Blant annet vil fagets kontekst, elevsammensetning, læremidler, arbeidsmåter og ikke minst læreren ha innflytelse på hvordan faget oppleves for elevene. Det vil ved alle skoler foregå en lokal tilpasning, om det er planmessig eller mer eller mindre improvisert. Ved at det ikke er mulighet for fullt fritak, er det grunn til å tro at lærere generelt er noe forsiktige og usikre i undervisningssituasjonen, for at

ikke noen elever eller foreldre skal oppleve undervisningen vanskelig. I hvilken grad skolens undervisning fungerer som støtte til kirkens opplæring, kan en først få vite ved kontakt og samarbeid mellom kirke og skole i det enkelte lokalmiljø.

Med tanke på et samarbeid mellom skole og kirke, legger læreplanen stor vekt på at skolen er en del av lokalsamfunnet. I åpningskapittelet heter det: »Det må være et tett samspill mellom fostringen i hjemmene, skolens opplæring og samfunnet som omgir den». Dette underbygges også av den generelle del av læreplanen, i kapittelet om skolen og lokalsamfunnet, der det heter at »skulen bør samarbeide med organisasjonar, institusjonar og andre i lokalsamfunnet som arbeider med tiltak for barn og unge.» [26] Med bakgrunn i samfunnets kultur- og verdigrunnlag vil det være naturlig med kontakt mellom kirke og skole, ikke minst i forbindelse med de kristne høytider og merkedager.

Det er vanskelig å si hvor mye tid som faktisk benyttes til undervisning i kristendomskunnskap, da dette i praksis blir avgjort i det lokale planarbeidet. Timetallet i KRL-faget er ifølge læreplanen (L 97) økt noe i forhold til kristendomsfaget i 1987. Fagplanene inneholder samtidig mange emner som ikke er kristendomskunnskap. Faglige emner inngår også oftest i tverrfaglig prosjektundervisning. I alle fall må en regne med at omfanget av kristendomsundervisningen er betydelig mindre enn det som var tilfelle etter både M 87 og M 74.

3.2.3 Skolens undervisning og konsekvenser for kirken

Med tanke på kirkelig dåpsopplæring legger utvalget til grunn følgende forståelse av skolens KRL- undervisning:

- Faget er skolens fag, ikke kirkens eller trossamfunnenes fag. Faget har en pedagogisk begrunnelse. Faget har en plass i skolen fordi kristendommen, andre religioner og livssyn eksisterer i samfunnet som tradisjoner og tro, kulturelle uttrykk, kultisk praksis og sosialt og moralsk liv.
- Undervisningen skal ikke bare gi en teori om religioner og livssyn. Skolen skal også formidle et pedagogisk tilrettelagt møte med tro slik den eksisterer i forestillinger og praksis hos folk, og slik denne kommer til uttrykk innenfor trossamfunn. Det er imidlertid ikke et forkynnende fag.
- Faget legger til rette for læring gjennom erfaring ved å møte representanter for religioner og livssyn, være til stede ved høytidsfeiring, gudstjenester og ritualer og arbeide med religiøse tekster, bilder, musikk med mer. For skolen er dette pedagogiske læremidler, og ikke en del av en religiøs praksis.
- Skolen eller lærerne representerer ikke noe trossamfunn. Uavhengig av egen overbevisning, skal lærerne ivareta elevens identitet ut fra den tradisjonen denne tilhører. Skolen skal hjelpe elevene til å komme til rette med sin egen tro og livstolkning.

Til forskjell fra skolen og KRL-faget, kan en kort skissere dåpsopplæringens særpreg slik:

- Kirken har det faglige og pedagogiske ansvaret, og opplæringen er forankret i kirkens tro og liv.
- Dåpsopplæringen er uløselig knyttet til dåpen og har som mål at de døpte skal bli hos Kristus som de er døpt til.

- Den kunnskap som barn og unge får, skal knyttes til det å leve og vokse som kristen, og delta i en kristen menighet. Opplæringen skal fokusere på et levende møte med Jesus Kristus. Forkynnelse er en naturlig del av kirkens liv og dåpsopplæring.
- De som deltar i dåpsopplæringen, har sitt oppdrag fra kirken, og må selv dele kirkens tro og ta del i kirkens liv.

Forskjellen mellom skolens og kirkens oppgave og mål viser at det er et behov for at kirken har en selvstendig undervisning. Ved innføring av L 97 og KRL-faget har dette behovet blitt betydelig større enn tidligere. Kirken kan fortsatt regne med at barn og unge får kunnskap om kristendommen og kirken i skolen, men en kan i mindre grad enn tidligere regne med at denne undervisningen bidrar til kirkens egen målsetting. Samtidig forutsetter skolen at det finnes både en kirke og trossamfunn som gir en identitetsdannende opplæring for sine medlemmer.

3.3 Kristendommen som kulturarv i barnehagen

3.3.1 Ulike typer barnehager

Barnehagene er i dag mangfoldige når det gjelder eierform, organisering og drift. Det er variasjoner i oppholds- og åpningstider, fra korttids- og halvdagsbarnehager til heldags- og nattåpne barnehager. *Familiebarnehagene* holder vanligvis til i private hjem og drives av assistenter under tilsyn av en førskolelærer. I 1998 hadde ca. 13 000 barn plass i familiebarnehager.

Åpne barnehager har i dag ca. 4 000 plasser, men ingen fast gruppe av barn. De tar imot barn sammen med foreldre eller andre voksne (dagmammaer) til lek og sosialt samvær. Åpne barnehager er ikke spesielt omtalt i barnehageloven, men tilbudet får statstilskudd. [27]

I de fleste kommuner finnes det både kommunale og private barnehager. De private barnehagene eies blant annet av frivillige kristelige organisasjoner, menigheter, foreldrelag, stiftelser og bedrifter. Ved utgangen av 1998 var det totalt 6 178 barnehager, av disse var 3 169 private. I 1998 gikk ca.188 000 barn i barnehage. Av disse hadde 77 000 plass i en privat barnehage. [28]

3.3.2 Rammeplan for barnehagen

Rammeplan for barnehagen bygger på barnehagelovens formålsbestemmelse som blant annet sier at »Barnehagen skal hjelpe til med å gi barna en oppdragelse i samsvar med kristne grunnverdier» (§1). »Dette innebærer at barnehagen skal bygge sin virksomhet på de etiske grunnverdier som er forankret i kristendommen, og som forutsettes å ha en bred oppslutning i det norske folk. Den etiske veiledning barnehagen gir, må ta hensyn til barnas alder og modenhet og deres hjemmemiljø. Barnehagen skal også formidle sentrale kristne tradisjoner slik de blant annet kommer til syne ved de store høytider.» [29]

Rammeplanen stadfester at »all pedagogisk virksomhet formidler verdier. En verdinøytral barnehage er derfor verken mulig eller ønskelig.» [30] »Både lokale kulturverdier og den nasjonale kulturarv slik den gjenspeiles i barnas oppvekstmiljø, må være representert i barnehagens virksomhet. Den kristne

tro og de etiske grunnverdier i kristendommen er klart forankret i vår kulturtradisjon. Det er viktig å se hele denne kulturarven i sammenheng for at barn skal få forståelse av egen identitet og tilhørighet. Kulturverdier som er knyttet til religiøse tradisjoner, høytider, kunstneriske uttrykk, fellesskapsformer og omsorgstjeneste, er en del av den kulturarven som det er naturlig at barnehagebarna får kontakt med.» [31]

»Vår kultur har imidlertid skikker og tradisjoner i forbindelse med høytider og merkedager i livet. Dette må alle barn få innblikk i og få hjelp til å møte. Religiøse livssynsspørsmål må behandles på lik linje med andre spørsmål.» [32] Det er et mål for barnehagen at barnas tros- og livssynsspørsmål må bli tatt på alvor, og at det skal settes av tid til undring og stillhet.

Når det gjelder praktiseringen av »de kristne grunnverdier», skiller planen mellom de kristne *etiske normene* og den kristne *tro og lære.* Siden de kristne etiske normene gjennomgående har en forholdsvis allmenn karakter og en bred tilslutning i befolkningen ,er det etikken som får hovedvekten i formidlingen av grunnverdiene.

I tros- og lærespørsmål understreker Rammeplanen hjemmenes hovedansvar. Barna skal oppleve at deres tros- og livssynsmessige bakgrunn anerkjennes og respekteres. Dette gjelder også barn fra andre religioner enn den kristne som må bli tatt på alvor og oppleve respekt for sine religiøse røtter og sin identitet.

De kristne høytidene er synlige uttrykk for kristendommens nedslag i kulturen. Barna skal derfor få del i den bibelske fortellingen, få kunnskap om bakgrunn og tradisjoner og oppleve både alvoret og gleden i feiringen. Dersom barnehagen har barn fra andre religioner og kulturer, er det naturlig at også deres høytider markeres.

Barnehageloven gir anledning både til å reservere seg mot den kristne formålsparagrafen og til å ha en utvidet praktisering. I merknadene til loven og i rammeplanen sies det at dersom vedtektene har særlige bestemmelser om livssyn, og disse har et kristent innhold, betraktes de som et *supplement* til formålsbestemmelsens kristne verdigrunnlag. De åpner dermed for en utvidet praktisering av det kristne verdigrunnlaget i forhold til det som gis ut fra formålsbestemmelsen alene, og det religiøse og moralske området vektlegges her sterkere enn i andre barnehager. [33]

Ut fra den formålsparagraf og den rammeplan som ligger til grunn for de kommunale barnehager i Norge og de mange menighets- og organisasjonsbarnehager som er i drift, ser vi det naturlig og formålstjenlig for både barnehage og menighet å utvide de kontaktpunkt og det samarbeidet som eksisterer i dag. Det lokale oppvekstmiljøet i kirkelig sammenheng må også være et kontaktpunkt som barnehagen kan trekke veksler på.

3.3.3 Kultur- og verdifellesskap mellom barnehage og kirke

Rammeplanen peker på flere møtepunkt mellom barnehagen og kirken. Ikke minst legges det vekt på kontakt med kirken som en del av både hverdagslivet og kulturlivet i lokalmiljøet. Mange steder har det derfor i tråd med Rammeplanen utviklet seg varierte samarbeidsformer. Det er stor tradisjon i lokalmiljøene i dag for å forberede både jul og påske i et samarbeid mellom barnehagene og kirken, og mange har innarbeidet tradisjon for feiring av kirkens fødselsdag til pinse. Dette skjer blant annet ved gudstjenester i tilknytning til

høytidene, og i forbindelse med merkedager som høsttakkefest og FN-dagen. I noen større byer arrangeres det nå store barnehagegudstjenester som samler hundrevis av barn hver høst (som f. eks. i Oslo Domkirke), og en del barnehager har gode erfaringer med julevandring og påskevandring i kirken. Mange menighetsbarnehager har innarbeidet deltakelse på familiegudstjenester i sin årsplan.

Barnehagens og kirkens formidling av den kristne tro, tradisjon og kulturarv har mye felles som det er viktig å bygge videre på. For begge instanser er det viktig å ta barnas tros- og livsspørsmål på alvor. Barnehagen skal imidlertid ivareta barn med ulik religiøs og trosmessig bakgrunn. Kirkens samarbeid med barnehagen må derfor skje i bevissthet om barnehagens egenart. Barnehager med vid praktisering av formålsparagrafen har naturlig nok et mer omfattende kristent innhold. Overfor disse barnehagene kan menigheten ha tettere samarbeid og større forventning om deres bidrag til kristen opplæring.

Kirkens egen dåpsopplæring kan og må på en helt annen måte være tydelig på innholdet og utfordringen i den kristne tro. Sett fra kirkens side kan det som skjer i barnehagen, imidlertid være et supplement som på sin måte gir viktige bidrag til dåpsopplæringen.

3.4 Kirken, dåpen og oppfølgingen

3.4.1 Plan for dåpsopplæring

Da Kirkemøtet i 1991 vedtok Plan for dåpsopplæring, ble det lagt fram en handlingsplan for innføringen og opprettet en referansegruppe. Dåpsopplæring ble et satsingsområde. Kirkemøtet signaliserte at dåpsopplæringen måtte få et lokalt og stedegent preg, og at menighetene måtte avpasse arbeidet etter sine egne muligheter og behov. Hver menighet skulle vurdere sitt eget dåpsopplæringsarbeid og gjøre forpliktende vedtak for å få utarbeidet lokal plan for dåpsopplæring.

Etter 5 år viste rapporter fra bispedømmene at ca. 66 % av menighetene hadde vedtatt eller arbeidet med en lokal plan for dåpsopplæring. Det ble imidlertid rapportert om store geografiske forskjeller, fra 100 % av menighetene i Sør-Hålogaland, Stavanger, Tunsberg og Møre bispedømmer til ca. 35 % i Agder og Bjørgvin. [34]

En situasjonsrapport om dåpsopplæringen i Den norske kirke utført av Agderforskning i 1996, oppsummerer noen hovedinntrykk. [35] Blant annet pekes det på store ulikheter *mellom* landets menigheter, men det er også store forskjeller på type tiltak *innenfor* menighetene. Det betyr at en menighet som ligger langt framme på ett område, for eksempel kontinuerlige tiltak som søndagsskoler, barnegrupper m.m., samtidig kan ha lav aktivitet på andre områder. En del tiltak, som dåpssamtale, hilsener på de tre første årsdagene for dåp og»4-årsbok» er i ferd med å bli gode tradisjoner,samtidig som det er vanskelig å etablere planlagte tiltak for 6-åringer. 11-årsfasen med utdeling av Det nye testamente/Bibel ser ut til å bli innarbeidet som fast tradisjon en del steder. [36]

En tredel av menighetene oppgir kontakt med barnehager. Tallet er noe høyere når det gjelder kontakt med skolen (i 1996 - før L 97). Nyere tall viser at skolegudstjenestene har hatt framgang, mens samarbeidet med barnehagene har hatt noe tilbakegang. [37] Oppslutningen om søndagsskoler og barnegrupper er høyest blant 7 åringene (ca. 12 % av årskullet). Til sammenligning svarer 60 % av foreldre med barn døpt i 1983 at deres barn i større eller mindre grad hadde deltatt i slikt arbeid. Det kan bety at det er stor gjennomtrekk i disse tiltakene.

Menighetene hadde gjennom arbeidet med dåpsopplæringen styrket sin bevissthet om hjemmenes betydning. Samtidig viser rapporten at foreldres største hindring for å gi barna en kristen oppdragelse, er at de har for lite syn/interesse for kirkens budskap. Foreldrene synes å ha sterkere intensjoner om å gi barna en kristen oppdragelse enn det de senere viser i praksis.

Kirkemøtet i 1996 understreket et fortsatt behov for fokusering på dåpsopplæringsarbeidet som hovedsatsingsområde for nye 5 år. Utfordringen er å gjøre dåpsopplæringen interessant og tilgjengelig, og skape økt bevissthet hos dåpsforeldre om at opplæring er en naturlig oppfølging av dåpen.

3.4.2 Hvor mange deltar i dåp og dåpsopplæring?

En stor prosent av nybakte foreldre velger å bære sine barn til dåp i Den norske kirke. Dersom vi ser bort fra oppslutningen om andre religioner, som for en stor del er en følge av økt innvandring, har andelen holdt seg forholdsvis stabil gjennom en periode som er preget av store samfunnsmessige endringer. I 1999 lå dåpsprosenten på 81,2 av alle fødte i landet. Det er imidlertid store geografiske variasjoner, fra Oslo med 48,8 % til Møre med 99,8 %. 2,4 % av alle døpte var 12 år eller eldre.

Statistikken viser at menighetene i Den norske kirke i 1999 til sammen hadde 4595 regelmessige kontinuerlige tiltak. [38] Det utgjør i gjennomsnitt 3,4 pr. sokn. Til sammen deltok det i overkant av 72 000 barn på disse tiltakene, dvs. gjennomsnittlig 58 barn pr. sokn.

Når det gjelder dåpsopplæringsplanens avgrensede tiltak, som for eksempel utdeling av 4-årsbok, markering av årsdagene for dåp og lignende, er det ikke store variasjoner mellom bispedømmene. I 1999 deltok vel 125 500 barn på de avgrensede tiltakene. Enkelte avgrensede tiltak i noen menigheter som skolegudstjenester, kirkebesøk og barnehagesamlinger i kirken har ca. 80 - 100 % deltakelse av barn.

De tall som foreligger for årene 1997 – 99, synes å vise at det har vært en liten nedgang. Det er imidlertid vanskelig å få eksakt oversikt over menighetenes dåpsopplæring/barnearbeid, og det mangler tall fra en del menigheter. Tallene tyder imidlertid på at ca. 10 % av alle barn mellom 0 og 13 år er regelmessig med i dette arbeidet, og at ca. 15 % deltar i menighetens avgrensede tiltak. Til sammen skulle det tilsi at menigheten når hvert fjerde barn, men her vil det nok være mange barn som deltar i begge kategoriene.

Ut fra statistikken er vel 14 600 frivillige medarbeidere på denne måten engasjert i menighetenes dåpsopplæringsarbeid for barn.

Erfaringen med realiseringen av Plan for dåpsopplæring viser at det er et stort sprik mellom intensjoner og skissering av behov i planen og muligheter for praksis og realisering i menighetene. Kirken mangler ressurser - økonomisk og personellmessig - for å kunne oppfylle målsettingen om en likeverdig

dåpsopplæring for alle døpte. Skal kirken få dekket sitt opplæringsunderskudd, må det tas store løft.

3.4.3 Plan for konfirmasjonstiden

Kirkemøtet vedtok, etter flere års revisjonsarbeid, ny plan for konfirmasjonstiden (PKT) i 1997 som erstatning for planen fra 1978. [39]

I den nye planen defineres konfirmasjonstiden som en del av den totale dåpsopplæringen. Konfirmasjonstidens innhold og arbeidsmåter bygges derfor opp på samme måter som i Plan for dåpsopplæring, og menighetsrådene er forutsatt å skulle vedta en lokal plan for konfirmasjonstiden, tilsvarende den lokale dåpsopplæringsplanen. PKT skal gi menighetene grunnlag og retningslinjer for å legge lokalplanen. Hensikten er å sikre både enheten og mangfoldet i konfirmasjonsarbeidet i kirken.

Plan for konfirmasjonstiden inneholder bestemmelser om obligatoriske og valgfrie arbeidsformer, fordeling av ansvar og oppgaver i konfirmantarbeidet og samarbeid med foreldre/foresatte og de frivillige kristelige organisasjonene.

Konfirmasjonstidens omfang er som tidligere 45 samvær over 8 måneder. Valg av arbeidsformer og aktiviteter må skje ut fra lokale ressurser. Kirkelig fellesråd har ansvaret for økonomi til lokaler, utstyr og materiell til konfirmasjonsopplæringen.

Dagens lovgivning gir kirken mulighet til å benytte én undervisningstime pr. uke av skolens tid til konfirmasjonsundervisning. Denne ordningen har lange tradisjoner i vårt land, og er i senere år mest begrunnet ut fra problemer med skyss for den enkelte konfirmant. Det vises for øvrig til utvalgets drøfting av denne ordningen i kapittel 6.5.

Konfirmasjonsplanen legger opp til at konfirmanten skal få oppleve seg selv som en ressurs i konfirmasjonstiden, og bli tatt på alvor som enkeltmenneske med sin kompetanse og troshistorie. Planen legger derfor vekt på at det tas i bruk varierte arbeidsformer som kan gi både erfaringer, kunnskap og opplevelser i konfirmasjonstiden.

3.4.4 Hvor mange deltar i konfirmasjonsopplæringen?

Oppslutningen om kirkelig konfirmasjon er fortsatt svært stor. I 1999 valgte 71,7 % av ungdomskullet å bli konfirmert i Den norske kirke (73,3 % i 1998). Som ved dåp, er det også her store forskjeller mellom bispedømmene. Prosentandelen i Oslo lå i 1998 på 48,1, mens den i resten av landet var 76,4. Sammenligner vi imidlertid med dåpstallene 15 år tidligere, ligger konfirmasjonsprosenten på 91 i 1999 – en økning på én prosent i forhold til 1998. Av de som er døpt, er det altså bare 10 % som velger ikke å la seg konfirmere.

I de kommende 10 år vil antall 14-åringer øke med ca. 10 000. Det kreves betydelig styrking av stillinger og ressurser for at alle menighetene skal kunne gi et adekvat tilbud om konfirmasjonsopplæring til et økende antall unge. Fra kirkens side er det nødvendig med en satsing for å unngå at konfirmasjonsprosenten skal bli ytterligere redusert. [40]

3.5 Tros- og tradisjonsformidling i familie og fritid

God kontakt med barnas foreldre og familie er vesentlig for å kunne opprettholde vår kirkes dåpspraksis. For å kunne komme de døpte og deres familier i møte på en saksvarende måte, er det derfor viktig for kirken å ha inngående kjennskap til familiens situasjon og til forventninger og behov. Variasjonene vil imidlertid være store og variablene mange. Vi vil likevel peke på noen generelle trekk.

3.5.1 Hvilke familier vokser dåpsbarn opp i?

Familien har gjennomgått store endringer de siste 30 årene. Det mest gjennomgripende var at mor fikk et aktivt yrkesliv utenfor hjemmet. Det førte ikke bare til økt behov for barnetilsyn, men også til en endring av sentrale kulturelle og sosiale mønstre. Utdanningssamfunnet har i løpet av 80- og 90-årene endret yrkeskarrieren og livsløpet både for kvinner og menn, og kontinuerlig kvalifisering og langsiktig planlegging er blitt en viktig del av tilværelsen. Arbeid med likestilling i yrkeslivet har ført til en økende fokusering på fars forhold til og praktisk ansvar for barna. [41] Dette kommer blant annet tydelig til uttrykk ved den store økningen av fedre som tar ut »pappapermisjoner» i forbindelse med fødsel.

Selv om familiemønsteret i dag er sammensatt, bodde opp mot 90 % av alle spedbarna sammen med både mor og far ved inngangen til 1999. I løpet av oppveksten opplever om lag 15 000 barn under 18 år at mor og far skiller lag. Dette innebærer at mange bor mer eller mindre i to hjem og forholder seg til flere nære voksne. Og i mange tilfelle opplever barna ulikt forhold til kristen tro og praksis i hjemmene. Ofte bor foreldrene i forskjellige menigheter, noe som utfordrer menighetens praksis når det gjelder kontakt med hjemmene.

3.5.2 Hva er barnet opptatt med?

Barn har i stigende grad og i yngre alder blitt selvstendige aktører på arenaer utenfor familien . Forskere peker på at det har skjedd en institusjonalisering av barndommen. Det betyr at barn fra tidlig alder forholder seg til institusjoner og organiserte aktiviteter, der de møter voksne som har barn som profesjon og yrke.

Barn og institusjoner

Mange barn begynner i *barnehage* eller har en eller annen form for tilsyn utenom familien. I 1970 hadde knapt 3 % av barna i førskolealder plass i barnehage, mens barnehagedekningen for barn i alderen ett til og med 5 år ved utgangen av 1998 lå på over 61 % på landsplan. Her er det store variasjoner mellom kommunene, for eksempel hadde Oslo høyest dekning med 73,7. [42] Det er bred enighet blant foreldre om at barnehage er et godt tilbud for barna. Det kan imidlertid være noe uenighet om barnas alder ved barnehagestart og om hvor lenge de bør være i barnehagen pr. dag. Det er stor interesse for alternative driftsformer for barnehage, for eksempel åpen barnehage. [43] Fra statens side er det de siste årene satt i gang flere tiltak for å gi mer tid til barn og foreldre, blant annet utvidelse av fødselspermisjonen, ordning med tidskonto og kontantstøtte.

*Helsestasjonen*er den institusjonen som møter *alle* familier som får barn, og som følger barnet over i ungdomsalderen. Kontakten er tett den første tiden. Senere knytter den seg i hovedsak til visse aldersmessige treffpunkt. I tillegg til vaksinasjons- og annet helsearbeid har helsestasjonen også ansvar for *foreldreveiledningsprogrammet* som ble utviklet i løpet av 1990-tallet. Hensikten med programmet - som også kanaliseres gjennom barnehage og skole - er å bistå foreldrene i deres foreldreoppgave. Noen menigheter samarbeider med helsestasjonen om kurstilbud, samtalegrupper o.l. for foreldre.

Opplæringsloven [44] fastsetter at kommunene skal ha et tilbud om *skolefritidsordning* (SFO) før og etter skoletid for 1.- 4. klassetrinn. [45] I skoleåret 1999/2000 benyttet ca. 115 250 barn seg av ordningen. [46] SFO er et frivillig tilbud som skal gi de yngste skolebarna et godt sted å være mens foreldrene er på arbeid. Kommunene har det praktiske ansvaret for utbygging og drift, mens statlige myndigheter gir veiledning og informasjon til kommunene om utformingen av tilbudet. Det blir understreket at SFO er barnas fritid, og det oppmuntres til samarbeid med andre kommunale tiltak og med frivillige organisasjoner og aktiviteter om et variert tilbud. [47]Flere steder har den lokale menigheten lagt noe av sitt barnearbeid til SFO-tiden.

I de fleste lokalsamfunn har barn og unge tilbud om varierte *fritidsaktiviteter*. Idrettslag topper statistikken over medlemmer, men også kulturaktiviteter som korps, teater, kor og ulike former for barnearbeid i regi av kirke og frivillige kristelige organisasjoner samler barn og unge. Forskere har pekt på at det kan ligge en fare i overaktivisering, der det blir for liten tid til egenaktivtet. På den andre siden er det urovekkende at en del barn og unge som kunne ha behov for det, faller utenfor organiserte fritidstilbud og kan bli dradd inn i destruktiv aktivitet eller ensomhet.

Den moderne barndommen stiller store krav til oppfølging fra foreldrenes side .Både barnehage og skole understreker samarbeid med hjemmene både i det daglige og i råd og styrende organer. Fritidsaktivitetene krever engasjement blant annet ved å skulle transportere barna til og fra aktiviteten og ved å skulle bidra til å skaffe til veie nødvendige økonomiske midler, for eksempel til idrettslaget . Noen av aktivitetene koster så mye at en del barn og unge av den grunn avskjæres fra å delta.

Utviklingen har ført til en konkurranse om barns, unges og foreldres/foresattes tid og oppmerksomhet. Trolig er dette noe av grunnen til nedgangen i antall barn og unge som deltar i kristelig barne- og ungdomsarbeid og til mangelen på frivillige ledere. Det er derfor en utfordring for kirken å kunne gi en opplæring av barn og unge som ikke oppleves som ytterligere press i en trengt situasjon, men heller som støtte i livet med og oppdragelsen av barna. Det ligger en oppgave i å gi det frivillige engasjementet en form som det er mulig for den enkelte voksne å gå inn i.

Hele verden inn i huset

Tidlig på 1900-tallet fikk Norge sin første radiokanal, og i 1960 fant den offisielle åpningen av fjernsynet sted. Siden tidlig på 1980-tallet har tilgangen til ulike elektroniske medier eksplodert. Bruk av video har økt - ikke minst blant barn og unge, og mange bruker mye tid til data- og TV-spill. Tilgangen til Internett har hatt en rekordartet vekst i løpet av 1990-tallet. Ved utgangen av 1998

hadde nesten halvparten av alle nordmenn tilgang til nettet, og hver tredje brukte dette regelmessig. I aldersgruppen 13 - 19 år var 64 % brukere av nettet. [48]

Forholdet mellom barn og unge og mediene utgjør både en rikdom og en risiko. Mangfoldet av medier gir informasjon, underholder, utfordrer og sysselsetter barn og unge. De samme mediene innebærer også muligheter for utnyttelse, misbruk, feilinformasjon, passivisering, eksklusjon og forringelse av barndommen. Medienes sentrale betydning i oppveksten gjør dem til en kilde til både godt og vondt i barnets utvikling.

Barndommen er under stort press fra en kommersiell industri som stadig mer offensivt rettes mot barn og unge som målgruppe gjennom ulike medier. Reklameinnslag på TV har stor gjennomslagskraft. Mange foreldre opplever det kommersielle medietrykket og markedsføringen som truende for barnets utvikling. De kjenner seg ofte maktesløse overfor sterke krefter som konkurrerer med dem om oppdragelsen av barna og som for mange setter standard for hva som er vellykket. Dette står ofte i sterk motsetning til det kirken ønsker å formidle om menneskets verdi . Bruk av medier foregår ikke i et tomrom, men må sees i sammenheng med barnets og den unges totale livssituasjon. Barn og unge som i utgangspunktet er svakest stilt, vil derfor kunne være mest utsatt for medienes uheldige og skadelige virkninger, for eksempel vold og aggressiv atferd.

Bruk av Internett åpner for en ny type innhenting av informasjon, kontakt og kommunikasjon. Blant annet er det i dag store muligheter for utdanning og etterutdanning via nettet. I vår tid har det også vokst fram såkalte »nettkirker» - ikke minst i USA. En amerikansk trendforsker viser i en undersøkelse i 1998 at ca. 4 % av tenåringene i USA bruker Internett for religiøse eller åndelige formål. 16 % sier at de innen fem år regner med å bruke nettet som erstatning for religionsutøvelse i kirken. [49]

I Norge er det gjort noen erfaringer med bruk av data og Internett i dåpsopplæringen med stort hell. Det gjelder både i barnearbeid og i konfirmasjonsundervisningen. Barna henter informasjon og presenterer eget arbeid via dataskjermen. Ved hjelp av e-post holder de kontakt med barn i andre land og andre steder i Norge. I dåpsopplæringen vil dataspill kunne ha en naturlig plass. Det finnes få egnede spill på norsk, mens det er tilgang på noe på engelsk. I konfirmasjonsundervisningen er teknologien prøvd ut for en gruppe konfirmanter med stor geografisk spredning. Blant annet bruker misjonsorganisasjoner og Sjømannsmisjonen – Norsk kirke i utlandet undervisning via Internett for norske barn som bor i ulike deler av verden. Også voksne i barne- og ungdomsarbeidet har tilgang på informasjon på nettet. I USA har mange kirker anskaffet seg en »datalab» i søndagsskolearbeidet. [50] Norsk Søndagsskoleforbund har også tatt i bruk ullike dataprogram.

Utvalget mener at dåpsopplæring via data kan være et viktig supplement til andre former for tiltak. I en tid med ulike familiestrukturer vil kirken på denne måten kunne ha kontakt med barnet der det er. Det er viktig for kirken å være på banen i forhold til de nye mediene som kan utnyttes og brukes både i forhold til opplæring, samtalegrupper og dataspill.

Kompetente barn og unge

Tidligere var det et vanlig mønster at barn og unge lærte av voksne. Voksne lå »foran» barn og unge i kunnskap, innsikt og erfaring. Ikke minst ulike bruk av medier viser at dette ikke uten videre er tilfelle i dag. Utviklingen i medieverdenen går så raskt at mange foreldre og andre voksne ikke makter å »henge på» og være like oppdaterte som mange barn og unge, og læringsprosessen går her ofte fra de yngre til de eldre.

Barn av i dag er svært forskjellige fra gårsdagens barn, skriver Barneombudet. »Det moderne barn har innsikt og erfaring i mange av livets realiteter og mysterier, områder som for noen få år tilbake var tabu eller var skjermet fra barndommen. Barn av i dag er viktige prosjekter for deres foreldre, prosjekter som skal lykkes. Suksessen er avhengig av om barnet blir tatt på alvor, sett, hørt og opplever likeverd og respekt. Og noen ganger er barns behov og rettigheter i konflikt med voksnes interesser.» [51]

Barn blir i dag sett på som sosiale vesener som allerede fra fødselsen er disponert for et samspill med andre, og som er aktive i forhold til egen utviklings- og læringsprosess. Det blir understreket at det er viktig med tilknytning til nære omsorgsgivere. Men også nærmiljøet og kulturen får betydning for barnets utvikling. Barn har en kompetanse på sitt eget liv som det er viktig å ta på alvor. Dette gjelder også i dåps- og konfirmasjonsopplæringen, der det må være viktig å lytte til og leve sammen med barn og unge og legge forholdene til rette for blant annet troserfaringer.

3.5.3 Hva betyr dåpen for dagens familie?

I alle samfunn er det vanlig å markere overganger i tilværelsen med ritualer. I vårt land er det tradisjonelt kirken som har vært ritualforvalter gjennom de såkalte livs- og dødsritualer (dåp, konfirmasjon, vigsel, gravferd). Siden Human-Etisk Forbund ble stiftet i 1956, har det vært etablert borgerlige alternativer til kirkens ritualer, som navnefest og borgerlig konfirmasjon.

I vårt samfunn er det sosialt akseptert ikke å delta i en seremoni ved fødsel og i ungdomsalderen. Foreldre i dag har således flere alternativ til de kirkelige ritualene. Når de kommer til kirken for at barna skal bli døpt, må en derfor regne med at det er fordi de bevisst har valgt kirkelig dåp. Begrunnelsen kan imidlertid være forskjellig. I en spørreundersøkelse blant medlemmer av Den norske kirke offentliggjort våren 2000, [52] markerer foreldre som har døpt sine barn, hva de synes er viktig ved at barnet er døpt. Over 80 % synes det er viktig at barnedåp er en fin tradisjon, og over 60 % ville ha en vakker høytidlighet for barnet. For vel 70 % har det hatt betydning at de selv er døpt. Nærmere 70 % mener dåpen gir barnet en bedre mulighet til å velge selv senere i livet. Andre grunner som oppgis, er at de selv har (hadde) en kristen tro (47 %), at dåpen gir trygghet (55 %), at barnet skal være en del av kirken (ca. 52 %) og at barnet skal vokse opp som kristen (44 %).

Når det gjelder dåpens teologiske innhold er det ifølge *Folkekirke 2000* vanskelig for medlemmene å vite hva de skal tro. En av tre er usikre på om barnet blir Guds barn i dåpen og om barnet er under Guds omsorg når det er døpt. To av fem bekrefter at de tror dette, mens en av fire ikke gjør det. [53] Ut fra dette kan det synes som om kirkens forståelse av dåpens innhold – uttrykt i dåpsritualet – ikke uten videre når fram til majoriteten av foreldre og faddere. Dette

utgjør enorme utfordringer til kirken på mange plan. Kirken må kommunisere til bredden av dåpsfamilier hva dåpen innebærer kirkelig sett, samtidig som det er viktig å ivareta dåpens folkelige tradisjoner. For å kunne snakke om oppfølging av dåpen, er det dessuten viktig å møte den enkelte dåpsfamilie der de er, på en god måte.

3.5.4 Familien og dåpsopplæringen

Ved døpefonten lover foreldre og faddere at barnet skal oppdras i den kristne forsakelse og tro. Det er imidlertid store variasjoner i hvordan dette løftet blir oppfattet og fulgt opp, både fra menighetenes, fra foreldres og fadderes side. Ifølge *Folkekirke 2000* mener tre av fem at kirken ikke bør kreve noen form for forpliktelse fra dåpsforeldrene til å gi barnet en kristen oppdragelse, mens én av fem sier ja til dette og like mange er usikre. Samtidig mener halvparten at det er nødvendig at en eller begge foreldre vil at barnet skal få en kristen oppdragelese. [54] Barn som er døpt, har derfor svært ulike holdninger og engasjement hos sine foreldre og dermed ulike forutsetninger for å bli kjent med dåpens innhold og gjøre erfaringer med religiøs praksis.

Ulike intensjoner

En intervjuundersøkelse fra tidlig på 80-tallet viser i hovedsak tre ulike holdninger når det gjelder foreldres forhold til barnedåp og kristen oppdragelse. [55] Den *trosintegrerende* holdningen ønsker ikke bare å formidle kristen kunnskap, men også at kristentroen skal bli integrert i barnas liv og hverdag. Den *tradisjonsformidlende* holdningen er mest dominerende og varierende, og begrunnes i en positiv erfaring med for eksempel aftenbønn og søndagsskole/kristent barnearbeid i oppvektsten. Nyere forskning understreker også betydningen av besteforeldrenes rolle. Den *realitetsaksepterende* holdningen er mest reservert til kristen opplæring og påvirkning i det hele og kjennetegnes ved at en aksepterer kristendommen som en realitet i vår kultur som barna vil måtte få noe kunnskap om. Her legges det ikke til rette for at barna skal kunne gjøre religiøse erfaringer. [56] I følge denne undersøkelsen var aftenbønn den mest utbredte trosytringen i hjemmet.

Også i følge *Folkekirke 2000* ber eller formidler vel halvparten av foreldrene jevnlig et kristent budskap til barna i form av en sang eller en bønn. En av fem sier ja til at de ber kveldsbønn eller synger en kristen sang for barnet hver kveld når det legger seg. En av fire gjør det av og til, og omtrent like mange lar spørsmålet være ubesvart. En av tre ber eller synger aldri. Det er foreldre som selv har vokst opp i et kristen hjem som formidler kristendommen på denne måten daglig til barnet. Blant de foreldre som ber eller synger av og til for barna sine, er bakgrunnene mer sammensatt. Hver femte forelder i denne gruppen mener at de ikke fikk en oppdragelse som var preget av kristen tro og moral. [57]

En studie fra en Oslo-menighet (Voksen), der foreldre med barn i alderen 0 - 4 år blir spurt om deres holdning til oppfølging av dåpen, understreker at kveldsbønn fortsatt er den trosytringen som favner bredest i folkekirken. I overkant av 1/3 av foreldrene svarer at de regelmessig ber aftenbønn med sine barn. Litt i underkant av 1/3 har et »delvis»-forhold til dette, mens ca. 1/3 ikke ber aftenbønn med barna.

En oppfølgingsstudie fra samme Oslo-menighet viser at når familien får utdelt konkret materiell fra menigheten, øker bruken av barnebibel og aftenbønn. [58] Erfaringene både der og andre steder viser at det er viktig med et tilbud fra kirkens side. Det er imidlertid avgjørende hvordan menighetene møter familiene med sine tilbud, og at en må vise takt og klokskap på et ømfintlig område. De færreste foreldre ønsker å framstå som hjelpetrengende, verken på det religiøse eller andre områder. [59] I følge *Folkekirke 2000* ønsker bare hver tredje forelder »hjelp» fra kirken til å gi barna en kristen oppdragelse, mens tre av fem er negative eller ambivalente til dette. [60] Sannsynligvis leder spørsmålstillingen i gål retning. Utvalget antar at et langt større antall foreldre ønsker samarbeid med kirken i barnets dåpsopplæring. Andre svar i undersøkelsen tyder på det. Imidlertid synliggjør *Folkekirke 2000* kirkens store kommunikasjonsoppgave overfor dåpsforeldre. Ved å ikke bare være ritualforvalter, men også samtalepartner i dåpsopplæringen, viser kirken at den ønsker å bistå foreldrene og fadderne i deres ansvar for barnet. For at kirken skal være troverdig for alle dåpsforeldre, må en derfor være konkret på hva dette samarbeidet innebærer.

Noen enkelttiltak

Et dåpsopplæringstiltak overfor familien som har vunnet stort gjennomslag de senere år, er tradisjonen med å dele ut kirkebok til 4-åringene. 9 av 10 foreldre opplevde dette som positivt, ifølge situasjonsrapporten om dåpsopplæringen i Den norske kirke i 1996. [61] Et annet viktig møtepunkt mellom familien og kirken er dåpssamtalen. 90 % av dåpsforeldrene møter til *dåpssamtale*, som i gjennomsnitt varer i en halv time. En undersøkelse tidlig på 80-tallet viser at de korte dåpssamtalene ikke fungerte godt. Når det var satt av for kort tid ble samtalen relativt formell og lite sensitiv på foreldrereaksjoner. [62]

En nyere mindre intervjuundersøkelse konkluderer med at dersom kirken ønsker å engasjere dåpsforeldre utover selve dåpshandlingen, er det nødvendig med en åpen dialog rundt det en er med på. Her er dåpssamtalen et viktig møtested. I denne sammenhengen er det ikke bare det som sies fra kirkens side som er viktig. Det er også vesentlig hvordan folk blir møtt. Studien viser at enveiskommunikasjon stenger for en god samtale, mens positiv interesse for folks historie og livssituasjon derimot kan åpne og engasjere, og at en dialog i gjensidig respekt og anerkjennelse gir muligheter for ny erkjennelse - også i forhold til dåp og oppfølging. [63]

Rapporten fra 1996 viser at avstand til dåpen i tid virker inn på hvordan foreldrene ser på kontakten med kirken og betydningen av kristen oppdragelse. Foreldrene var mer positive kort tid etter dåpen enn senere. Dette kan tyde på at møtet med kirken aktualiserer spørsmålsstillingen for familien, og at hyppige møtepunkt med kirken er nødvendig for å holde ved like intensjonen om en kristen oppdragelse.

Hva opplevde så foreldre som hindringer eller begrensninger for kristen oppdragelse? Begrunnelsene synes å være flere, blant annet for liten personlig interesse for kirkens budskap, at barnet selv har liten interesse for tilbudene, at barnet er engasjert i og opptatt av mange andre aktiviteter, eller at foreldrene har liten tid. [64] Studien fra Oslo-menigheten støtter opp om denne holdningen.

Hvilken kontakt med kirken ønsker foreldrene? I spørreundersøkelsen fra 2000 er det kontakten med kirken gjennom barnehage og skole som skårer høyest blant foreldre flest. Tre av fire ønsker besøk av prest/kateket i barnehage/skole, mens to av tre er positive til barnehage- og skolegudstjeneste. Av individuelle tilbud fikk aktiviteter som juletrefest, kor og familiegudstjeneste størst tilslutning. Over halvparten av foreldrene ønsker slike aktiviteter. Søndagsskole og årlige samlinger i kirken for hver årsklasse er positivt for nærmere halvparten av foreldrene.

En del av foreldrene til barn i alderen 0-12 år (en av åtte) synes det er interessant med en tettere og mer forpliktende oppfølging, som ukentlige barnegrupper eller at barna skal være med på et kirkelig tilbud i samarbeid med SFO. Denne svake interessen skyldes kanskje usikkerhet omkring tilbudet – i motsetning til innarbeidede tiltak som søndagsskole og speider. Totalt ønsker kirkens medlemmer, i følge undersøkelsen, at kirken skal prioritere sine ressurser til aktiviteter for barn og unge. [65]

Når kontakten med kirkens budskap og arbeid er svak og sporadisk hos mange foreldre, er det naturlig at kirken må være konkret på hva den kan bistå med i dåpsopplæringen. Valget om å døpe barnet er et ønske om tilhørighet til kirken. Det er viktig at kirken møter foreldrene der de er, for at barnet skal få en best mulig oppfølging av dåpen.

3.6 Konklusjoner

Selv om det norske samfunnet er blitt mer religiøst og livssynsmessig mangfoldig de siste årene, er kristen tro og tradisjon fremdeles et sentralt element i folks religiøse og kulturelle identitet. Ikke minst kommer dette til uttrykk i ritualer som dåp, konfirmasjon, vigsel og begravelse. Det kan imidlertid synes som at barn og unge er mindre fortrolig med kristen tro og tradisjon, og nyere tall viser at menighetene har problemer med å nå bredden av barn og unge gjennom sine dåpsopplæringstiltak.

Etter innføringen av L 97 og KRL-faget kan kirken fortsatt regne med at barn og unge får kunnskap om kristendommen og kirken i skolen, og mange steder er det et godt samarbeid mellom skolen og kirken. Skolen har ikke mandat fra kirken og skal ikke ivareta kirkens dåpsopplæring, men forutsetter at det er kirken og andre tros- og livssynssamfunn som gir den identitetsdannende opplæring for sine medlemmer. Denne oppgaven har Den norske kirke hittil ikke hatt ressurser til å gå inn i med nødvendig tyngde. Dette er en stor utfordring som dette utvalget finner påkrevet at det blir gjort noe med.

Rammeplan for barnehagen åpner for varierte samarbeidsformer mellom barnehage og kirke. Siden barnehagens oppgave er å ivareta barn med ulik religiøs og trosmessig bakgrunn, må kirken i samarbeidet være bevisst på barnehagens egenart. Barnehager med vid praktisering av formålsparagrafen har imidlertid større mulighet til å profilere kristen opplæring. Sett fra kirkens side kan det som skjer i barnehagen på sin måte være et bidrag til kirkens dåpsopplæring.

I en tid med store endringer i familiens situasjon, med påvirkninger fra ulike hold og med store valgmuligheter, er dåpsprosenten fortsatt høy. Av døpte 15-åringer velger 90 % kirkelig konfirmasjon. Disse møteplassene må

styrkes og utvides. I hele perioden fra dåp til konfirmasjon er det viktig at kirken legger til rette for god kontakt med foreldre og andre voksne som står barnet nær, for eksempel fadderne. Det kan skje ved å bidra med tips og materiell som barn og familie kan bruke hjemme, men også ved arrangement for både voksne og barn.

Kirken har satset på et omfattende planarbeid både i dåps- og konfirmasjonsopplæringen. Planarbeid er imidlertid ikke nok. Ressursene - både økonomiske og personellmessige - har ikke vært store nok til å oppfylle målsettingen om en likeverdig dåpsopplæring til alle døpte. Fortsatt er ressursene til opplæring ulikt fordelt blant de døpte. Noen får mye og andre får lite. Det er dessuten store variasjoner i forhold til lokal kultur, religiøse uttrykksformer og ressurser. Dette viser behovet for en opptrapping av de totale ressursene til dåpsopplæring, samtidig som arbeidet gis et lokalt preg.

Del II Dåpsopplæring i framtiden

Kapittel 4
Visjonen: En dåpsopplæring for vår tid

- *Hvert år bæres 50 000 barn til dåpen i Den norske kirke. Dåpen oppleves aktuell for enkeltmennesker og for samfunnet. Selv om samfunnet har endret seg raskt de siste tiårene, velger fortsatt de fleste foreldre å bære sine barn til dåpen. Et voksende antall barn og unge som ikke ble døpt som spedbarn, melder seg også til dåp. Hva er det dåpen gir som er så viktig at det utløser engasjement og rettferdiggjør betydelig ressursbruk i menighet og samfunn? Hva vil barn og unge, samfunn og kirke tape ved en mangelfull oppfølging av dåpen?*

4.1 Fylt av glede over livets under

Svein Ellingsen, salmedikteren bak dåpssalmen »Fylt av glede» beskriver dåpsopplevelsen slik: »Det at vi får bære et hjelpeløst barn inn i kirken, der det er ventet, er et sterkt vitnesbyrd om hva det kristne evangelium vil si oss: Det finnes et sted i verden hvor vi blir tatt imot, uansett hvor svake vi er, uansett prestasjoner og posisjoner. På en sterk og talende måte forkynner barnedåpen at vårt menneskeverd ikke har sin grunn i hva vi har eller hva vi gjør, men i hva vi er: skapt av Gud, elsket av Gud, oppsøkt av Gud.» [66] Noe av det samme uttrykker han i dåpssalmen sin, for øvrig en av de mest brukte i forbindelse med dåp:

Fylt av glede over livets under,
med et nyfødt barn i våre hender,
kommer vi til deg som gav oss livet.

Fylt av beven foran ukjent fremtid
legger vi vårt barn i dine hender.
Det som skjer i dåpen, gir oss trygghet.

Fylt av undring er vi i din nærhet!
Du som bærer verdensrommets dybder,
venter på de små og tar imot oss.

Ved ditt verk, ved Kjærlighetens vilje,
er vi født på ny til liv i Kristus,
til et åpent liv i tro og tillit.

Og ved tidens grense lever fortsatt
dine løftes-ord ved døpefonten,
dåpens lys forblir når livet slukner.

Større rikdom enn hva ord kan romme,
har du gitt oss gjennom dåpens gave.
Herre, la vår tro bli fylt av glede! [67]

»... kommer vi til deg som gav oss livet»

Salmen setter ord på det mange nybakte foreldre føler overfor det vesle barnet: Glede over det underet som har skjedd og uro for hva framtiden vil bringe. I dåpen legger foreldre og faddere barnet i Guds hender. Det allmenne og livsbekreftende i dåpen samstemmer med forkynnelsen av Gud som livets opphav og kilde, og at hvert menneske har identitet som et barn som er elsket av Gud.

Foreldre og faddere som kommer til dåp, har ulike tanker omkring hva som skjer i dåpen. Undersøkelsen *Folkekirke 2000* viser at det er flere grunner til at foreldre velger å få barna sine døpt. Ofte er et positivt forhold til dåp sammensatt av tro på Gud, et ønske om trygghet for barnet, tro på at barnet blir Guds barn i dåpen, ønske om at barnet skal tilhøre kirken, ønske om å følge opp en tradisjon og behov for høytidelig markering av fødselen. Undersøkelsen synes å bekrefte at foreldre velger å bære sine barn til dåpen ut fra et bevisst valg, og at de i svært liten grad kun følger en tradisjon uten nærmere refleksjoner. [68]

Mange opplever nok at undring og tro er sentrale begreper i møte med dåpen. En viktig side ved dåpsritualet er at det kan gi ord til tanker og følelser vi mennesker mangler ord for. Liturgienes språk bærer det religiøse på en måte som våre egne ord ikke klarer. Slik kan – ikke bare menneskenes tro og undring, men også bekjennelse - komme til uttrykk ved at man deltar i de kristne ritualene og at man ønsker at barna også skal få del i disse, og etter hvert som de vokser opp, bli kjent med dem.

»... født på ny til liv i Kristus»

Dåpen beskrives som en ny fødsel. Det døpte barnet blir født – ikke bare til et liv på jorden -men til et evig liv sammen med Kristus. Når den som skal døpes tegnes med korsets tegn er det for å bekrefte at dette mennesket skal tilhøre Jesus Kristus, han som døde på korset og seiret over døden.

»... gitt oss gjennom dåpens gave»

Dåpen er en gave, der Gud er giver og den som døpes er mottaker. Dåpen handler om ufortjent nåde. Hver dåpshandling er en demonstrasjon av Guds frelse, en gave Gud gir. Heller ikke troen er en menneskelig prestasjon, men en gave fra Gud.

»... la vår tro bli fylt av glede!»

Når vi bærer et barn til dåpen, står vi ansikt til ansikt med mysteriet. Ordene våre og forståelsen vår kommer til kort når dåpen skal beskrives. Dåpens gave tar vi best imot med glede og takknemlighet, uten at vi noen gang vil forstå dette mysteriet fullt ut. Som foreldre, faddere og kirke kan vi gjennom opplæring hjelpe det døpte barnet til å oppleve den samme gleden og takknemligheten i forhold til sin egen dåp og sitt eget Gudsforhold.

4.2 Dåpsopplæring – et liv forankret i dåpen

Disse ord og bud som jeg gir deg i dag, skal du bevare i ditt hjerte.

Du skal gjenta dem for dine barn og tale om dem
når du sitter hjemme og når du går på veien,
når du legger deg og når du står opp. [69]

Dette bibelsitatet skildrer jødenes syn på tradisjonsformidling, men kan også stå som en illustrasjon på hvordan kirken bør se på de sterke båndene som knytter dåp og trosformidling sammen. Kunnskap om og opplevelse av Gud må være integrert i det daglige livet. Barnet må få kjennskap til sin egen historie som døpt barn. Det må få vite at det er elsket og tatt imot i dåpen av Gud. Det må få en sjanse til å tolke sitt eget liv i forhold til det tros- og meningsunivers som forholder seg til en evig og nærværende Gud. Slik kan dåpen og gudsforholdet både være grunnlag for trygghet, selvforståelse og opplevelse av mening med livet.

Totalformidling

Gudsforholdet omfatter alle aspekter ved menneskelivet. Derfor må også dåpsopplæringen innebære en totalformidling: Opplevelser, handlinger, ritualer, følelser, kunnskaper og erfaringer. Dåpsopplæring er altså ikke bare et spørsmål om kunnskap, en rent intellektuell aktivitet. En kan skjelne mellom ulike *dimensjoner* for religiøst liv. Den *intellektuelle* dimensjonen omfatter kunnskap, begreper, trossetninger. *Opplevelses-* og *erfarings*dimensjonen innebærer personlig kjennskap og følelsesmessige opplevelser, gjerne i forhold til religiøst liv eller noe utenom en selv. *Tros*dimensjonen innebærer en tilslutning til eller akseptering av sentrale elementer i religionens kunnskapsinnhold. Den *rituelle* dimensjonen gjelder ulike former for spesifikk religiøs aktivitet, slik som bønn, kirkegang, deltakelse i spesielle kirkelige handlinger og lignende. *Konsekvens*dimensjonen gjelder de virkninger religionen har på det sosiale og moralske livet. [70] Dåpsopplæringen skal gi rom for at alle dimensjonene for religiøst liv kan utvikle seg hos det døpte barnet.

Livstolkning

En viktig side ved barnets modning er utviklingen av livstolkning, det vil si mulighet til å forstå tilværelsen og seg selv i lys av tro og livssyn. Livstolkningen omfatter både kjennskap og tilhørighet til familie og slekt, kjennskap til og forståelse av egne evner og muligheter, kjennskap til og forståelse for nærmiljø og storsamfunn og kjennskap og tilhørighet til den sammenhengen som er enda større: Jordens tilblivelse og historie, historien om relasjonen mellom Gud og verden og forholdet mellom tid og evighet. Dåpsopplæringen skal hjelpe barnet til å se sitt liv som en viktig del av en større sammenheng, til å tolke det som skjer i livet i forhold til den kristne troen på Gud og mennesket. Dåpsopplæringen skal hjelpe barnet og den unge til å få en himmel over livet og relasjonene sine. Det skal kunne se seg selv i forhold til Gud, i forhold til medmennesker, i forhold til sitt eget menneskeverd, og i forhold til skaperverket.

Identitet

Kirkens opplæring skal hjelpe barn og unge, som lever under svært krevende vilkår, til å utvikle en trygg og god identitet. Dette har blitt særlig viktig ettersom samfunnet har blitt mer og mer uoversiktlig for de som nå vokser opp og som utsettes for svært mange ulike impulser fra de er for små til selv å skape sammenheng i de impulsene de mottar. Kirken har et medansvar for å gi barna hjelp til å utvikle sin egen identitet og finne sitt eget ståsted i møte med mangfoldet. Dette gjelder ikke minst i forhold til tro og livssyn. Den kristne kulturen som har vært en basis for folket i 1000 år, er fortsatt viktig for den voksne delen av befolkningen som vokste opp med et mer homogent samfunn. De som er barn i dag opplever at den kristne kulturens ytre kjennetegn har blitt mindre synlige i offentlig sammenheng og i folks privatliv. Det dreier seg for eksempel om hvordan helligdager og høytider markeres og i hvilken grad bordbønn og andre bønner har sin selvfølgelige plass. Dette – sammen med at de religiøse livserfaringer ikke har samme plass i skolen som tidligere – gir kirken en særlig utfordring når det gjelder å gi de barna som er døpt i Den norske kirke en trygg identitet som de trenger for å ha en reell dialog i møte med annerledes troende.

Erfaring og liv

Kristen tro og kristent liv gir seg for mange særlig uttrykk gjennom ritualene. Ritualenes funksjon er å gi språk til troen og gi ramme for religiøse opplevelser. Bønn, salmesang, gudstjeneste, dåp, nattverd og konfirmasjon er ritualer som har lang tradisjon og en viktig plass i vår religiøse kultur. Det døpte barnet må få en sjanse til å *leve seg inn* i denne tradisjonen og disse ritualene. Det betyr at barnet må få anledning til å delta i bønn og tenne lys, synge sanger og salmer, lære Fadervår, være til stede ved dåp, delta i nattverden når de har fått veiledning om dette og selv ønsker det. Etter hvert som barnet vokser opp, har det da fått innarbeidet gode *vaner* slik at det kan oppleve at ritualene også bærer dets egen tro. Dåpsopplæringen må gi rom for dette. Det må legges vekt på at barnet kan gjøre erfaringer som innebærer muligheten for å oppleve det hellige, og oppleve at dets eget liv har noe med det hellige å gjøre.

Holdning og handling

En svært sentral del av all oppdragelse er å bidra til at barna utvikler gode og sunne holdninger, både i forhold til seg selv, sine medmennesker og samfunnet omkring seg. Oppdragelsen skal bidra til at barnet etter hvert som det vokser opp, er med og tar ansvar både for seg selv og for andre. Dette er ikke minst viktig for kirkens dåpsopplæring. Dåpsopplæringen må på en god måte utfordre barn og unge – gjennom undervisning, praktiske oppgaver, samtale og lek – til selv å være aktive medmennesker i fellesskapet. Kirkens opplæring skal bidra til at barnet utvikler sin selvtillit, forståelse for andre, empati og toleranse. Det skal gis oppgaver og ansvar i forhold til sitt mestringsnivå. Det skal gis muligheter til å utvikle seg som medmenneske og leder som kan være

med å ta ansvar. Barn og unge må gjennom dåpsopplæringen få vite at det er bruk for det de kan bidra med: Initiativ, kunnskaper, omsorg, aktiviteter og aktiv medvirkning. Dette gjelder både i familie og omgangskrets, i nærmiljøet og i internasjonalt perspektiv.

Den kulturen vi møter gjennom underholdning og media, har et sterkt trykk i retning av selvsentrering, materialisme og relativisering av verdier. Det er viktig at også kirken aktivt gjennom sin opplæring samarbeider med de grupper i samfunnet som ønsker å bygge opp under verdier som menneskeverd, solidaritet, offervilje, ærlighet og ansvar for skaperverket.

Kristen kunnskap

Kirkens dåpsopplæring skal bidra til at det døpte barnet får en bredere og mer helhetlig formidling av troen enn det i dag får gjennom skolens undervisning i Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering. Sentralt i den kristne kunnskap står bibelfortellingene, fortellingen om Jesus, hans liv, død og oppstandelse, kristen troslære, etikk, kunnskap om gudstjenesten og sakramentene, kirkehistorie og liturgi. En viss plattform av kristen kunnskap er viktig for at det døpte barnet skal kunne føle trygghet i forhold til sin egen tro og forståelse av Gud og det kristne evangeliet. Et minimum av kunnskap er også viktig for at alle de døpte, og ikke bare en liten gruppe skal kunne forstå og delta i menighetens liv på en likeverdig måte. Det vil for eksempel ha betydning for opplevelsen av likeverd når det gjelder å delta i kirkelige valg, delta i avgjørelser om kirkens anliggender og kunne påta seg ansvar som leder for grupper og arbeid i kirken.

Livskompetanse

Menneskelivet er fylt med utfordringer og kriser, det består av gode og onde dager, og alle vil møte både medgang og motgang. Barn og unge trenger oppdragelse og opplæring som gir livskompetanse - også til å møte de vanskelige dagene. Livskompetansen inneholder blant annet *mot* og *optimisme*, tro på egne ressurser og tro på framtiden. Til nødvendig livskompetanse hører også *håpet,* særlig i situasjoner hvor alt håp kan synes knust. Det norske samfunnet er på verdenstoppen når det gjelder antall selvmord, særlig blant barn og unge. Det er et alvorlig tankekors for alle som er opptatt av oppdragelse og verdiformidling. Det er viktig å sette søkelys på hvilken kompetanse barn og unge får til å mestre de onde dagene, til ikke å miste håpet og livsmotet i krisene, til å vite hvor man kan søke hjelp når livet oppleves for vanskelig. Kirken har ansvar for – gjennom sin opplæring - å bidra til å gi barn og unge den nødvendige livskompetanse og realisme i møtet med framtiden. Ikke minst er dette viktig i ungdomsfasen.

Kirken må være et sted der barnet og ungdommen kan få hjelp til å samle trådene og se helhet og sammenheng. Det innebærer at det må få hjelp til etiske vurderinger og til å utvikle sin egen tro. Kirken må også være et sted der det kan søke trøst og hjelp når det har behov for det. Et mål må være å skape gode vaner som kan holde troen og den religiøse orienteringen ved like. Kirken har et medansvar for å ivareta barnekonvensjonens uttrykte rett til åndelig utvikling. Alt dette skal dåpsopplæringen bidra til å fremme.

4.3 Dåpsopplæring - et liv i fellesskap

4.3.1 Menigheten som læringsfellesskap

Kirke handler om fellesskap av mennesker på dåpens og troens grunn. Dette fellesskap trer synlig fram først og fremst i den lokale menighet, gjennom gudstjenester og andre samværsformer. I dåpsopplæringen utgjør dette fellesskapet et helt nødvendig læringsmiljø. Her »skjer» det læring, uavhengig av om det fra kirkens side er lagt til rette for læring eller ikke. I dette perspektiv blir dåpsopplæring noe langt mer enn formidling av kunnskap. Selve læringsfellesskapet er en del av opplæringen. Derfor blir det avgjørende å skape et godt miljø rundt undervisningen og legge til rette for en sosialisering som fremmer kirkens egen målsetting med sin undervisning. Barn og unge må få erfaring med et religiøst liv, et fellesskap og troverdige bærere av kristen tro.

Dåpsopplæringen rommer også et dialogisk perspektiv. Foreldre, barn og unge må oppleve at de blir tatt på alvor med den livserfaring og livstolkning de har. I ekte dialog forvalter ingen alle de rette svarene. Opplevelsen av å bli sett, verdsatt og utfordret i et møte mellom likeverdige mennesker er den gode dialogens klangbunn. For å utvikle også de sider ved sin identitet som handler om religiøs tro, trenger barn og unge noen å gå sammen med, noen som bryr seg, noen som kan veilede, noen å lære av og bryne seg mot. Dialog handler om medvandring, ikke minst gjennom vanskelige livssituasjoner. Slik kan dåpens »liv i Kristus» næres, det åpne liv »i tro og tillit» utvikles. (Jfr. *Fylt av glede*, vers 4.)

4.3.2 Fellesskap med og relasjon til voksne

Barn og unge lærer også i kontakt og fellesskap med voksne. Foreldrene er de viktigste personene for barnets religiøse oppdragelse, og dermed også dåpsopplæring. Foreldrenes egen tro, forståelse av og holdning til dette vil prege barnas nære oppvekstmiljø. Foreldrene kan gi barna mulighet til å erfare for eksempel bønn, bibelfortellinger, til å samtale om og undre seg over spørsmål som berører liv og død. De kan gi barna en opplevelse av at dette er spørsmål som det er helt naturlig å være opptatt av. De kan ta barna med til familiegudstjenester eller la dem delta i kirkens barnearbeid.

Kirken er ved flere anledninger i kontakt med foreldre til barn og unge, slik som i dåpssamtale og ved foreldremøter i ulike tiltak for barn og unge. Det er viktig at kirken tar foreldrene på alvor og møter dem i deres intensjon når de kommer til kirken. Det er derfor nødvendig at kirken ikke bare tenker på barna og de unge i dåpsoppfølgingen, men også er bevisst på betydningen av å møte foreldrene på en god måte. Det bør være et dialogisk møte, slik at foreldre opplever at kirken lytter til og forholder seg til deres livssituasjon. En må møte foreldrene ut fra deres egne forutsetninger og lytte til deres erfaringer. En må vise respekt for deres oppfatninger og gi dem oppmuntring og utfordringer til arbeidet med en kristen oppdragelse. Samtidig er det vesentlig at kirken er i dialog med foreldre med tanke på at de selv skal få økt innsikt i den kristne tro.

Noen barn vokser opp med bare en av foreldrene. Kanskje kan det være behov for at kirken bidrar til nettverksbygging med andre i samme situasjon. En del barn vokser opp med to hjem. Det kan gjøre det vanskelig for forel-

drene å prege barnets oppvekst med de samme verdiene. Men det er viktig at barn og unge opplever foreldre og andre nære voksne som gode medvandrere uavhengig av samlivsform. Foreldrenes ansvar for å følge opp dåpen gjelder uavhengig av hvilket forhold de har til hverandre. En må kunne forvente at kirken er støttende når familieliv og samliv har blitt så vanskelig at foreldre har valgt å skille lag, eller når kvinner har valgt å bære fram barn alene. Dåpsopplæringen og støtte til foreldre må omfatte alle døpte barn, uavhengig av familiemønster. Alle barna og foreldre må kjenner seg like inkludert og velkommen. Det må være en målsetting for kirkens dåpsopplæring å legge til rette for at barn og unge kan møte voksne mennesker som kan være gode og tydelige forbilder, og gi dem støtte i livet.

4.3.3 Samvær og fellesskap med jevnaldrende

Det at barn og unge hele tiden er i interaksjon med miljøet rundt, gjelder ikke minst forholdet til de jevnaldrende. Spesielt i ungdomsalderen er en opptatt av samvær med jevnaldrende og av å bli sett og å få anerkjennelse. Kirken må derfor ta hensyn til de jevnaldrendes betydning når en legger til rette for dåpsopplæring. Dette betyr blant annet at en satser på å bygge opp sosiale miljø som kan gi støtte for en gudstro som en del av sin livstolkning. Det innebærer miljø der barn og unge kan se at det er jevnaldrende som deler troen. Det er derfor et pedagogisk poeng at det er noen som deltar i et kontinuerlig arbeid for ulike aldersgrupper i menigheten, samtidig som en i mer avgrensede tiltak kommer i kontakt med bredden av barn og unge.

4.4 Dåpsopplæring for alle

4.4.1 Like muligheter

For utvalget er det viktig at dåpsopplæring gjelder alle barn og unge som er døpt og de som forbereder seg til dåp. De fleste som døpes i Den norske kirke er spedbarn. Hovedtyngden av dåpsopplæringen må derfor ta utgangspunkt i en dåpsopplæring fra 0 år og oppover. En viktig forutsetning er at dåpsopplæringen favner bredden av barn og unge, og ikke bare henvender seg til en snever gruppe med særlige ressurser og interesser. I dag får barn og unge svært ulike muligheter til dåpsopplæring. Tilbudene som gis er avhengig av hvor i landet en bor, den lokale kommunes og kirkelig fellesråds økonomi og hvilke prioriteringer som gjøres i den enkelte menighet. Mulighetene for dåpsopplæring er i dag også avhengig av hvilken familie en vokser opp i, og om en er funksjonsfrisk eller funksjonshemmet. Utvalget mener at dette er en *uholdbar* situasjon, og at *alle barn* som er døpt eller ønsker å bli døpt i Den norske kirke, skal ha lik rett til dåpsopplæring, uavhengig av bakgrunn, personlige forutsetninger, funksjonsdyktighet, kulturell og etnisk tilhørighet og bosted.

Kirken har de siste årene opplevd at et økende antall barn og unge som ikke er døpt som spedbarn, nå ønsker å bli døpt. Disse har også rett til opplæring i forbindelse med sin dåp, og dette stiller krav om egnet opplegg og ressurser fra kirkens side.

Skal dåpsopplæringen være for alle, må det tas hensyn til at vi har svært ulike kristendomstradisjoner i vårt vidstrakte land. Det må legges vekt på at

opplæringen gjøres stedegen, slik at barn og unge opplever samsvar mellom sin egen hjemmekultur og den de møter i dåpsopplæringen. Dåpsopplæringen skal respektere lokale variasjoner og positivt utnytte lokale ressurser. Vi vil her særlig peke på det behov som er for tilrettelegging av materiell for samiske barn og unge.

Noen barn og unge trenger mer ressurser for å få det samme tilbudet som andre. Det gjelder i særlig grad barn og unge med ulike funksjonshemninger. Behovene er selvsagt forskjellige avhengig av arten av funksjonshemning. Noen trenger fysisk tilrettelegging, som for eksempel rullestolbrukere, mens andre har behov for egne opplegg eller bistand av assistenter. Det arbeides i dag med tilbud til mennesker med psykisk utviklingshemning, og det finnes arbeid med å tilrettelegge materiell for blinde. Utvalget legger til grunn at ressursene må prioriteres slik at alle barn og unge faktisk får de samme mulighetene til å delta i dåpsopplæringen.

Et eksempel på behov for spesiell tilrettelegging, og også en annen organisering enn i vanlige menigheter, finner vi i arbeidet blant døve. Dette arbeidet er hovedsakelig organisert gjennom egen døvekirke med kirker, menigheter, prester og andre kirkelig ansatte. Også dette arbeidet trenger ressurser til ansatte og materiell. I dag er døvekirkenes arbeid konsentrert til 4 steder i landet, men utvalget er kjent med at det arbeides med døvekirkens organisering. Resultatet av dette må få konsekvenser for hvordan dåpsopplæringen for de døve organiseres.

4.4.2 Videreføring av folkekirken

Utvalget er sterkt opptatt av at Den norske kirke videreføres som folkekirke. Det kan bare skje om dåpsopplæring prioriteres og organiseres på en helt annen måte enn i dag. Kirkens opplæring kan ikke lenger bare favne de få, men må organiseres slik at alle døpte kan delta. I dag er det bare i konfirmasjonstiden en ser at en lykkes med at bredden av de døpte deltar i en opplæring. Bare den kirke som overleverer, kan overleve. Folkekirken er et trossamfunn som er avhengig av at det blir gitt opplæring for fortsatt å være en kirke som har bredt grunnlag i befolkningen.

Alle døpte må bli involvert for å oppleve seg som en del av kirken. En slik involvering og deltakelse i barndom og ungdom er avgjørende for at en senere i livet skal oppleve seg som en del av kirken. Dette er viktig for at en skal benytte seg av kirkens tjenester og delta i kirkens liv i ulike faser og perioder av livet, for eksempel i menighetsrådet. Det vil også kunne bidra til en større sosial trygghet i kirken. En kirke som har et stort antall medlemmer som ikke deltar i kirkens liv, vil etter hvert miste sin karakter som folkekirke.

4.5 Konklusjoner

Dåp og dåpsopplæring hører uløselig sammen. Kristen dåp eksisterer ikke uten forutgående eller etterfølgende undervisning. Dåpsopplæringen er derfor noe menigheten har ansvar for og alle døpte har rett til. Mulighetene for dåpsopplæring må være like i hele landet, samtidig som den tilpasses lokale forhold. Dette må gjelde også undervisning og materiell til alle uansett kulturell og språklig tilhørighet, i tråd med deres evner og forutsetninger.

Hovedmålsettingen med en dåpsopplæring for vår tid er å føre barn og unge inn i den kristne tro og gi dem livshjelp, det vil si støtte til å tolke og mestre tilværelsen og sitt eget liv i lys av evangeliet. Det vil derfor være en sentral oppgave at alle som deltar, får kjenneskap til hva det innebærer at Kristus kan gi trygg identitet, håp for framtiden og mot til å reise seg i krise og nederlag. Skal dette lykkes, må opplæringen ha preg av totalformidling og omfatte alle dimensjoner i religiøst liv, ikke bare den kognitive. Barn og unge må gis anledning til å møte et kristent fellesskap, bekjennende og tydelige modeller og på andre måter gjøre egne erfaringer gjennom kontakt med et miljø som synliggjør og bekrefter det kristne budskap.

En betydelig opprustning av dåpsopplæringen er en forutsetning for en kirke som fortsatt skal ha et bredt grunnlag i befolkningen.

Kapittel 5
Organisatoriske modeller for dåpsopplæring

- *Hovedsaken i dette kapittelet er å beskrive organiseringen av dåpsopplæringen. Først omtales forhold som er avgjørende for organiseringen, slik som alder og tid og sted for undervisningen. Når vi innledningsvis omtaler barn og unges religiøsitet og religiøse utvikling, er dette tenkt som en bakgrunn for den organisatoriske inndeling og forslag til ulike typer arbeidsformer som fremsettes. Forskjellige organisatoriske modeller (kapittel 5.2) skisseres for å vise at en kan ha ulike måter å løse utfordringen på. Utvalget anbefaler en modell som kan sees på som en helhetsmodell (kapittel 5.3) ved at en her har med ulike elementer fra de tidligere omtalte modellene.*

5.1 Avgjørende faktorer for organisering

5.1.1 Barn og unges religiøsitet og religiøse utvikling

Religiøsitet og religioner finner en i alle kulturer. Det tyder på at religiøsitet svarer til noe i menneskets natur. Men den konkrete utforming av religiøsiteten kan, liksom språket, få ulike uttrykk gjennom en gitt kontekst og historisk situasjon. De konkrete religiøse uttrykk oppstår ikke av seg selv, men formes gjennom erfaringer og impulser mennesket får. Menneskets faktiske religiøsitet blir derfor en vekselvirkning mellom individuell utrustning, miljøpåvirkning og oppdragelse. Men knapt noen enkeltfaktor i barns religiøse liv har så stor betydning som den tidlige påvirkning i familie og nærmiljø.

Når det gjelder barns og unges religiøse utvikling, er det utviklet flere teorier. Det vanlig er å konsentrere seg om det kognitive og intellektuelle og dele utviklingen i tre stadier. [71] Det er imidlertid vanskelig å operere med absolutte aldersgrenser for de ulike stadiene. Siden religiøs utvikling er avhengig av blant annet miljø og erfaring, vil det for eksempel være slik at en 10 åring som har vokst opp med en aktiv dåpsopplæring har et helt annet forhold til det religiøse enn en 10-åring som er fremmed for religiøst liv. En annen 10-åring kan ha fått et nytt forhold til det religiøse etter å ha opplevd dramatiske hendelser som sykdom og død.

Med tanke på ulike modeller for dåpsopplæringen kan det likevel, på tross av mange forbehold, være nyttig å se på noen av de trekkene som er framtredende på ulike alderstrinn.

Førskolealder

I denne fasen har foreldrenes religiøse atferd avgjørende betydning for barnas første religiøse forestillinger og opplevelser. Når det gjelder forestillinger om Gud og verden, bruker barna gjerne sine egne erfaringer som kilde. Men allerede tidlig kan barn være klar over at det finnes flere virkelighetsplan. Og dersom de får mulighet til å gjøre erfaringer med religiøs praksis, vil dette naturlig prege deres forestillinger. De kan oppleve Gud som en usynlig realitet som de kan be og forholde seg til. Hvilket forhold barna får til religiøse

spørsmål i fortsettelsen, avhenger mye av hvordan de blir møtt av foreldre, barnehageansatte og andre nære voksne. [72]

Religionspsykologen Hjalmar Sundén kaller aldersperioden fra 2 til 4 år for »de religiøse oppdagelsers år», og understreker hvor viktig det er for barn i denne alderen å erfare bønn, gjerne faste bønner som kveldsbønn og bordbønn. [73] Erfaringer i denne alderen har også betydning for hvordan barna tolker senere erfaringer og påvirkninger. [74]

Barneskolealderen

Denne perioden er ofte blitt karakterisert som en periode da det religiøse er trengt i bakgrunnen til fordel for ytre og mer saklige interesser. Undersøkelser tyder imidlertid på at det religiøse engasjement fortsetter dersom betingelsene er til stede.

Forskere har forsøkt å danne seg et bilde av hvilke religiøse forestillinger og begreper som dominerer i denne alderen. Flere undersøkelser beskriver en utvikling i retning av en åndelig oppfatning av for eksempel gudsbegrepet. Andre viser at barn allerede før 9-10-årsalderen mer eller mindre klart erkjenner at Gud *sprenger grensene* for våre menneskelige forestillinger. Barnas evne til å gi uttrykk for religiøse begreper og forestillinger er også her avhengig av opplevelser barna har av religiøs tradisjon og praksis i sine nærmeste omgivelser. Det samme gjelder religiøst språk, der nordisk forskning viser at det er vanskelig for barn å tilegne seg dette, dersom de ikke lever i et miljø der slikt språk er vanlig. [75]

Den første tvil i barnealderen oppstår gjerne når barnet oppdager svikt eller inkonsekvens i formidlingen, mellom lære og liv. Tvilstanker begynner særlig å gjøre seg gjeldende fra 10-årsalderen og øker fram til 12-13-årsalderen. Dette kan sees i sammenheng med en økende rasjonell virkelighetserkjennelse. Det kognitive og kunnskapsmessige er viktig i denne fasen.

Ungdomsalderen

En tendens i flere undersøkelser er at ungdom ofte har et uklart og skiftende forhold til religion, og at de har vanskelig for å formulere et eget standpunkt på en konsekvent måte. Ungdomsalderen er likevel ofte avgjørende for de holdninger og verdier som vil prege personene resten av livet.

Et gjennomgående trekk er at de unge ønsker å tro på sin egen måte og ha kontroll over sitt eget liv. I denne alderen er det viktig å finne sin plass i forhold til jevnaldrende og bli akseptert og bekreftet av andre. Det kognitive underordner seg ofte det emosjonelle og sosiale. I denne tiden som for mange er preget av identitetskriser, er det nettopp viktig å finne sin egen identitet. Kirkens tradisjonelle begreper, læresetninger og ytringsformer kan vekke negative reaksjoner og oppfattes som ikke relevante for deres livssituasjon. På den annen side er unge ofte nettopp opptatt av livsspørsmål som meningen med livet, hvordan alt er blitt til, rett og galt osv.

I ungdomsårene fortsetter den intellektuelle utviklingen mot en mer abstrakt tenkning. Mange opplever at de religiøse forestillingene ikke får utvikle seg i takt med utviklingen for øvrig. Særlig gjelder dette dersom unge ikke lever med i et miljø preget av religiøs praksis.

5.1.2 Alder, tid og sted

Utgangspunktet for utvalgets arbeid med ulike organisatoriske modeller for dåpsopplæring, har vært det enkelte døpte barnets rett til å få dåpsopplæring. Det må i praksis bety at dåpsopplæringen legges opp slik at det ikke blir for vanskelig rent praktisk for barn og unge å delta. Mange har allerede en nokså travel hverdag, med barnehage eller skole på formiddagstid og fritidsaktiviteter om ettermiddagene. Det er ikke ønskelig at dåpsopplæringen organiseres slik at mange ikke klarer å ta del i den fordi de ikke har tid eller overskudd til nok en krevende aktivitet.

Utvalgets fokus har vært døpte barn/ungdommer fra 0 til 18 år. Det stilles svært ulike krav til organiseringen av dåpsopplæringen for de forskjellige aldersgruppene. Opplæringen for de minste barna skjer først og fremst i hjemmet, samtidig må en inkludere hele familien. Dåpsopplæringen bør derfor legges til tider hvor familiene kan delta. Etter hvert som barna blir eldre og mer selvstendige, bør organiseringen ta hensyn til at det blir mest praktisk i forhold til barnets hverdag.

Utvalget er opptatt av å vurdere hva som vil være det beste stedet for den framtidige dåpsopplæringen. Det ideelle er at det meste av opplæringen kan foregå i tilknytning til kirken. Dåpsopplæring handler om mer enn kunnskap. Den innebærer å bli kjent med symboler og ritualer, den innebærer arbeid med gudstjenester og annen aktivitet i menigheten, og kirkerommet er viktig i denne sammenhengen. Kirken kan gi rom for stillhet og ettertanke, for høytid og annerledes opplevelser.

Samtidig er utvalget oppmerksom på særlig to faktorer som gjør at andre steder i en del menigheter bør vurderes: Mange barn og unge har lang vei til nærmeste kirke, og vil derfor være avhengig av skyss for å komme dit. Dessuten har vi mange kirkebygg i Norge som er reist i en tid da det var svært få aktiviteter i kirkene utenom gudstjenester og kirkelige handlinger. Mange kirker har derfor ikke lokaler i tillegg til selve kirkerommet som egner seg for alle sider av dåpsopplæringen.

Det vil kunne være behov for å organisere dåpsopplæringen noe ulikt fra sted til sted. Betingelsene for dåpsopplæring er svært ulike de forskjellige stedene i Norge, og det er viktigere at man lokalt finner fram til den organiseringen som er mest praktisk for barn og foreldre, enn at det legges opp til en nasjonal norm for organiseringen. Dåpsopplæring vil finne sted i hjemmet, i ulike menighetslokaler og forsamlingshus og/eller ute i naturen. Enkelte steder vil bruk av skolens lokaler være et alternativt. Utvalget forutsetter at en lokalt inngår avtaler innen gitte rammebetingelser.

5.2 Forskjellige organisatoriske modeller

Utvalget har arbeidet med ulike måter å organisere den framtidige dåpsopplæringen på. Når vi her omtaler dette som modeller, betyr det ikke at dette framstår som helhetlige program for en dåpsopplæring. Meningen med å beskrive de ulike modellene her i kapittel 5.2 er å få fram alternative tilnærminger eller perspektiver for å løse de organisatoriske utfordringer.

Modell 1 er beskrevet som svar på en bestilling i mandatet om forslag som ikke innebærer noen ressursøkning. Modell 2 bygger videre på en fasetenkn-

ing, slik vi kjenner den fra nåværende dåpsopplæringsplan. Modell 3 er en konkretisering av trosundervisning i skolen. Modell 4 er et opplegg for kirkeskole på dagtid, men utenfor skolens tid. Modell 5 kalles en helhetsmodell. Utvalget mener denne gir den beste dåpsopplæringen for framtiden. I de ulike modellene som er presentert, er forutsetningen at det er en organisering som skal være mulig for alle. I alle modeller forutsetter en at det må være nær kontakt og samarbeid med foreldre.

5.2.1 Modell uten økte ressurser

Utvalget har forstått mandatet slik at vi er pålagt å legge fram et forslag som innebærer at en lovfester barnas rett til dåpsopplæring, samtidig som kirken ikke tilføres ekstra ressurser. Ressurser til denne opplæringen må da finnes innen nåværende kirkebudsjett. I realiteten innebærer dette at kirken ikke har fått kompensert tapet av skolens kristendomsundervisning som kirkens dåpsopplæring (se kapittel 2.1 og 3.2). Dette innebærer en betydelig nedbygging av kirkens dåpsopplæring, som utvalget mener vil være helt uakseptabelt.

Utvalget har drøftet om det finnes mulige tiltak som kan gi alle døpte rett til et minimum av opplæring, uten at det tilføres økonomiske ressurser til kirken. Vi har særlig konsentrert oss om mulighetene for å foreta en omfordeling av midler internt i kirken for at alle skal kunne sikres et minimum. I dag er det jo slik at rammebevilgningen fra kommunen til Kirkelig fellesråd utgjør hovedtyngden i kirkens økonomi. I praksis betyr det at menighetene i Den norske kirke har svært ulike økonomiske forutsetninger. Når det gjelder dåpsopplæring, har noen menigheter ressurser til å gjennomføre forholdsvis mange tiltak innenfor dåpsopplæringen, mens andre ikke har det. Dersom det skal gjennomføres en nasjonal standard, må det utarbeides et system for omfordeling av de kommunale midlene. Utvalget vurderer dette både som urimelig og også som svært vanskelig å gjennomføre. Kommuner som yter mye til sitt kirkelige fellesråd, vil ha liten forståelse for at disse midlene ikke skal gå til kommunens innbyggere, men omfordeles til dåpsopplæring et helt annet sted.

En annen del av kirkens økonomi, er statens finansiering av prestestillingene og tilskudd til kateket- og diakonstillingene. En omfordeling av ressurser her, vil i praksis bety at stillinger flyttes til menigheter som har større behov. I en viss grad gjøres dette allerede, ved at menigheter som har negativ befolkningsutvikling, må avgi stillinger til menigheter som har befolkningsøkning. På nasjonalt plan er det imidlertid ikke mye å hente ved en slik omfordeling, da bemanningen er for svak de aller fleste steder. Utvalget viser her til arbeidet med Den norske kirkes bemanningsplan, som påviser et stort gap mellom bemanningsbehov og eksisterende bemanning (se kapittel 7).

I tillegg til kommunale og statlige midler, har kirken også noen midler tilgjengelig gjennom avkastningen av Opplysningsvesenets fond. Disse fondsmidlene har det allerede vært brukt av ved innføringen av Plan for dåpsopplæring - som tilskudd til menighetenes og bispedømmenes prosjekter, samt nasjonal materiellutvikling osv. Utvalget kan ikke se at avkastningen fra fondet – selv om hele avkastningen ble brukt til dåpsopplæring – ville være til-

strekkelig til å finansiere en akseptabel nasjonal standard for dåpsopplæring. Ut fra det som er foreslått, ville dette utgjøre ca. 5 % av utgiftene til hele dåpsopplæringen.

Et forslag til dåpsopplæring som ikke innebærer en økning av kirkens ressurser, vil derfor etter utvalgets mening bety at alle døpte barn bare gis rett til resurser beskrevet i tabell 5.1.

Tabell 5.1:

Alder	Tiltak	Omfang
0-3 år	Dåpssamtale Dåpsgudstjeneste Hilsener dåpsdag	2 t
4 år	Gudstjeneste med 4-årsbok	2 t
14-15 år	Konfirmasjonstid	45t

I praksis er dette det som i dag gjennomføres av dåpsopplæring i de menighetene som har minst ressurser. Noen steder makter en heller ikke å oppfylle Plan for konfirmasjonstidens ramme på 45 samvær, som utvalget her har tatt utgangspunkt i. Samtidig er det flere menigheter som også har andre tiltak, ikke minst for 11-åringer ved utdeling av Bibel eller nytestamenter.

Utvalget vurderer at denne modellen for dåpsopplæring ikke er forsvarlig, og vil derfor ikke anbefale at rett til dåpsopplæring blir lovfestet med slike rammer. Erfaringen tilsier at det da ikke er realistisk å få en oppbygging av dåpsopplæring for alle. En satsing på bare frivillige vil sannsynligvis forsterke ulikheten menighetene imellom og dermed fortsatt bidra til ulike tilbud i opplæringen.

5.2.2 Fasemodell

Gjeldende Plan for dåpsopplæring er bygd opp etter en fase-tenkning, hvor dåpsopplæringen for barn og unge er samlet i bolker på bestemte alderstrinn. En lovfestet rett til dåpsopplæring kan bygge videre på dette prinsippet og utvide rammene.

Den første fasen vil være dåpssamtale, som gjennomføres som forberedelse til dåp. Etter hvert som barnet blir større, kan det også bli invitert til søndagsskole/hverdagsskoler, klubb og kor i regi av menigheten eller de kristelige organisasjonene. Dette er en del av det kontinuerlige arbeidet, som går ut over de enkelte fasene. I 4-års-fasen inviteres barna til kirken for å få sin kirke-bok. I tillegg til at barna og foreldrene deltar i gudstjenesten, kan det legges opp til et antall samlinger hvor barna kan få høre flere av de sentrale fortellingene om Jesus, lære sanger og bli kjent med kirken sin.

I denne modellen videreutvikles dåpsskolen for 5/6-åringer i henhold til Plan for dåpsopplæring i kirkens lokaler våren før barna begynner på skolen. I likhet med 4-års-fasen, lages det en liturgisk og høytidelig samling, eventuelt med nattverd. I småskoletiden kan en forsette med faseprogrammet med samlinger i kirken (8/9 år) for å styrke barnas tilhørighet til kirken.

En av de nye fasene som utvalget ser vil være naturlig, er juniorkonfirmasjon. Noen menigheter i Norge har allerede i noen år forsøkt et slikt opplegg. I Danmark har også en del menigheter etter hvert innarbeidet »forberedende

konfirmasjonsundervisning», og dette har vært svært populært. I Danmark legges denne fasen til et alderstrinn mellom 9 og 13 år , ut fra hva som er mest ønskelig på det enkelte stedet (se kapittel 2.4.1). Etter utvalgets mening bør juniorkonfirmasjon i Norge legges til siste semester på småskoletrinnet.

Når det gjelder innhold, vil utvalget peke på at dette er en fin alder for fokus på natur og opplevelse. Juniorkonfirmasjonen kan arrangeres som helgeturer, leirskole eller lignende, og mange steder vil det være mulig og naturlig å inngå samarbeid med de kristelige organisasjonene om dette opplegget. Omfanget på juniorkonfirmasjonen kan for eksempel være 30 timer, og hele opplegget kan avsluttes med en høytidelig liturgisk samling i kirken. Denne må ikke forveksles med konfirmasjonen, men peke framover mot konfirmasjonen. I denne fasen kan det være naturlig å innarbeide elementer fra den gamle 11-års-fasen med utdeling av Bibel eller nytestamente.

Utvalget har også sett nærmere på ungdomsfasen og på hvordan tilretteleggingen av dåpsopplæringen best kan gjøres da. Sentralt i ungdomsfasen står konfirmasjonen, som de fleste deltar i det året de går i 9.klasse .Utvalget vil også i denne fasemodellen løfte fram inngangen til tenårene (13 år) som en utfordrende fase i overgangen fra barneskole til ungdomsskole (jfr. nåværende Plan for dåpsopplæring). Denne fasen kan innholdsmessig og organisatorisk sees i sammenheng med konfirmasjonstiden. Utvalget mener imidlertid at konfirmasjonsopplæringen og den avsluttende konfirmasjonen bør fortsette innenfor de rammer som er i dag. Den nye, reviderte Plan for konfirmasjonstiden ble vedtatt av Kirkemøtet så sent som 1997 (se kapittel 3.4.3 og 3.4.4).

Utvalget vil også peke på at en kan tenke seg flere faser i et menneskes livsløp, der det kan være naturlig at kirken bidrar med undervisning. Innen rammen av en dåpsopplæring fram til 18-årsaldren (se kapittel 1.3), kan en tenke seg at de unges overgang til myndighetsalder gjøres til en slik fase. Kirken kan da være delaktig med å gi et bidrag til de unges livskompetanse og livsvalg.

Hvilket omfang den enkelte fase eventuelt skulle ha er naturligvis et vurderingsspørsmål. Utvalget tenker seg at en må ha et omfang på 5-10 samlinger á 2-3 timer med barna/de unge (og eventuelt foreldre/foresatte) over en viss periode i hver fase. Vi tenker oss at hver fase varer i 2-5 måneder, og at den startes eller avsluttes med en høytidelig markering. Vi tenker oss at konfirmasjonstiden skal ha de samme rammer som i dag (45t). Samlet kan dette bli et timetall på ca 200 timer. Men naturligvis kan en også få et annet timetall ved annet omfang på den enkelte fase eller ved flere faser.

Fordelene med denne fasemodellen er at den innebærer en kontinuitet med nåværende dåpsopplæringplan. Det betyr at en kan bygge videre på de erfaringer og tradisjoner som allerede er innarbeidet. En lovfesting og sikret økonomi gjør at alle menigheter skal kunne gjennomføre de avgrensede tiltakene. Dessuten gir denne modellen gode muligheter for et variert organisasjonsliv med kontinuerlige tiltak/aktiviteter for barn og unge. Modellen kan også være første trinn i en opptrappingsplan, hvor målet er å få en gjennomgående dåpsopplæring i tråd med helhetsmodellen (kapittel 5.3).

Lange opphold i kontakten med kirken kan føre til at barn og unge etter hvert kjenner seg fremmede for kirkens opplæring. Dessuten er det mange

som kjemper om barn og unges oppmerksomhet i fritiden, og det vil være vanskelig for kirken å konkurrere med tilbud som allerede er godt innarbeidet. Det kan også være for krevende for foreldre å følge opp med hensyn til skyss m.m.

Et skjematisk oppsett av fasemodellen vises i tabell 5.2.

Tabell 5.2:

Alder	Tiltak	Samarbeid/ Kontinuerlig arbeid
0-3 år	Dåpssamtaler	Foreldre/foresatte Faddere
4 år	4-årsbok - samlinger	Foreldre/foresatte, Faddere Søndagsskole/ hverdagsskole
5/6 år	Dåpsskole	Foreldre/foresatte, Faddere Frivillige organisasjoner
8/9 år	Samlinger kirken	Foreldre/foresatte, Faddere Skolen
10/11 år	Junior-konfirmasjon	Foreldre/foresatte, Faddere Frivillige organisasjoner
13 år	Ungdomsopplegg	Foreldre/foresatte. Faddere Frivillige organisasjoner
14/15 år	Konfirmasjonstid	Foreldre/foresatte, Faddere

En kan også tenke seg andre eller flere faser i en slik modell. Utvalget vil ikke gå inn for denne modellen. En slik fasetenking, med bare periodevis undervisning på kveldstid, gjør det vanskelig å få til en undervisning for alle døpte.

5.2.3 Trosundervisning i skolen

Utvalget har drøftet eventuell innføring av trosopplæring i skolen. KRL-faget slik det nå er, gir alle elevene undervisning om de ulike religionene. På den måten vil alle elever i et stadig mer flerkulturelt samfunn få kjennskap til hverandres tro og tradisjoner. Derimot ivaretar KRL-faget i liten grad den religiøse identitetsdannelsen barnet har behov for som basis for å møte andres tro og overbevisning med et åpent sinn. En motivering for å innføre trosopplæring i skolen, kan være å møte akkurat dette behovet. Tanken er da at det for elevene er en veksling mellom KRL-faget hvor alle elevene er samlet, og trosopplæring hvor de som tilhører samme trossamfunn har separat undervisning med representanter fra sitt trossamfunn. For kirken vil dette kunne bety at presten/kateketen/dåpslæreren har 1 ukentlig time med de elevene som tilhører Den norske kirke, samtidig som elevene fra andre trossamfunn får tilsvarende undervisning.

Omfanget av en slik undervisning, med gjennomsnittlig én uketime i alle årene i grunnskolen, vil samlet bli 370 timer. I tillegg vil en få de timer som en tillegger førskolealderen, for eksempel 20 timer, og konfirmasjonstiden. Om konfirmasjonstidens undervisningstimer (45t) i en slik skolemodell eventuelt skulle gå inn i skolens undervisning eller ikke, har utvalget ikke drøftet.

Det som ville være positivt med en slik ordning, var at alle elevene som er døpt, fikk den dåpsopplæringen de har rett til innenfor den tiden som allerede er bundet. De ville ikke måtte bruke av en stadig mer presset fritid, og dåpsop-

plæringen ville bli en naturlig del av den samlede opplæringen barn og unge får gjennom skolens tid. Det ville dessuten være positivt at alle trossamfunnene fikk like praktiske og økonomiske vilkår for sin trosopplæring.

Svakheten ved et slikt opplegg er blant annet at det rent organisatorisk egner seg dårlig de stedene i Norge hvor andelen elever som ikke tilhører Den norske kirke er lav. I praksis betyr det at opplegget vil egne seg best i Oslo, deler av Akershus og i en del større byer hvor det er størst innslag av elever med annen religiøs tilhørighet. I de områdene hvor det er få elever som tilhører andre trossamfunn enn Den norsk kirke, altså i de fleste kommunene, vil det i praksis bety at en innenfor kommunen for eksempel vil måtte ha trosopplæring på samme tidspunkt i alle klasser for å få store nok islam-grupper, buddhist-grupper osv. Det betyr at den norske kirke ikke vil kunne ha personell nok til å gjennomføre dåpsopplæring i for eksempel 30 klasser i en menighet i samme time eller de samme dagene i et semester.

Utvalget er også usikker på om det vil være positivt for dåpsopplæringen at den på ny blir nært knyttet til skolens undervisning, med undervisningstimer i skolens timeplan og skolens lokaler. Å gjøre trosopplæringen til en skoleundervisning vil også gjøre det vanskelig å realisere de kirkelige pedagogiske idealer som tidligere er gjort rede for (kapittel 4).

En slik innføring av trosopplæring i skolen kan også gå ut over KRL-faget. Det er noe utvalget ikke ønsker. En kan tenke seg å ha 1 time til trosopplæring i tillegg til nåværende undervisning i KRL. Men det mest nærliggende vil være at noe tid tas fra dette faget. Dette kunne evenutelt gjøres i bare noen årsklasser. Utvalget mener imidlertid at det ikke er fornuftig å redusere timetallet i dette faget som samler alle elever. Vi ønsker å opprettholde faget som en felles arena for alle elever, uavhengig av tro og livssyn, slik intensjonen er i nåværende KRL-fag. En eventuell trosundervisning i regi av trossamfunnene i skolen, i tillegg til timetallet i KRL-faget, kan også på sikt føre til endret profil og innhold i KRL-faget. Skolens undervisning vil da sannsynligvis i enda større grad bli en orientering om religion. En slik utvikling, der trossamfunnene selv står for religionsundervisningen i skolen, vil føre i retning av en modell som er vanlig i enkelte andre europeisk land (se kapittel 2.4.4). Utvalget vil ikke legge til rette for en slik utvikling. Det vil gå ut over den undervisningen elevene får om hverandres tro, og også i sterk grad ramme de elevene som ikke har noen tilknytning til noe trossamfunn. Det er viktig at alle elever, uansett trostilknytning, får undervisning om kristendommen og andre religioner. Utvalget tolker også mandatet for denne utredningen slik at KRL-faget ikke skal endres (se kapittel 1.5).

Dåpsopplæringen organisert som trosopplæring i skolen, kombinert med opplæring i kirken før skolestart og ved konfirmasjonen, er synliggjort i tabell 5.3.

Tabell 5.3:

Aldersgruppe	Tiltak	Samarbeid/ Kontinuerlig arb.
0-6 år	Dåpssamtale 4-årsbok Dåpsskole	Foreldre/ foresatte Faddere Frivillige organisasjoner
6-16 år	Trosopplæring	Foreldre/ foresatte Faddere Skolen, Menigheten, Frivillige organisasjoner
14-15 år	Konfirmasjonstid	Foreldre/ foresatte Faddere

Etter en samlet vurdering har utvalget kommet til at man ikke ønsker å anbefale trosopplæring i skolen som modell for kirkens dåpsopplæring.

5.2.4 Kirkeskole på dagtid

Hvis dåpsopplæring skal være en rettighet for døpte barn, så må den praktisk organiseres slik at det er enkelt for barna å delta. En organisering av dåpsopplæringen på dagtid (kl.08.30 – 14.30), vil gjøre det enklest for barna å delta. Særlig gjelder dette barna i småskolen som jo er mest avhengige av voksne som organiserer dagen. En har da ivaretatt at svært mange barn bor slik til at de er avhengige av skyss både til skole, kirke og fritidsaktiviteter, samtidig som en ikke tvinger barn til å måtte velge om de skal spille fotball eller bli kjent med den kirken de er døpt inn i.

Når det gjelder skoleplikten for barna, er det jo slik at de har flere ukentlige skoletimer jo eldre de er. I alderen 6-10 år har elevene gjennomsnittlig 20 t/u, mens de etter hvert som de blir større har flere timer, og fra ungdomsskolen full undervisningsuke (30 t). Dette gjør det mulig teknisk sett å legge opp til en kirkeskole for alderen 6-13 år med én time pr uke.

Det er flere måter å organisere kirkeskole på dagtid på. Man kan legge opp til 1 ukentlig time, en kan ha 3-4 timer sammenhengende hver måned, hele skoledager for eksempel 5 ganger i året eller en prosjektuke i året. Utvalget har drøftet de ulike alternativene, og mener at 1 time pr. uke blir for lite sammenhengende tid til å kunne bruke varierte arbeidsformer, og at opplegget da kan bli svært fragmentarisk for barna. Av hensyn til mulighetene for å lage et mest mulig variert pedagogisk opplegg, ser utvalget det slik at halve eller hele dager må være å foretrekke. Hvis dette gjennomføres for hele barneskolen i et omfang som tilsvarer gjennomsnittlig 1 time i uka, blir det noe over 200 timer. I tillegg kommer da de tiltak en har i førskolealder og i konfirmasjonstiden. Samlet ca. 300 timer.

I utgangspunktet kan det synes mest praktisk å gjennomføre kirkeskolen på dagtid for 6-10 åringene i skolens lokaler. Klasserommene har utstyr som egner seg til deler av opplæringen, og hvis timene følger umiddelbart etter skoleundervisning, slipper en den ekstra forflytningen som ellers måtte regnes inn, både tidsmessig og økonomisk. Dessuten er det de fleste steder i Norge slik at skolene har bedre plass og mer egnede lokaler enn kirker og menighetshus.

Svakheten ved å ha kirkeskolen i skolens lokaler er at kirkeskolens spesielle preg av å være en kirkens virksomhet kan bli svekket. Det blir vanskelig å utnytte det som ligger i det liturgiske rommets særpreg, og arbeidet

med ritualer, liturgier og gudstjenester må da finne sted utenfor kirkens egentlige rom. Det har også vært et vesentlig poeng for utvalget at kirkeskolen må utformes på kirkens premisser, og gi rom for en langt bredere opplæring enn en skoleundervisning. Dette vil naturligvis bli svært forskjellig om en benytter én ukentlig time i skolens lokaler eller om en benytter flere timer sammenhengende og i kirkens egne lokaler. Flere timer sammenhengende vil imidlertid være vanskelig for mellomtrinnet, da disse elevene har mange skoletimer (27-28 t/u). Ser en spørsmålet om tid og sted under ett, mener utvalget at det vil være en fordel å få samlet timene til hele dager, slik at kirkeskolen kan legges til kirkens lokaler de stedene det finnes egnede kirker eller menighetshus tilgjengelig. Det må forhandles lokalt mellom kirken og skolen om bruk av dagtid og eventuelt skolens lokaler til bruk for eventuell kirkeskole. (Vi viser til kapittel 8.1.2 som drøfter Kirkelovens § 36 som gir hjemmel for en slik undervisning.)

Et annet motargument kan for noen være at en undervisning på dagtid vil beslaglegge mer av barnas tid på dagen.

En slik kirkeskole berører ikke spørsmålet om KRL-fagets framtid.

Et skjematisk oppsett av kirkeskole på dagtid, vil bli som i tabell 5.4.

Tabell 5.4:

Aldersgruppe	Tiltak	Samarbeid/ Kontinuerlig arb.
0-6 år	Dåpssamtale 4-årsbok Dåpsskole	Foreldre/ foresatte Faddere Frivillige organisasjoner
6-13 år	Kirkeskole	Foreldre/ foresatte, Faddere Skolen Frivillige organisasjoner
14-15 år	Konfirmasjonstid	Foreldre/ foresatte Faddere

Utvalget ser at deler av denne modellen kan være tjenlig, men vil ikke anbefale den, slik den her er satt opp.

5.2.5 IT-tilbud

Massemedier og elektroniske leker blir tidlig en del av barns og unges hverdag. Dette gjelder ikke minst data og Internett. Dataelektronikk innebærer et nytt språk som barn og unge er fortrolige med. Det åpner for ny kommunikasjon – også for kirken (se kapittel 3.5.2).

Familier er mer mobile enn de har vært tidligere. Mange barn flytter mellom to hjem – og to menigheter. For menighetene er det en utfordring for den kontinuerlige kontakten med og oppfølgingen av det døpte barnet. Kommunikasjon via data vil gjøre det mulig å nå ungdommer som stadig er et annet sted på grunn av at de hører til i to hjem.

Utvalget ser det som viktig å legge til rette for at kirken kan opprettholde kontakt med flest mulig av de døpte i sin dåpsopplæring. Blant annet av den grunn mener vi det er viktig å ta i bruk data og Internett som et hjelpemiddel i opplæringen. Vi vil foreslå at det etableres egne stillinger til å utvikle og betjene denne type tjenester. Det må avsettes betydelige midler til å utvikle undervisningsverktøy, spill m.m. som legges ut på hjemmesiden til kirkens dåpsopplæring. Dette kan være et tilbud til barn og unge, så vel som til forel-

dre og dåpslærere. Der kan bibelhistorie presenteres tilrettelagt for forskjellige alderstrinn. Der kan en opprette møtesteder for foreldre, og møtesteder der barn og unge kan stå i dialog med prest, kateket eller diakon. Tjenestene må være så gode at de konkurrerer med andre opplegg når det gjelder kvalitet.

Tiltaket vil bety betydelige beløp i investeringer og vedlikehold. Etter utvalgets oppfatning er det riktig å prioritere dette høyt når en ser alle tiltakene samlet. Vi mener at IT-tilbudet må utvikles i kirkens dåpsopplæring uavhengig av hvilken annen organisering en velger.

5.3 Anbefalt organisering av dåpsopplæringen: En helhetsmodell

Utvalget har vurdert de ulike modellene, og har kommet til at dåpsopplæringen best organiseres som en kombinasjon mellom
- fasemodell med avgrensede og kontinuerlige tiltak
- kirkeskole på dagtid
- IT-tilbud.

Begrepene »avgrenset» og »kontinuerlig» om tiltak i dåpsopplæringen, skriver seg fra nåværende Plan for dåpsopplæring. De avgrensede tiltakene skal nå alle døpte innenfor årskullet, og må derfor planlegges og tilrettelegges slik at det er enkelt for barn, unge og foreldre å delta. De kontinuerlige tiltakene er arbeid som grupper, lag, foreninger, klubber, speider og kor driver for barn og unge. Det er urealistisk å tenke seg at hele årskullet av døpte ønsker og har anledning til å delta i det kontinuerlige arbeidet, men det er likevel viktig at menigheten tar ansvar for å ha et bredt tilbud av kontinuerlig arbeid gjennom hele barne- og ungdomsalderen.

Den anbefalte helhetsmodellen tar sikte på å gi alle døpte et forsvarlig minstemål av dåpsopplæring. Dette innebærer en betydelig utvidelse i forhold til nåværende plan for dåpsopplæring. I det skjematiske oppsettet mot slutten av kapittelet, er det de avgrensede tiltakene som har fått angitt anbefalt timetall. Det er denne dåpsopplæringen det døpte barnet gis rett til å delta i, og som menighetene forplikter seg på å gjennomføre.

Samtidig er det viktig å satse på en utbygging av det kontinuerlige arbeidet hvor barna kan ha tilhørighet, oppleve trygge og sunne barne- og ungdomsmiljø hvor de kan vokse og modnes. I det kontinuerlige arbeidet er de frivillige organisasjonene svært viktige samarbeidspartnere for menighetene. Det er en målsetting at alle menighetene har tilbud om kontinuerlig arbeid, og at barn og unge som deltar i de avgrensede tiltakene, får tilbud om å være med og bli inkludert i miljøet i de kontinuerlige gruppene. Utvalget mener også at den lederutviklingen som alle døpte etter hvert skal kunne delta i, kan knyttes opp til det kontinuerlige arbeidet. Det er viktig å åpne for samvær og tiltak på tvers av aldersgrupper og generasjoner, der en trekker inn foreldre, og hvor eldre barn og unge bør være medhjelpere /-ledere for de yngre. Lederopplæring skal ikke være tørr kunnskap, men gi opplevelser, erfaring og personlig utvikling, slik som dåpsopplæringen ellers.

5.3.1 Dåpsopplæring i førskolealder

For de fleste førskolebarn, vil livet ha to tyngdepunkt: hjemmet og barnehagen. En stor del av dagen tilbringes i barnehagen, hjemmet er stedet for nærhet med familien. I tillegg deltar førskolebarn – etter hvert som de vokser til – mer og mer i andre sosiale sammenhenger, med og uten foreldrene: Utelek, besøk hos venner og familie og kanskje søndagsskole, hverdagsklubb eller minigospelkor.

Utvalget har i utarbeidelsen av forslag til dåpsopplæring tatt hensyn til førskolebarnas aksjonsradius. Det geografiske tyngdepunkt i dåpsopplæringen for førskolebarn vil derfor være hjemmet, kombinert med begrensede tiltak i menighetens regi for både barnet og foreldrene og noe kontakt med barnehage og eventuelt helsestasjon og bibliotek.

Menighetens dåpsopplæringstilbud til førskolebarn må rettes mot hele familien. De fleste som blir døpt, blir døpt før de fyller 1 år, og de første årene er det først og fremst foreldrene og hjemmet som bør få tilbud om dåpsopplæring. Mange foreldre har spørsmål omkring dette med oppdragelse/kristen oppdragelse, og kirken bør ta ansvar for å møte disse spørsmålene og være en bidragsyter i forhold til de utfordringene foreldrene møter. Dåpssamtalene gir foreldre og prest/kateket mulighet til å snakke sammen om dåpen som gave og utfordring, hva kristen oppdragelse innebærer, betydningen av ritualer for familien og andre spørsmål som følger av at foreldre ønsker å døpe barnet sitt.

Rammen for dåpssamtale bør etter utvalgets mening utvides, slik at det gjennomføres en oppfølgende samtale etter dåpen. Samtidig er det viktig å utvikle kvaliteten på dåpssamtalene. Det handler blant annet om å legge til rette for større åpenhet og trygghet mellom foreldrene og presten/kateketen, og at foreldrene gis mulighet til å ta opp spørsmål som har dukket opp i forbindelse med og forlengelse av dåpen. Kirkens rolle i dåpssamtalene bør være å lytte til hvilke behov foreldrene har i oppfølgingen av dåpen, for å gi foreldrene trygghet i rollen som oppdragere. Kirken må ta foreldrene på alvor når de ved dåpen sier at de ønsker at barnet skal få en kristen oppdragelse, og bekrefte foreldrene på at de er de beste dåpslærerne fordi de står barnet nærmest. Utvalget mener at kirken i større grad enn den gjør nå må ta ansvar for å legge til rette for at dåpsforeldre kan bli fulgt opp etter dåpen og møtt på deres egne behov.

Dåpssamtalene må dessuten inneholde en gjennomgang av den aktuelle menighetens dåpsopplæringsprogram, slik at foreldrene vet når de kan forvente at barnet deres får tilbud om gudstjenester, grupper, aktiviteter og kirkeskole. Foreldrene må også få vite hvordan dåpsopplæringen er organisert i menigheten, blant annet hvordan den er tilrettelagt for barn med særskilte behov. I dåpssamtalene kan foreldrene få informasjon om hva som finnes av bøker, kassetter og filmer som egner seg i oppdragelsen, og hvordan IT-tilbudet fungerer.

Foreldrene har ansvaret for barnet, og det er i hjemmet de viktige ritualene blir gjennomført: Aftenbønn, bordbønn, høytlesning, sang og fortellinger. Det er også sammen med foreldrene at barna deltar på adventstimer i kirken, familiegudstjenester og andre arrangementer. Mange foreldre føler usikkerhet i vurderingen av sin egen kompetanse som »dåpslærere», og det

bør derfor være en prioritert oppgave for kirken å støtte foreldrene i dette. Det er et mål å få etablert en så god kontakt i denne dåpsfasen at foreldrene kjenner seg trygge på å kunne kontakte presten/kateketen senere.

Det kan være aktuelt for foreldrene å delta i gruppe med andre småbarnsforeldre hvor tema om oppdragelsesspørsmål blir tatt opp. Foreldrene kan dessuten få tilbud om å delta på temakvelder/kurs om hva det betyr å være døpt, samt sosial kontakt med andre foreldre i samme situasjon.

Mange menigheter og kristelige organisasjoner driver barnehager. Det er naturlig at disse framstår som en viktig arena for dåpsopplæringen. Menighetens undervisningsledelse bør samarbeide tett med de ansvarlige i barnehagen, slik at man kan få til felles prosjekter omkring høytidene, særskilte dager og emner som på en spesiell måte involverer kirken. Menigheter som i dag ikke har egne barnehager, bør vurdere om det å starte en barnehage – for eksempel korttidsbarnehage eller åpen barnehage - kan være et viktig satsningsfelt. Det finnes allerede i dag ordninger for økonomisk støtte til å drive slike barnehager. [76] Samtidig må en vurdere slike tiltak ut fra en helhetlig økonomisk prioritering.

Menigheten bør også vektlegge gode samarbeidsrelasjoner med andre barnehager enn menighetsbarnehager. Kirkens ansatte bør se det som en prioritert oppgave å være disponibel når barnehagen opplever sorg, når den ønsker omvisning i kirken, samarbeid om FN-dagen, adventsstund eller adventsgudstjeneste, påskevandring, pinsefest eller andre arrangementer som inngår i barnehagens opplegg for å bringe videre kultur og tradisjoner til barna. Samarbeid mellom kirke og barnehage kan gi barna viktig kunnskap om og kjennskap til kirken og det kirken står for. Av hensyn til menigheten, barnehagen og barnas foreldre, er det viktig at det utarbeides samarbeidsavtaler (se kapittel 3.3).

Tiltak for 4-åringer og 6-åringer som også er med i gjeldende dåpsopplæringsplan, føres videre. Dåpsskole for 6-åringer er tenkt til siste semester (våren) før skolestart. Dette er en dåpsskole som gjerne kan avsluttes med en liturgisk samling, der det kan være mulighet for første gangs nattverd.

5.3.2 Dåpsopplæring i skolealder

Utvalget har valgt å foreslå at det legges stor vekt på dåpsoppfølgende tiltak i alderen 6-10 år, som kirkeskole på dagtid, og med juniorkonfirmasjonen som en avslutningsfase. Det legges opp til en kirkeskole på dagtid i småskolealder (deler av modellen omtalt i kapittel 5.2.4). Det er ønskelig at denne undervisningen i størst mulig grad skal foregå i kirkens lokaler, men det må være mulighet for at denne også organisatorisk kan knyttes til skolen. Det skal ikke tas timer fra skolens undervisningstid, selv om en benytter skolens lokaler på dagtid. Måten denne undervisningen organiseres på kan variere. Utvalget mener det vil være mest hensiktsmessig av pedagogiske grunner å ha undervisningsbolker på flere timer sammenhengende. Det kan også gjennomføres som hele dager, og som leir. Utvalget mener det må drives ulike forsøk med hvordan en best kan organisere undervisningen for denne alderen. I det siste året i småskolealderen har en satt opp juniorkonfirmasjon (se kapittel 5.2.2).

Fra 11 år og fram til konfirmasjonsfasen, vil utvalget foreslå at dåpsopplæringen hovedsakelig organiseres som leirer, lederutvikling, gudstjenestearbeid, solidaritetsarbeid (diakoni) og kontinuerlige tiltak. Utvalget har vært

opptatt av at kirken ikke bare fokuserer på 6-10-års-alderen, men også er til stede i ungdomsfasen, både før og etter konfirmasjonen. Ungdommene skal få oppleve at de har sin rettmessige plass i menighetens fellesskap, de skal gis ansvar og vises tillit i arbeid med nye uttrykksformer i gudstjenesten, i lederoppgaver overfor yngre barn og i miljøskapende arbeid. Det er viktig at det arbeides med å få til en tettere kontakt mellom det som skjer i konfirmasjonsåret, og det som skjer årene før og etter.

5.3.3 Dåpsopplæring etter konfirmasjonstiden

Utvalget har sett nærmere på årene etter konfirmasjonen, myndighetsfasen. Kirken har ikke til nå hatt ressurser til å følge opp og være en støtte for ungdommene i disse viktige årene, ved siden av det arbeidet som allerede skjer i regi av de frivillige organisasjonene. De fleste unge har langt på vei blitt overlatt til seg selv og har måttet gjøre sine valg og vurderinger uten at kirken har kunnet møte dem på deres egne behov. Mange endringer skjer i disse årene, og mange nye erfaringer skal gjøres. De unge trenger fora hvor de kan møte andre unge og tydelige voksne, hvor de kan snakke sammen og arbeide med spørsmål som melder seg etter hvert som de nærmer seg voksenalderen. Grunnleggende tros- og livsspørsmål, framtid, utdannelse, arbeid, samliv, samfunnsspørsmål og verdier er viktige temaer som kirken bør ta på alvor og være med på å drøfte sammen med de unge. Myndighetsdagen gir offentlig stemmerett, også ved kirkelige valg. De unge bør ha rett til å forvente veiledning og støtte fra menigheten sin i denne fasen. En kan her bygge videre på erfaringer en har fra ungdomsdiakoni. Utvalget mener det er viktig at voksne involverer seg i miljøer der ungdom er på fritiden, og viser deltaktighet i deres liv med en åpen og dialogisk holdning.

Det er også viktig at de unge i denne fasen får selvstendige lederoppgaver og -ansvar. Dette må det tas hensyn til i lederutviklingsprogrammet i menigheten, slik at de unge faktisk opplever en progresjon, og at de får slippe til med sine egne ideer og opplegg.

Utvalget ønsker at det skal arbeides med liturgi for en høytidelig avslutning på myndighetsfasen, knyttet opp til myndighetsdagen og den unges nye plikter og rettigheter som et ungt voksent medlem i kirke og samfunn.

5.3.4 Foreldre/foresatte og faddere

Foreldre/foresatte og faddere er på hver sine måter viktige medarbeidere i hele perioden med dåpsopplæring, samtidig som deltakelsen og samarbeidet endrer karakter i de ulike faser. Foreldre/foresatte er de personene som står barna og de unge nærmest og er de viktigste voksenpersonene i dåpsopplæringen. De er pedagogikkens allmennpraktikere. Deres oppgave er blant annet å gi mot og hjelp i det daglige for barn og unge. Faddere er vanligvis nære venner eller i familie med den døpte og inngår i det videre oppdragermiljø.

I kirkens forhold til foreldrene er det særlig to forhold som står sentralt. Det må for det første være et mål at de opplever dåpsmenigheten som et støttende og stimulerende miljø for alle sider ved rollen som oppdragere, ikke bare den spesifikt kristne. Dette gjelder ikke minst foreldre som er alene om oppdrageransvaret. Menighetene bør også så langt det er mulig innlemme foreldrene i gjennomføringen av sitt eget opplæringsprogram.

Et slikt samarbeid aktualiserer for det andre ofte spørsmål som angår foreldrenes egen tro og tvil. Det er derfor viktig at foreldre og faddere gis mulighet til å delta i et såkalt voksenkatekumenat, d.v.s. trosundervisning tilpasset situasjoner og problemer som gjerne er aktuelle i livsfasen etter ungdomsalderen.

5.3.5 Lokal tilpasning

Utvalget har vært opptatt av at det i det videre arbeidet med gjennomføring av dåpsopplæringen, må legges vekt på lokal tilpasning. Skal dåpsopplæringen bli vellykket og bidra til den positive utviklingen som utvalget er opptatt av (se kapittel 4), må det tas utgangspunkt i det lokale miljøet dåpsopplæringen skal finne sted i. Det finnes ulike kristendomsformer og -tradisjoner i Norge og det er svært store forskjeller når det gjelder religiøst språk og hvilken plass kirken har i lokalsamfunnene. Dette må kirkens opplæring av barn og unge ta hensyn til.

Den lokale tilpasningen må også omfatte organiseringen av dåpsopplæringen. Det er vanskelig å lage et nasjonalt opplegg som er like praktisk i hele landet. Geografien og samferdselsforholdene er nokså ulike, og stiller mange steder særlige krav til hvordan et opplæringstilbud må organiseres for at barna og de unge enklest mulig skal kunne delta i og få utbytte av opplæringen.

5.3.6 Lederutvikling

En fornyet satsing på dåpsopplæring vil kreve en ansvarsmobilisering blant kirkens medlemmer. Det vil bli bruk for frivillige ledere i store deler av programmet, og utvalget mener derfor at det må legges vekt på å alminneliggjøre dåpsopplæring, slik at foreldre og vanlige menighetsmedlemmer føler seg kompetente til å ta ansvar.

Utvalget er også opptatt av at lederutvikling må gå inn som en selvfølgelig del av dåpsopplæringen for barn og unge. Det skal legges opp til en bevisst ledertrening, hvor målet er at barn og unge skal føle at de får være med å ta ansvar i forhold til sitt mestringsnivå, at det er bruk for dem og deres kompetanse, og at deres egen kirke og lokale menighet spør etter deres ressurser.

I lederutviklingen vil det være nødvendig å samarbeide med de frivillige kristelige organisasjonene, som gjennom mange år har spesialisert seg på lederutviklingsprogram, for eksempel gjennom speiderarbeid. I tillegg vil de foreslåtte tiltakene naturligvis innebære en vesentlig økning av lønnede medarbeidere i dåpsopplæringen (se kapittel 7).

5.3.7 Nivå og omfang på undervisningen

Skolens kristendomsundervisning har gjennom årene levert et vektig bidrag til kirkens dåpsopplæring. De siste tiårene har det imidlertid skjedd en betydelig reduksjon i denne undervisningen. Dette er en reduksjon og endring som kan beskrives med ulike tilnærminger:

- Det er en betydelig reduksjon i omfanget av antall undervisningstimer. Om en går hundre år tilbake i tid, var det én time kristendom hver skoledag. Landsfolkeskolen hadde 3-4 timer kristendomsundervisning i uka midt på 1900-tallet. Ved innføring av 9-årig skole på 1960-tallet ble det minimum 2 timer i uka på hvert årstrinn, samtidig som enkelte kommuner

fortsatt valgte å ha en ekstra time på enkelte årstrinn enda noen år. I dag er timene i kristendomskunnskap i skolen innen faget Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering betydelig færre, fordi mye av tiden i faget skal brukes til også andre emner.

- Det kirkelige tilsyn med skolens kristendomsundervisning er blitt gradvis svekket gjennom hele det siste århundre, og er i dag falt helt bort.
- Den største endringen i kristendomundervisningen i de siste 10-årene er imidlertid skjedd i undervisningens karakter. Fra at faget fungerte som en viktig del av kirkens egen dåpsopplæring, har det endret seg i retning av å bli en mer allmenn kristendomsundervisning fullt og helt på skolens premisser (se kapittel 2.1.2 og 2.1.3 og 3.2). På denne måten har det utviklet seg et betydelig dåpsopplæringsunderskudd for kirkens medlemmer i løpet av de siste 10-årene.

Når det gjelder omfanget av undervisningen, har utvalget tatt utgangspunkt i å sikre en dåpsopplæring som kvalitativt og kvantitativt er god nok ut fra dagens situasjon, og som er praktisk gjennomførbar. Utvalget har kommet fram til et dåpsopplæringsprogram med avgrensede tiltak tilsvarende 315 timer pr. døpte barn. For en gjennomsnittlig menighet vil dette timetallet innebære en økning av dåpsopplæringstimetallet pr. barn på 266 timer (en ser da bort fra 45 timer til konfirmasjonsundervisning og 4 timer til dåpssamtale, 4-års-bok m.m). Sammenlignet med timetallet i kristendomskunnskap som elevene hadde før 1969, da kristendomsundervisningen ennå var å betrakte som dåpsopplæring, er det nå et lavere nivå. Samtidig er det jo slik at elevene også innenfor KRL-faget får en del undervisning om kristendom. En økning på rundt 260 timer er det utvalget mener er nødvendig for at man kan lovfeste dåpsopplæring som en rettighet for ethvert døpt barn.

I tillegg til dette kommer det som barna og de unge selv velger å delta på av kontinuerlige tiltak (leirer og grupper, kor, klubber, speider og søndagsskole) som gjennom årene kan utgjøre et betydelig timetall.

5.4 Konklusjon

Utvalget mener at det må foretas betydelige investeringer for å få på plass en forsvarlig dåpsopplæring som alle døpte barn har rett til. Utvalget ønsker å kombinere allerede eksisterende faser med innføring av nye faser og kirkeskole, og foreslår at det legges opp til et dåpsopplæringsprogram fra 0-18 år på 315 timer.

Programmet viderefører og styrker dåpsfasen, 4-års-fasen, dåpsskolen for 6-åringer og viderefører konfirmasjonsfasen. Programmet legger opp til innføring av kirkeskole for 6-10-åringer, Juniorkonfirmasjon for 10-åringer, og satsing på myndighetsfasen. Programmet har dessuten trosopplæring for 11-13-åringer, lederutvikling og IT-tilbud for hele aldersspennet.

Utvalget foreslår at det gjøres forsøk med ulike måter å organisere opplæringen på (tid og sted) i småskolealderen, slik at man finner fram til det opplegget som er mest praktisk og mest egnet for barna og familiene deres.

Tabell 5.5: Skjematisk oppsett av anbefalt modell for dåpsopplæringen

Alders-grupper	Tiltak	Arena	Samarbeid	Omfang	Kommentarer
0 – 3 år Småbarnsfasen	Dåpssamtaler *Dåp Foreldregrupper Grupper for barn og foreldre sammen	Hjemmet Kirken	Foreldre/ foresatte Faddere	20 timer	Dåpssamtalene gjennomføres individuelt, fortrinnsvis i barnets hjem. Omfang ca én time. Samtalene foretas før og etter dåpen. I tillegg kan en samle flere dåpsfamilier for å gjennomgå ritualet og gudstjenesten. Målet med foreldrekontakten er å gi støtte og frimodighet i foreldrerollen - både til å være tydelige oppdragere og til å innarbeide gode vaner for den kristne oppdragelsen. Foreldrene tilbys også kurs med enkel innføring i kirkens tro og liv (Foreldrekatekumenat).
3 – 6 år Førskolefasen	Søndagsskole/ Hverdagsskole 4-årsopplegg Gudstjenester IT-tilbud *Dåpsskole 6 år	Hjemmet Kirken/ Menighetshus	Foreldre/ foresatte Faddere Frivillige organisasjoner	30 timer	Menigheten legger til rette for et søndags- eller hverdagsskoletilbud. Gjennomføring og materiellutvikling kan skje i samarbeid med frivillige organisasjoner. Menigheten arrangerer familiegudstjenester. 4-års-fasen fortsetter omtrent i sin nåværende form, med utdeling av »Kirkebok», og gjennomføring av samlinger i tilknytning til dette. Dåpsskolen videreføres og utvides, og avsluttes med en liturgisk samling, evt. med førstegangsnattverd. IT-tilbud utvikles og vedlikeholdes på nasjonalt nivå.
6 – 10 år Småskolefasen 10 år	Kirkeskole IT-tilbud Lederutvikling *Juniorkonfirmasjon	Kirken/ skolen Leirsted Naturen	Skolen Foreldre/ foresatte Faddere Frivillige organisasjoner	120 timer 30 timer	I hver menighet etableres en kirkeskole på dagtid. Det er ønskelig at Kirkeskolen legges til kirkens lokaler, der dette er praktisk gjennomførlig. Den kan også organisatorisk knyttes til skolen, men opplæringen skjer ikke innenfor skolens undervisningstid. Det gjennomføres forsøk med hvilken organisering som fungerer best for barna. Siste semester i småskolen er barnet juniorkonfirmant. Dette kan knyttes sammen med utdeling av Bibel eller nytestamente. IT-tilbudet videreføres. Lederutvikling prioriteres ved at barna gis anledning til selv å ta ansvar i dåpsopplæringen. Det er satt av 150 timer til denne aldersbolken, hvorav 30 timer til juniorkonfirmasjon
10 – 13 år Mellomfasen	Trosopplæring IT-tilbud Lederutvikling	Kirken Menighetshus Leirsted Naturen	Frivillige organisasjoner Foreldre/ foresatte Faddere	30 timer	Fra og med 5. skoleår legges det vekt på dåpsopplæring knyttet til gudstjenesteliv og grupper, lag, foreninger, søndagsskole, speider, kor og klubber. Det bør samarbeides med frivillige kristelige organisasjoner der det er mulig og naturlig. Menigheten har ansvar for at det arrangeres leirer, weekender og ulike aktiviteter i eller i tilknytning til kirkens lokaler og ute i naturen. Barna og de unge gis oppgaver, og får være med på å prege menighetens fellessamlinger. Lederutvikling prioriteres. IT-tilbudet videreutvikles til et lærerikt og engasjerende interaktivt datatilbud og opplæringsverktøy for denne aldersgruppen.

Tabell 5.5: Skjematisk oppsett av anbefalt modell for dåpsopplæringen

Alders-grupper	Tiltak	Arena	Samarbeid	Omfang	Kommentarer
13 – 15 år Konfirmasjonsfasen	Trosopplæring Foreldremøter IT-tilbud Lederutvikling *Konfirmasjon	Kirken Møtelokaler Naturen	Frivillige organisasjoner Foreldre/foresatte Faddere	20 timer 45 timer	Dåpsopplæringen målrettes i forhold til de utfordringer ungdomsalderen gir. Fokus settes på diakoni. Det arrangeres foreldresamvær, hvor tema knyttes til rollen som tenåringsforeldre. Avgrensede tiltak knyttes til det kontinuerlige ungdomsarbeid, eventuelt i samarbeid med organisasjoner. Konfirmasjonstiden videreføres i hovedsak som nå. Opplegg for 13-åringer og lokal plan for konfirmasjonstiden kan samordnes der det er naturlig. IT-tilbud og lederutvikling videreføres.. Det er satt av 65 timer til denne aldersbolken, hvorav 45 timer til konfirmasjon
15 – 18 år Myndighetsfasen	Ung Messe Gudstjenester IT-tilbud Lederutvikling * Myndighetsmarkering	Kirken Fritidsmiljø Kafé	Frivillige organisasjoner	20 timer	Klubbvirksomhet videreutvikles i denne myndighetsfasen. Etter konfirmasjonen gis tilbud om videre lederutvikling. Ungdommene gis selvstendig ansvar blant annet for ungdomsgudstjenester og andre arrangement. Det legges til rette for samlivsforberedende kurs, ungdomsdiakonale tiltak og mulighet for deltakelse i internasjonalt kirkelig arbeid (økumenikk, misjon, bistand). Menigheten bør samarbeide med ulike organisasjoner. IT-tilbudet videreutvikles. Det utvikles kirkelig ritual for markering av myndighetsalder.

Samarbeid med barnehage og skole
Menighetene må fortsatt oppfordres til å samarbeide med barnehage og skole i forhold til emner, arrangement og prosjekter som barnehage og skole ønsker samarbeid om. Det vil være naturlig å fortsette innarbeidede tradisjoner i forbindelse med høytidsmarkeringer, samlingsstunder, kurs med lærere og førskolelærere, ekskursjoner til kirken, temadager om kirke, sorg, begravelse, salmetradisjon osv. I de menigheter der kristelige organisasjoner eller menigheten selv driver barnehager, ligger det spesielt til rette for et nært samarbeid. Menigheter og kristelige organisasjoner utfordres til å vurdere å satse på åpne barnehager som et arbeidsredskap i dåpsopplæringen.
* Angir markering av et høydepunkt.

Kapittel 6
Rettslige rammebetingelser for kirkens dåpsopplæring

- *I dette kapittelet drøfter utvalget ulike spørsmål knyttet til lovregulering av dåpsopplæring. Utvalget konkluderer med å anbefale at kirkelige organers forpliktelse til å tilrettelegge dåpsopplæring må styrkes. Utvalget vurderer også foreldres og fadderes forpliktelse til å la barn og unge følge de tilbud som legges til rette lokalt ut fra nasjonale minstestandarder.*

6.1 Innledning

Utvalget tar utgangspunkt i barnets og foreldrenes grunnleggende rett til opplæring når foreldrene har valgt dåp for sitt barn. For å møte denne retten, er det nødvendig å understreke den plikten som kirken som barnet blir døpt inn i, har til å tilrettelegge dåpsopplæring. Den lokale menigheten må derfor settes i stand til å kunne gi dåpsopplæring. Samtidig er det viktig å holde fast på foreldrenes og faddernes moralske forpliktelse til »å oppdra barnet i den kristne forsakelse og tro» (se kapittel 6.4.2).

Når det gjelder dåp/opplæring/konfirmasjonsopplæring har rettstilstanden gjennomgått en utvikling som er typisk for flere sentrale områder av kirkeretten. I det 18. århundre hersket en statskirkerett med en omfattende regulering av borgernes forpliktelser. Denne kirkeretten ble holdt oppe av statens tvangsapparat. Utover i det 19. århundre skjedde det en stadig nedbygging av disse forpliktelsene. Som et eksempel kan nevnes opphevelsen av den straffesanksjonerte plikten for statskirkemedlemmene til å fremstille sitt barn til dåp. I forrige århundre fortsatte denne nedbyggingen

Forståelsen av Den norske kirke som en del av statsapparatet har gradvis endret seg til en oppfatning av kirken som et eget trossamfunn. Denne utviklingen har også fått konsekvenser for spørsmålet om rett og plikt. Rent teoretisk kan man likevel fortsatt føre en diskusjon om lovregulering av dåpsopplæringen knyttet til påbud for foreldrene.

I rettsfilosofisk sammenheng kan det drøftes hvorvidt et forbud eller påbud har karakter av rettsregel dersom man ikke har grunnlag for sanksjoner mot overtredelse. I samfunnet er man ikke ukjent med slike sanksjonsløse påbud. De utgjør imidlertid en liten del av reguleringen.

I kirkerettslig sammenheng vil sanksjonsløse regler utgjøre hovedregelen. Unntakene er imidlertid de områdene hvor rettsregelen har form av betingelser som må være oppfylt for å få del i et gode eller få en rett. Dette gjelder særlig områder knyttet til verv eller stillinger i kirken. Kirkeloven, Tjenesteordninger for stillinger osv. gir en rekke eksempler på dette. Tilsvarende gjelder for enkelte rettsregler knyttet til bruk av kirken m.v.

Når det gjelder dåp og dåpsopplæring, er det kun èn relevant sanksjon som kan settes opp, nemlig dåpsnektelse. Dersom foreldrene ikke oppfyller visse krav eller på forhånd erklærer at de ikke vil følge opp dåpen på foreskreven måte, kan presten nekte å utføre dåp. Utvalget har drøftet om det vil være relevant med en form for dåpsnektelse dersom foreldre ikke vil forpplikte seg til å delta i dåpsopplæringen. Imidlertid velger utvalget å legge til

grunn at når foreldre ønsker dåp for sitt barn, så gir det uttrykk for et ønske også om oppfølging av dåpen og oppdragelse i den kristne tro.

Utvalget vil i sitt arbeid med en rettslig regulering av dåpsopplæring legge vekt på barnets og foreldrenes rett til å forvente opplæring fra den menigheten de tilhører.

Utvalget konkluderer med at det er vanskelig og heller ikke ønskelig å finne plass for kirkerettslige regler med tradisjonelt rettslig innhold. Utvalget vil peke på at kirkeretten på dette området opprinnelig var tradisjonell jus som ble opprettholdt av statens sanksjoner. Disse er senere falt bort, og det er bare reglenes normative innhold som står igjen. Til syvende og sist vil det avgjørende være kirkemedlemmenes vilje til å etterleve de intensjonene de selv har gitt uttrykk for ved å bære barna til dåp.

6.2 Lovgivning på området

Utvalget har pekt på den sentrale plass skolen har hatt i dåps- og kristendomsopplæringen. I tillegg vil utvalget understreke at historisk sett er spørsmål knyttet til dåp og opplæring omtalt i både kirkeritualene av 1685 og Kong Christian den 5. norske lov av 1687.

Dåp og dåpsopplæring er et viktig tema i Grunnloven. De sentrale paragrafer i forhold til utvalgets arbeid er §§ 2, 4 og 16. Grunnlovens § 2 lyder: »Den evangelisk lutherske religion forbliver Statens offentlige religion. De indvaanere, der bekjende seg til den, ere forpliktede til å oppdra deres Børn i samme.»

Innenfor de rammer som folkeretten, Grunnloven og den parlamentariske statsskikk setter er Stortingets lovgivningsmyndighet ubegrenset. Grunnlovens § 2 binder ikke statsmakten, men legger føringer på statsmakten som kirkestyre.

Høyesterettsdommen i Børre Knudsen-saken slår fast at Grunnlovens § 2 og 4 ikke oppstiller skranker for statens alminnelige lovgivning, men i det vesentlige retter seg mot Kongen som kirkestyre. Kirkelige lover (Kirkelov og Gravferdslov) er imidlertid ikke vedtatt av Stortinget med hjemmel i statskirkeordningen, men i kraft av den allmenne lovgivningsrett. For utvalget har dette betydning for de forslag som fremmes. De forslag til endringer i den kirkelige lovgivning som vi setter fram, må altså følges opp av Stortinget. De innholdsmessige forpliktelser må derimot vedtas med utgangspunkt i Kongens myndighet i kirkesaker, som dels er delegert til Kirkemøtet og dels kan følges opp av Kongen ved endringer for eksempel i regelverk for presteskapet.

Utvalget understreker at det ligger viktige forpliktelser på staten til å følge opp intensjonene om å sikre kirken som trossamfunn. I forarbeidene til Endringsloven om Den norske kirkes ordning (Ot. prop. nr. 42 1967-68) legger kirkedepartementet til grunn at »det påligger statskirkeforeldre som en kirkerettslig forpliktelse å la sine barn døpe og oppdra i den evangelisk lutherske religion.» Utvalget mener at også denne uttalelsen må tolkes i lys av samfunnsutviklingen. Bestemmelsen i Grunnloven er et viktig moment i den politiske debatten, men utvalget vil ikke trekke rettslige konsekvenser av den. Derimot forstår utvalget bestemmelsen slik at staten må legge forholdene til rette for dåpsopplæring.

I Grunnlovens § 4 heter det: »Kongen skal stedse bekjende seg til den evangelisk lutherske religion, haandheve og beskytte denne.» En måte å håndheve og beskytte en folkekirke på er å legge til rette for at medlemmene får opplæring i kirkens tro og liv.

Stortingsmelding om Stat og kirke (1980-81) berører spørsmål om staten bistår kirken på en effektiv måte slik at man kan etterleve plikten i § 2. Det heter i Stortingsmeldingen at »plikt til vern av kirken, dens oppdrag og dens velferd er forankret i vår konstitusjon, i vår lovgivning ellers og i vår tradisjon som både statlige og kommunale anliggender. Skal kirken kunne løse sine religiøse, sosiale, nasjonale og menneskelige oppgaver på en god måte, må den selvsagt settes i stand til dette gjennom tilførsel av ressurser av mange slag og med organisatoriske tiltak som er formålstjenlige.»

Spørsmålet om lovfesting av dåpsopplæring ble drøftet i forbindelse med behandlingen av kirkeloven i 1996. Kirkemøtet foreslo å lovfeste den døptes rett til dåps- og konfirmasjonsopplæring. Dette ble ikke fulgt opp i lovproposisjon som ble lagt fram, men departementet uttalte i Ot.prop. nr. 64 (1994-1995): »Kirkemøtet foreslår at det lovfestes en rett til dåps- og konfirmasjonsopplæring. Departementet viser til at lovfesting av slike rettigheter for det enkelte kirkemedlem antas å kunne ha omfattende økonomiske konsekvenser. Dessuten er det meget uklart hva slik lovfestet rett til dåps- og konfirma-sjonsopplæring i praksis vil innebære. Departementet har etter dette ikke funnet å ta Kirkemøtets forslag til følge.» [77] Kirke- utdannings og forskningskomiteen fulgte opp under behandlingen i Stortinget og ba om at retten til dåps- og konfirmasjonsopplæring måtte utredes (jfr. kapittel 1.1)

Når det gjelder konfirmasjonsopplæring, ble bestemmelsen om bruk av skolens tid tatt inn i § 36 i Kirkeloven, mens lov av 15. august 1911 (Konfirmasjonsloven) ble fjernet.

6.3 Gjeldende rettslige rammebetingelser

Hvem som har ansvar for *kirkens opplæring* juridisk sett, vil fremgå av den kirkerettslige fordeling av ansvar og myndighet etter dagens lovgivning. Rettskildene her vil dels måtte ta utgangspunkt i lover, forskrifter og planer vedtatt av Storting og/eller kirkelige organer, og dels i tjenesteforpliktelser pålagt den geistlige tjeneste (presteskapet) ved kgl. res. med hjemmel i Grunnlovens § 16 (tjenesteordninger, alminnelige bestemmelser i Gudstjenesteboken).

6.3.1 Menighetens ansvar

Dåpsopplæringen er menighetens ansvar. Kirkemøtet har i dåpsopplæringsplanen lagt til grunn at det er menigheten som sitter med det helhetlige ansvar for dåpsopplæringen. I Plan for dåpsopplæring heter det at »Kirken og den enkelte menighet har ansvar for å gi barnet opplæring og støtte foreldrene i deres oppdragergjerning. Menighetsrådet har ansvar for menighetens dåpsopplæringsprogram.» Dette er fulgt opp i Plan for konfirmasjonstiden der det heter at »Menighetsrådet har på vegne av menigheten ansvar for å vedta planer for dåpsopplæringen, herunder lokal plan for konfirmasjonstiden.»

6.3.2 Menighetsrådets ansvar

Det er i Kirkelovens § 9 slått fast at menighetsrådet opptrer på vegne av menigheten som menighetens organ, dersom det ikke er lagt til kirkelig fellesråd å opptre på vegne av menigheten (KL §§ 2 og 5). Menighetsrådet har derfor ansvar for å innarbeide undervisning i menigheten. Det er kun menighetsrådet som opptrer på vegne av soknet på dette området. Menighetsrådet har ansvaret for å utarbeide planer. Selve *utøvelsen* av menighetsrådets ansvar ligger til ansatte og frivillige. Enkelte tjenestegrupper har gjennom vigslingsliturgier, tjenesteordninger og stillingsbeskrivelser fått et særskilt ansvar for dåpsopplæringen. Dette gjelder i første rekke kateketen og presten.

6.3.3 Kirkelig fellesråds ansvar

Ressurser til å utføre dette arbeidet i menighetene, er stilt til disposisjon som tilskuddsmidler til undervisningsstillinger. Det er fellesrådet som er gitt ansvar for å disponere personal-resssursene - med unntak av presteskapet. Fellesrådet er i denne forstand også et organ som opptrer på vegne av soknet. Kirkelovens § 14 pålegger kirkelig fellesråd ansvar for »anskaffelse av lokaler, utstyr og materiell til konfirmasjonsopplæring.» (KL § 14 2. ledd litra g). Kommunen har forpliktelser til å utrede utgifter til »lokaler, utstyr og materiell til konfirmasjonsopplæringen» (KL § 15 1. ledd litra e).

Bestemmelsene om undervisning er ikke tilsvarende økonomisk forpliktende for kommunen. Det heter om kommunenes økonomiske forpliktelser at budsjettforslaget skal omfatte utgifter til kirkelig undervisning (KL § 15). Det innebærer at undervisningstjenesten ikke er en lovpålagt stilling slik som kantor, klokker, kirketjener og daglig leder for kirkelig fellesråd, og det er derfor også store variasjoner i kommunenes bevilgninger til undervisning. Som en konsekvens av dette har staten et ansvar for å tildele midler til dåpsopplæring gjennom bispedømmerådene, jfr. KL § 23 femte ledd.

I vurderingen av om midlene til den framtidige dåpsopplæring skal kanaliseres via kommunen eller bispedømmerådet har utvalget lagt vekt på den sentrale rollen biskopen har med tilsynsansvar både når det gjelder personell og undervisningen i menighetene. Det tilligger biskopen både å vigsle medarbeidere og å godkjenne dåpsopplæingsplaner. Det foreslås derfor at midler til undervisningstjenesten i menigheten primært må sees som et statlig ansvar.

6.3.4 Kateketens ansvar

Fra 1969 frem til 1997 var katekettjenesten regulert ved egen lov. Kateketjenesten ble opprettet for å styrke og profesjonalisere kirkens dåpsopplæring. Ved Kirkelovens ikrafttredelse 1. januar 1997, ble Lov om katekettjeneste opphevet.

Katekettjenesten har i dag sin basis i vigslingsliturgien og vigslingsløftet hjemlet i Gudstjenesteboka. Tjenesten er videre regulert gjennom kvalifikasjonskrav og tjenesteordning vedtatt av Kirkemøtet med hjemmel i Kirkelovens § 24. Hovedmodellen er at kateketen har kirkelig fellesråd som arbeidsgiver og arbeider ut fra planer og strategier utarbeidet av menighetsrådet (KL § 9). Gjennom tjenesteordningen er det fastlagt at »Kateketen er leder for menighetens undervisningsvirksomhet. Kateketens hovedoppgave er dåps- og konfirmasjonsopplæring og voksenundervisning» (Tjenesteordning § 2).

Ved økning av antall ansatte innenfor menighetens dåpsopplæring vil et overordnet faglig ansvar for disse måtte legges til kateketen. Dette vil bety en utvidelse av kateketens tjenesteplikter og må derfor tas inn i tjenesteordning for kateketer. Arbeidsgiver kan fastsette nærmere bestemmelser om kateketens arbeidsoppgaver

6.3.5 Prestens ansvar

Prestens tjeneste har som sin basis ordinasjonsløftet. Tjenesten er regulert gjennom tjenesteordning og eventuell stillingsinstruks vedtatt av bispedømmerådet. Presten er gjennom tjenesteordning pålagt konfirmasjonsforberedelse og konfirmasjon som en del av sin tjenesteforpliktelse. Tjenesteordning for menighetsprester § 2 som nærmere innholdsbestemmer tjenesteforpliktelsene lyder:

» Presten skal forvalte Ord og sakrament ved :

a) å holde forordnede gudstjenester etter den gudstjenestefordeling som gjelder for prestegjeldet
b) å forrette kirkelige handlinger, i tilfelle etter den gjeldende arbeidsfordeling mellom prestegjeldets prester
c) å utføre konfirmantforberedelse og konfirmasjon etter gjeldende ordning og
d) å utøve sjelesorg, gå med dødsbud, reise i soknebud og ellers besøke syke i prestegjeldet.

(Vedtatt ved kgl. Res. 19.10.1990)

> » I tillegg til ovennevnte skal presten utføre forkynnerarbeid og i samråd med menighetsrådet annet menighetsarbeid i den utstrekning det kan gjøres innenfor normal arbeidsuke» (§ 2 4. ledd).

Når det gjelder dåpsopplæring, er ikke dette spesifikt omtalt i tjenesteordningen, men vil kunne sies å inngå i både bokstav a, b og c. Menighetsrådet er tillagt ansvaret for å planlegge dåpsopplæringen i menigheten. Gjennom sitt ordinasjonsløfte og sin tjenesteforpliktelse har presten en sentral rolle i dåpsopplæringen, ikke minst i forbindelse med gudstjeneste og kirkelige handlinger.

Soknepresten eller annen prest oppnevnt av biskopen, sitter i menighetsrådet. Det er i rådet hvor embete og råd sitter sammen at den overordnede strategiske ledelse i menigheten ligger. Det er en viktig oppgave for presten i menighetsrådet å gjøre sitt hyrdeansvar gjeldende. Etter tjenesteordningens § 2 4. ledd og § 9 samordner soknepresten prestejenesten med menighetsrådets arbeid også når det gjelder dåpsopplæring.

Når det gjelder konfirmasjonsopplæringen, ble som nevnt Konfirmasjonsloven erstattet med § 36 i Kirkeloven. I Ot.prop. nr. 64 (1994-96) uttalte departementet at paragrafen tilsvarer loven av 1911 § 3 annet ledd. De øvrige bestemmelser i konfirmasjonsloven anses det ikke lenger nødvendig å lovfeste. Noen av bestemmelsene er nedfelt i de alminnelige bestemmelsene til konfirmasjonsliturgiene og i Plan for konfirmasjonstiden. I tråd med endringene i kirkens liturgier innføres etter forslag fra Kirkemøtet gjennomgående ordet »konfirmasjonsopplæring» i stedet for konfirmantforberedelse. Med »vedkommende kirkelig myndighet» menes den som er tillagt det øverste ans-

var for konfirmasjonsopplæringen i prestegjeldet. Etter dagens ordning er dette soknepresten. Med dette presiserte departementet at det er soknepresten, og ikke menighetsrådet, som har det øverste ansvar for konfirmasjonsopplæringen (jfr. Kirkemøtets vedtak knyttet til Plan for dåpsopplæring).

6.3.6 Kirkemøtet

Kirkemøtet har gjennom Kirkeloven fått myndighet til å »fastsette retningsgivende planer og programmer for den kirkelige undervisning...» (KL § 24 tredje ledd litra b). Kirkemøtet har gjennom Plan for dåpsopplæring og Plan for konfirmasjonstiden fastsatt slike retningsgivende planer og programmer.

Kirkemøtet har videre gjennom Kirkeloven fått myndighet til å »fastsette kvalifikasjonskrav og tjenesteordning for særskilte stillinger innen kirkelig undervisning...» (KL § 24 3. ledd litra c). De vedtakene Kirkemøtet har fattet på disse områder har status som forskrift og er rettslig bindende for lokalmenigheten som sitter med ansvar for dåpsopplæringen.

Kirkemøtet har hjemmel til å styre dåpsopplæringen gjennom retningsgivende planer og gjennom tjenesteordning og kvalifikasjonskrav for særskilte stillinger innen kirkelig undervisning. Kirkemøtet har imidlertid ikke myndighet til å binde presten i prestens embetsutførelse. Tjenesteordning og kvalifikasjonskrav for prester fastsettes ved kongelig resolusjon. Det er kun indirekte – gjennom vedtak ut fra liturgimyndigheten – at Kirkemøtet kan forplikte prestetjenesten. Kirkeloven § 34 presiserer at Kongen fastsetter tjenesteordning og gir nærmere vilkår for prestetjenesten og at disse regler går foran regler gitt av annet kirkelig organ.

Formuleringen »Menighetsrådet har ut fra sitt ansvar en rett til å utøve myndighet når det gjelder dåpsopplæringen» i Kirkemøtets vedtak i Plan for dåpsopplæring (1991) kan skape uklarhet i forhold til departementets presisering i Ot. prop. nr. 64 (1995-96), som viser til at det er soknepresten som etter dagens ordning er tillagt det øverste ansvar for konfirmasjonsopplæringen. Utvalget foreslår å rydde opp i denne uklarheten ved å foreslå å endre Kirkelovens § 36 på en slik måte at med »kirkelig myndighet» forstås menighetsrådet (se kapittel 8.1).

6.3.7 Bispedømmerådet

Bispedømmerådet har etter Kirkeloven ansvar for å »fordele statlige midler til særskilte stillinger innen kirkelig undervisning...». Størrelsen på beløpet som fordeles er avhengig av bevilgninger over statsbudsjettet det enkelte år. Utvalget er opptatt av at dette regelverk tilpasses de forslag utvalget fremmer.

Enkelte bispedømmeråd har fordelt midler til fellesrådene slik at det legges opp til egenfinansiering fra fellesrådets side. Dette har bidradd til uro knyttet til stillingsvern for kateketer. Utvalget vil presisere at de forslag som fremmes i kapittel 8 forutsetter fullfinansiering fra statens side av særskilte stillinger innen kirkelig undervisning.

6.3.8 Biskopen

Biskopen fører tilsyn med kirkelige råd, menigheter og medarbeidere i bispedømmet. Biskopen vigsler prest, kateket og diakon til tjenesten. Dåps- og konfirmasjonsopplæringsplanene som utarbeides av menighetsrådet, skal forelegges eller godkjennes av biskopen. Biskopen har også myndighet til å gi

bindende pålegg »vedrørende presters og andre kirkelige tilsattes tjenesteutøvelse» (Tjenesteordning § 1).

Som en konsekvens av den lovregulering av dåpsopplæring som utvalget foreslår, vil utvalget foreslå at lokale planer fortsatt skal godkjennes av biskopen.

Utvalget har følgende kommentarer knyttet til dagens ansvars og myndighetsfordeling:

- Lovverket kan på dette punkt virke uoversiktlig, og utvalget vil derfor understreke at det er viktig at overordnet kirkelig myndighet og tilsynsmyndigheten er tillagt godkjenningsoppgaver som et bidrag til å kvalitetssikre den lokale dåpsopplæring.
- Det økonomiske fundament for dåpsopplæringen er svakt og er ikke reelt økonomisk forpliktende for stat og kommune. Dette skaper usikkerhet og uforutsigbarhet både for menighetene og tjenestegrupper som har ansvar for dåpsopplæringen. Tilfeldigheter på et så viktig område må det - etter utvalgets mening - gjøres noe med.

6.3.9 Ulike modeller for lovregulering

Dåpsopplæring som tjenesteforpliktelse eller som menighetsansvar

I dagens kirkelige lovgivning er det i følge departementet gjennomført en tenkning knyttet til *ansvar* (på menigheten) og *tjenesteforpliktelse* (på presten). Menighetsrådet har ansvar for å innarbeide kirkelig undervisning. »Det finansielle ansvarsprinsipp» er lagt til grunn, slik at ansvar, myndighet og forvaltning av økonomi følger hverandre. Menighetsrådet kan forplikte soknet på innholdssiden og fellesrådet kan forplikte soknet når det gjelder økonomi til menigheten. Fellesrådet er avhengig av midler fra kommune og stat for å kunne forpliktes. Dette var et hovedanliggende i arbeidet med ny kirkelig lovgivning og er i tråd med prinsipper i annen offentlig forvaltning. Menighetsråd/fellesråd skal så ansette medarbeidere som utfører dåpsopplæringen.

Etter gjeldende lovgivning er tilskuddene fra bispedømmerådet øremerkede tilskudd som skal brukes til undervisning i menigheten, men bispedømmerådet kan trekke pengene tilbake dersom de ikke brukes etter forutsetningene.

En alternativ måte å lovregulere dåpsopplæring på kunne være å fastsette dåpsopplæring som en tjenesteforpliktelse for prest eller kateket i stedet for som et ansvar for menighetsrådet. Dette ville imidlertid være et brudd på den tenkning som lå bak oppryddingen i det kirkelige lovverk og kan etter utvalgets oppfatning heller ikke gjennomføres uten endring i Kirkelovens §§ 9, 14 , 15, 23 og 24.

Utvalget mener at en lovregulering må bygge på den grunnleggende teologiske og kirkerettslige forståelse at dåpsopplæring er menighetens ansvar. En lovregulering vil innebære en tydeliggjøring av dette med de økonomiske konsekvenser det medfører. Det er menighetsrådet som opptrer på vegne av soknet i trossamfunnet Den norske kirke. Sikringen av dåpsopplæringen skjer gjennom forskrifter om ansatte, forpliktende planer, fordeling av midler og ivaretakelse av et tilsyn på bispedømmeplan.

Utvalgets forslag til tillegg i Kirkeloven har derfor som utgangspunkt at dåpsopplæring/innarbeiding av kirkelig undervisning er et ansvar for menighetsrådet og ikke primært en tjenesteforpliktelse.

Lovregulering og finansiering av undervisningstjenesten

Etter dagens lovgivning er ikke undervisningstjenesten en lovpålagt tjeneste gjennom Kirkeloven på linje med kantor, klokker, kirketjener og daglig leder. Disse stillingene skal finansieres av kommunen og finnes i alle sokn/fellesråd. Undervisningstjenesten/ katekettjenesten er statens ansvar, men det finnes ikke bestemmelser om at det skal være kateket(er) i hvert prestegjeld tilsvarende bestemmelsene angående prestetjenesten.

Etter utvalgets oppfatning er det to hovedmodeller for lovregulering av stillinger knyttet til undervisningstjenesten:

En modell er å lovfeste undervisningstjenesten på linje med organist, klokker, kirketjener og daglig leder i Kirkelovens § 15. Dette ville medføre at stillinger knyttet til kirkelig undervisning blir et økonomisk ansvar for kommunen. Denne modellen medfører økte utgifter for kommunen, og disse vil måtte kompenseres ved økte overføringer fra staten.

En annen modell er å bygge på det som Kirkeloven legger opp til når det gjelder undervisningstjenesten. Kirkeloven ser dåpsopplæring som et statlig ansvar, hvor staten gir direkte bevilgninger via bispedømmerådene. Bispedømmerådene fordeler så midlene til særskilte stillinger innen kirkelig undervisning (jfr. § 23).

Utvalget vil klart støtte den hovedmodell som ble valgt i 1996 av følgende grunner:

- Den legger best til rette for et likeverdig dåpsopplæringstilbud i alle deler av landet
- Dåpsopplæring er fundamental for kirken - på linje med gudstjenestelivet
- Biskopen godkjenner planene innenfor dåps- og konfirmasjonsopplæring
- Biskopen fører tilsyn med undervisningstjenesten

For utvalget er det viktig med likeverdig tilbud i alle deler av landet. Et statlig tilskudd etter den modell Stortinget valgte i 1996, kan best ivareta dette hensynet. Utvalget vil derfor ikke foreslå endringer i denne hovedmodell.

6.4 Rett og plikt

Et sentralt spørsmål for utvalget er hvordan en på best mulig måte lovregulerer barnets rett til dåpsopplæring. I denne sammenheng har utvalget drøftet denne retten knyttet til den døptes rett og plikt og foreldrenes rett og plikt.

6.4.1 Den døptes rett og plikt

I forholdet mellom foreldrerett/-myndighet og barnets rett har det skjedd en betydelig rettsutvikling. Barnets selvstendige rett i forhold til foreldrene er av relativt ny dato. Barneretten har etterhvert kommet inn gjennom ulike kon-

vensjoner. En viktig milepæl er »Erklæringen om barns rettigheter» vedtatt av FN 20. november 1959. Der slås det fast i prinsipp 2 at: »Barn skal gis muligheter og lettelser, ved lovgivning og på annen måte, slik at det kan utvikle seg legemlig, sjelelig, moralsk, åndelig og sosialt». For utvalget er det vesentlig å understreke denne rett som den primære innfallsvinkel til lovregulering.

I 1966 lyktes det FN å få vedtatt menneskerettighetene som konkrete juridiske forpliktelser for medlemsstatene gjennom konvensjonene om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og konvensjonen om borgerlige og politiske rettigheter. I tillegg er Unesco-konvesjonen og FN's barnekonvensjon av 1989 relevante. Den siste omhandler barnets rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet (artikkel 14). I artikkel 27 er barnets rett til åndelig utvikling spesifisert. Hovedinnfallsvinkelen i disse konvensjonene er å understreke retten til religionsfrihet.

For utvalget er det viktig å understreke at dette korresponderer godt med den tenkning kirken legger til grunn for sin begrunnelse for dåpsopplæring. Dåp og opplæring hører sammen og har gjort det fra kirkens første tid. Det er derfor vesentlig for utvalget å understreke denne rett som den primære rett når vi drøfter lovregulering. Den som døpes som barn, har rett til dåpsopplæring.

For å understreke denne rett ønsker utvalget å foreslå at den døptes rett til dåps- og konfirmasjonsopplæring fastsettes i Kirkelovens § 36.

6.4.2 Foreldrenes rett og plikt

Foreldrene har hovedansvaret for barnet og for barnets dåpsopplæring. I dåpsliturgien konkretiseres foreldrenes og faddernes ansvar til å be for barnet, lære det selv å be og hjelpe det til å bruke Guds ord og Herrens nattverd. De sentrale kirkerettslige bestemmelser her er:

- Grunnlovens § 2 »de innvånere der bekjenne seg til den, er forpliktede på at oppdrage deres Børn i samme...».
- Gudstjenestebokas alminnelige bestemmelser:
  »Det er en forutsetning for dåp av barn at de oppdras i den kristne tro. Når barna blir døpt, skjer det i forventning om at de skal ta del i kirkens dåps- og konfirmasjonsopplæring og i skolens kristendomsundervisning.»
- »Den norske kirke venter at den som er medlem av kirken, melder sitt barn til dåp, og barnet bør så vidt mulig døpes før det er tre måneder gammelt.»
- I selve dåpsliturgien gjentas forventningene til faddere og foreldre.

Dette må ses på som sentrale momenter som har fulgt kirkens dåpspraksis fra kirkens første tid.

I den generelle lovgivning vil vi henvise til lovgivning som knytter an til foreldreretten som en mulig modell for lovregulering av dåpsopplæring. Momenter utvalget i denne sammenheng vil peke på er:

- Opplæringslovas § 1-2: »Grunnskolen skal i samarbeid og forståelse med heimen hjelpe til med å gje elevane ei kristen og moralsk oppseding, utvikle evnene og føresetnadene deira, åndeleg og kroppsleg, og gje dei god allmennkunnskap, slik at dei kan bli gagnlege og sjølvstendige menneske i heim og samfunn».

- Etter Opplæringslova kapittel 2, § 1-2, har foreldrene både en rett og en plikt til »ei offentleg grunnskoleopplæring...».
- Barnelova av 8. april 1981 § 30: »...dei som har foreldreansvaret er skyldige til å gje barnet forsvarleg oppseding og forsyting. Dei skal syte for at barnet får utdanning etter evne og givnad.»

Utvalget legger følgende vurderinger til grunn:

Forståelsen av foreldreretten slik den kommer til uttrykk i Barnelova, vil, sammenholdt med Grunnlovens § 2 og de forventninger kirken har til foreldre som bærer barna til dåp, gi en forpliktelse til å benytte de tilbud kirken gir om dåpsopplæring. Disse forventningene er forventninger grensende opp mot juridisk forpliktelse. Utvalget er allikevel tilbakeholden med å trekke konklusjoner i retning av juridisk forpliktelse. Dette henger dels sammen med de vurderinger som er gjort innledningsvis og dels konsekvenser (jfr. refleksjoner nedenfor) som følger av forpliktelse av juridisk karakter for menighetsrådet som offentlig organ.

For grunnskolen i Norge gjelder Opplæringslova. Etter Opplæringslova har barn og unge rett til og plikt til opplæring i samsvar med lova. Dersom man legger analogt til grunn at Den norske kirke som trossamfunn etablerer en rett og plikt til dåpsopplæring, vil en eventuell »Dåpsopplæringslov» kunne lyde: »Foreldre som bærer sine barn til dåp har plikt til dåpsopplæring og rett til å forvente dåpsopplæring i samsvar med denne lov med tilhørende forskrifter».

Det antas at en slik rett og plikt må vedtas av Stortinget og ikke uten videre ligger i den myndighet Kirkemøtet har etter Kirkelovens § 24 eller den delegerte myndighet Kirkemøtet har i liturgisaker. En slik lovfesting ville etter utvalgets vurdering utløse et sett med juridiske konsekvenser. Utvalget vil her peke på blant annet:

- Forsvarlig skyss til undervisningen.
- Det kan reises sak mot menigheten ved menighetsrådet ved manglende opplæring.
- Alle vedtak fattet i menighetsråd/fellesråd blir enkeltvedtak i Forvaltningslovens forstand.

Utvalget mener foreldrenes plikter er tilfredsstillende regulert i Gudstjenesteboka. Derimot ser utvalget behov for å lovfeste retten til dåpsopplæring i tråd med en felles nasjonal standard og foreslår dette tatt inn i Kirkelovens § 36 (jfr. kapittel 8.1).

6.4.3 Faddernes rett og plikt

Ifølge Gudstjenestebokas alminnelige bestemmelser heter det om faddernes forpliktelser:

> »Fadderne påtar seg viktige oppgaver når det gjelder barnets kristelige oppdragelse, og må velges med dette for øye. Det er prestens ansvar å se til at valg av faddere svarer til disse forutsetninger. Som faddere kan bare velges personer som er medlem av Den norske kirke, eller andre kristne som ikke forkaster barnedåpen. Dersom det oppstår spørsmål om å utelukke som fadder et medlem av Den norske kirke, skal saken legges frem for biskopen.»

Når det gjelder nærmere om faddernes forpliktelse heter det i selve dåpsliturgien:

> »Sammen med denne menighet og hele vår kirke får dere del i et hellig ansvar: å be for barnet, lære det selv å be, og hjelpe det til å bruke Guds ord og Herrens nattverd, for at det skal bli hos Kristus når det vokser opp, liksom det ved dåpen blir forenet med ham.»

Utvalget registrer med tilfredshet at det å velges til faddere fortsatt har høy status. I tillegg til den kirkelige forpliktelse ligger det også tradisjonelt et alvor og en forpliktelse på fadderne til å sørge for barnet. Det må derfor være viktig å ta fadderne på alvor i forbindelse med dåpsopplæringen. Etter utvalgets mening bør derfor fadderne i større grad inkluderes i opplæringen de første årene, og i enkelttiltak fram til konfirmasjonen.

6.4.4 Menighetens rett og plikt

Det er Stortinget som gjennom Kirkeloven har pålagt menigheten ved menighetsrådet plikten til å innarbeide kirkelig undervisning i menigheten. Dette korresponderer med Dåpsliturgien i Gudstjenesteboka, der det heter: »sammen med denne menighet og hele vår kirke får dere del i dette hellige ansvar.....», og de vedtak Kirkemøtet har gjort i forbindelse med »retningsgivende planer og programmer», jfr. kapittel 6.3.

Etter utvalgets erfaringer er engasjementet for dåpsopplæring i mange menigheter stort. Både med tanke på planer og tiltak er det høstet mange gode erfaringer. Det er grunn til å tro at den satsning som det legges opp til i denne innstillingen, vil øke engasjementet ytterligere, og gi flere mulighet for gjennom organiserte tiltak »å ta del i dette hellige ansvar». Men at menigheten kan gjennomføre dåpsopplæring uten økonomi og stillinger, vil være umulig.

6.4.5 Statens plikt i forhold til tros- og livssynsundervisning

Den norske kirke er et trossamfunn og har plikt til å gi trosopplæring. Dette er en parallell til den plikt andre trossamfunn har overfor sine medlemmer. Staten har erkjent sitt ansvar for å legge til rette for trosopplæring for andre kirkesamfunn gjennom mulighetene til tilskudd hjemlet i Lov om trudomssamfunn og ymist anna.

Det statskirkelige system i Norge er blitt til i en tid da man ga staten en religiøs begrunnelse. Øvrigheten hadde sin myndighet fra Gud. Kongen var fyrste av Guds nåde. Kongen var gitt makt av Gud til å styre og verne folket. Staten var en konfesjonell stat. Kongen skulle håndheve og beskytte en spesiell religion.

I en viss forstand kan man si at Norge er en konfesjonell stat fremdeles. Særlig gjelder dette hvis man tar utgangspunkt Grunnlovens § 2 og § 4. Men det er ulikt syn på hvor langt det er ønskelig og tjenlig å følge denne argumentasjonen i dag. Derimot kan det være grunn til å understreke at staten ut fra dette er forpliktet til å gjøre Den norske kirke i stand til å gi medlemmene et tilbud om opplæring som gir identitet og tilhørighet til den kirke de døpes inn i. Særlig vil dette være tilfelle etter at skolens kristendomsundervisning ikke lenger er å betrakte som kirkens dåpsopplæring. Dette vil også være i tråd med internasjonale konvensjoner om barns rettigheter.

Utvalget vil understreke at trosopplæring er trossamfunnets egen sak. Dette gjelder også Den norske kirke. Staten har imidlertid ansvar for å bidra til barnets identitetsutvikling, og den religiøse utvikling er en vesentlig side av identiteten. Etter utvalgets mening bør det også være i statens egeninteresse at identitet, kultur og tilhørighet i folket formes gjennom det som er vår kulturarv. Staten bør derfor gi kirken mulighet til fortsatt å prege vår kultur og vår felles identitet.

Samtidig mener utvalget at det i et pluralistisk samfunn er viktig å balansere statens forpliktelse overfor Den norske kirke opp mot andre trossamfunns opplæring. Likeverdigheten mellom tros- og livssynssamfunn er av fundamental betydning og bør gjøres gjeldende både i forhold til økonomi og mulighet for organisering.

Forholdet til Lov om trudomssamfunn og ymist anna

Mulighet for trosopplæring er til en viss grad tilstede for andre trossamfunn og livssynsretninger enn Den norske kirke. Lov om trudomssamfunn av 13. juni 1969 sier at registret trossamfunn kan kreve årlig tilskudd fra kommunen til religionsopplæring for barn som hører til samfunnet, når barnet er fritatt fra kristendomsopplæring i skolen. Tilskuddet skal være så stort at det svarer om lag til det som stat og kommune yter til kristendomsopplæring til hver elev. Motivet for ordningen var et ønske om å gi tilskudd til dem som av samvittighetsgrunner ikke deltar i hele eller deler av skolens kristendomsundervisning. Det synes å råde usikkerhet om forståelsen av Lov om trudomssamfunn av 13. juni 1969 i forhold til det nye KRL-faget, i og med at fritaksreglene nå er endret i forhold til det gamle kristendomsfaget. I praksis gis det i dag liten støtte fra kommuner til trossamfunnene etter denne lovhjemmelen.

NOU 1995: 9 »Identitet og dialog» drøfter forholdet mellom fritak fra kristendomsundervisning og retten til støtte fra det offentlige til trosopplæring i regi av trossamfunnet. »Identitet og dialog» konkluderer med at det fortsatt må gis økonomisk støtte til trosopplæring i regi av trossamfunnet selv om innføring av nytt KRL-fag endrer reglene for fritak fra undervisningen.

Utvalget finner grunn til å peke på at det finnes en »gjenstandsløs hjemmel» i Lov om trudomssamfunn og ymist anna. Loven opprettholdes samtidig som det i følge Opplæringslova ikke er mulig med fullt fritak fra kristendomsundervisningen i skolen (Opplæringslova § 2-4). Vi forstår dette slik at staten ikke ønsker å redusere støtten til trosopplæring i trossamfunnets egen regi, selv om barna deltar i KRL-undervisningen på skolen. Utvalget vil her påpeke at det er naturlig med en parallellføring, der Den norske kirke betraktes som et trossamfunn på linje med andre trossamfunn som har rett til støtte til trosopplæring av sine barn.

Når det gjelder lovregulering av tros- og livssynssamfunns likeverdighet med Den norske kirke når det gjelder organisering av undervisning, henviser utvalget til forslaget om egen paragraf i lova omtalt i kapittel 8.

6.5 Konfirmasjonsundervisning i skoletiden - Kirkelovens §36

Det foregår i dag konfirmasjonsundervisning i skoletiden, der det lokalt blir enighet om dette. Dette reguleres med hjemmel i Kirkelovens § 36. Begrunnelsen for denne ordning er av praktisk karakter, spesielt knyttet til skyss.

Timene til denne undervisningen tas fra skolens timetall, både KRL-undervisningen og andre fag. Enkelte steder er det parallellundervisning for elever som tilhører andre trossamfunn. Det har ved flere anledninger vært reist kritikk fra minoritetsgrupper og fra skolemyndighetene mot denne ordningen. Dette går både på organisering, på at enkelte elever mister undervisning i felles klasse og på at enkelte opplever ordningen som et press til å følge kirkens konfirmasjonsopplæring. Utvalget har forståelse for denne kritikken. Etter utvalgets oppfatning er ordningen også problematisk sett fra kirkens side, fordi denne undervisningen vanskelig kan ivareta de overordnede pedagogiske intensjoner og målsettinger i Plan for konfirmasjonstiden. Utvalget ser derfor en slik organisering som en nødløsning. I en framtidig ordning med større omfang på kirkens undervisning, skulle det etter utvalgets oppfatning være lettere å ivareta denne undervisning utenom skolens tid. Utvalget mener at en lokalt de aller fleste steder bør kunne finne fram til andre organisatoriske løsninger for konfirmasjonsundervisning. Det kan for eksempel legges opp til hele dager eller leirskole, eller organiseres skyssordning etter skoletid.

Utvalget ønsker derfor at den generelle adgang til å bruke skoletimer til konfirmasjonsopplæring bør avløses av en slik adgang kun der hvor det er særlig tungtveiende grunner til det.

Hvis en eventuelt skulle ha deler av konfirmasjonsundervisningen i skolens tid, mener utvalget at det må være en forutsetning at også de elevene som ikke følger denne undervisningen får et tilbud de er tilfredse med. Dette kan for eksempel være undervisning i regi av andre trossamfunn. Se forslag til ny § 36 i Kirkeloven og forslag til endring i Lov om trudomssamfunn og ymist anna (se kapittel 8.1).

6.6 Minstestandarder som lovregulering

Utvalget vil understreke betydningen av at en lovregulering av dåpsopplæringen knyttes til objektive standarder. Det vil kunne gjøre det lettere for foreldre og faddere å forholde seg til den kirkelige opplæringen de forventes å slutte opp om. En objektiv minstestandard vil også være en viktig målestokk for menighetene i arbeidet med å utvikle tilbud. En lovregulering ut fra minstestandarder vil kunne etablere et dåpsopplæringsprogram som *nasjonal standard*.

Utarbeidelsen av slike nasjonale standarder vil også bidra til å utløse økonomi. Nasjonale standarder kan etableres enten ved å fastsette et kronebeløp som hvert barn skal få dåpsopplæring for, eller fastsette antall dåpsopplæringstimer det døpte barn har krav på.

Ettersom likt kronebeløp ikke gir likt tilbud ut fra geografi, funksjonshemmning, språk osv., anbefaler utvalget at minstestandarden fastsettes til et visst antall timer.

Utvalget har drøftet hvorvidt minstestandarder skal fastsettes i lov eller i forskrift, gitt med hjemmel i lov. Utvalget har også drøftet hvorvidt en slik forskriftshjemmel skal legge myndigheten til kirkelige eller offentlige organer. Utvalget konkluderer med at det er mest tjenlig med minstestandarder gitt i lov. Utvalget vil derfor foreslå å ta minstestandarder inn i Kirkelovens § 36.

6.7 Konklusjoner

Utvalget vil ut fra vurderinger knyttet til lovregulering av dåpsopplæring konkludere med at:

- Dåpsopplæring fastholdes som et ansvar for kirkelige organer, og at aktuelle lovtekster i Kirkeloven forsterkes
- Foreldrenes og faddernes ansvar fastholdes i tråd med de forventninger som er uttrykt i Gudstjenesteboka
- Nasjonale standarder for tilbud om opplæring reguleres best gjennom direkte statlig ansvar for denne oppgaven, slik det er lagt opp til i Kirkeloven
- Det fastsettes nasjonale minstestandarder hjemlet i lov
- Likeverdigheten mellom tros- og livsynssamfunn styrkes gjennom endring i Lov om trudomssamfunn og ymist anna
- Katekettjenesten styrkes som hovedansvarlig for dåpsopplæring

Kapittel 7
Personalressurser, rekruttering, utdanning

- *På bakgrunn av de anbefalinger utvalget har kommet med om innhold, omfang og organisering av en lovregulert dåpsopplæring, vurderer utvalget i dette kapittelet hvilke konsekvenser dette får for personalressurser, rekruttering og utdanning.*

7.1 Hva er oppgaven?

Oppgaven er å gi dåpsopplæring til alle som døpes inn i kirken. Denne oppgaven har foreldre, faddere og menighet felles. Dette kapittelet omhandler hvilke organer og hvilke stillinger kirken/menigheten vil trenge for å kunne imøtekomme de rettmessige krav de som bærer barn til dåp og den døpte har.

For å videreutvikle og styrke en god dåpsopplæring, trenger kirken både mange nok og gode nok undervisere. De ansatte står overfor mangesidige og til dels kryssende forventninger til arbeidet de skal utføre. I det kompetansesamfunnet vi ser for oss, vil den som skal forestå dåpsopplæringen spille en sentral rolle. De som skal forestå arbeidet må bli aktet og verdsatt både i kirke og samfunn. Utfordringene som er tegnet i kapittel 4 og 5, gir bilder av spennende tjenester med rom for variasjon, utvikling og fornyelse.

Utvalget har i kapittel 4 og 5 forutsatt at den lovregulering som skal skje både skal sikre at bredden av døpte tar del i opplæringen og at det gis mulighet for en fordypning ut over dette. Utvalget har videre lagt til grunn at dåpsopplæringen skal gi rom for lokal tilpasning og lokale valg, samtidig som man holder fast ved en nasjonal minstestandard og felles kunnskaps- og verdigrunnlag.

Den generelle arbeidsmarkedssituasjonen i Norge de kommende 10 år er spesielt stram når det gjelder skole og helse. Oversikter fra arbeidsmarkedsetaten (våren 2000) anslår et underskudd på 10 000 lærere og 5 000 helsearbeidere. En utbygging av dåpsopplæring må forholde seg til dette stramme arbeidsmarkedet, ettersom det først og fremst er lærere med tilleggsutdanning i kristendomskunnskap som er aktuelle som kateketer og lærere i menigheten. Kirken sliter allerede med rekrutteringsproblemer både i forhold til kateketer og diakoner, kirkemusikere og prester. Utvalget ser derfor store utfordringer når det gjelder å legge til rette for kompetanse til å virkeliggjøre de anbefalinger for dåpsopplæringen som utvalget foreslår. Utvalget mener likevel det er grunn til optimisme i forhold til mulighetene for å realisere intensjonene over tid. Ikke minst er det grunn til å tro at en del ønsker å bruke sin tid, hel- eller deltid i tjeneste for kirken, dersom forholdene legges til rette for dette.

7.2 Hvilke ressurser brukes i dåpsopplæringen i dag?

Det finnes ingen komplett oversikt over hvor store ressurser som i dag går med til dåpsopplæring i kirken. Det dreier seg dels om ansatte og dels om frivillige medarbeidere i menigheten.

Mye av dette arbeidet er tilsluttet eller foregår i regi av kristelige organisasjoner.

Utvalget er også opptatt av de ressurser som foreldre og faddere utgjør i dåpsopplæringen. Dette er det imidlertid vanskelig å måle. Det gjelder også mye av den læring som skjer i menighetsfellesskapet. Kirken representerer en frivillighetskultur som yter et viktig bidrag til dagens dåpsopplæring og konfirmantarbeid. Det handler både om frivillige medarbeidere knyttet til kristelige organisasjoner og om frivillige medarbeidere som er direkte engasjert i lokalmenighetens arbeid.

Vi vil gi følgende anslag over kirkens ressurser innenfor dåpsopplæringen:

Menighetspresten

Det finnes i dag ca. 1200 menighetsprester i Den norske kirke. Vi anslår at prester i dag bruker mellom 200 og 300 årsverk til dåps- og konfirmasjonsopplæring. Mye av dette arbeidet er forberedelse, gjennomføring og oppfølging av dåp samt konfirmasjonsopplæring og konfirmasjon. Ettersom et flertall av norske menigheter ikke har kateketstilling, utfører de fleste menighetsprester undervisningsoppgavene i menigheten i samarbeid med frivillige.

Kateketen

Siden opprettelsen av katekettjenesten i 1969 har antallet kateketer øket til ca. 200 heltidsstillinger. [78] I tillegg finnes enkelte deltidsstillinger. Ut fra sin tjenesteordning er kateketen menighetens undervisningsleder, og skal i tillegg til kristendomskunnskap ha pedagogisk og praktisk-kateketisk utdanning. Kateketene er kirkens fagpersoner innenfor kirkelig undervisning, og har som oppgave å planlegge og gjennomføre ulike opplæringstiltak ut fra lokale prioriteringer. Sentralt for alle kateketer står planarbeid, konfirmasjonsopplæring og utbygging av kontakt med frivillige. Utvalget vil anslå at kateketen bruker ca. 75 % av sin arbeidstid innenfor det utvalget har beskrevet som dåpsopplæring. Dette innebærer at ca. 150 årsverk inngår i den lokale innsats på dette området.

Andre stillinger som bidrar i dåpsopplæringen

Prester og kateketer utgjør den viktigste personellmessige innsatsfaktor innenfor kirkens dåpsopplæring (totalt 350-450 årsverk). I tillegg er det andre stillingskategorier som i varierende grad utfører oppgaver innenfor feltet. Utvalget vil her nevne:

Dåpslærere: Ettersom mange menigheter ikke har fått opprettet egne kateketstillinger, er det i ca. 50 menigheter opprettet dåpslærerstillinger. Dette er deltidsstillinger som lønnes for å gå inn lokalt for å styrke dåpsopplæringen. Kirkerådet har etablert en prosjektgruppe som følger denne utviklingen, og som skal arbeide for å tilrettelegge de prinsipielle og praktiske sider ved stillingene.

Kantorer: Det finnes i den lokale kirke ca. 900 stillinger som kirkemusiker. En rekke av disse stillingene er tillagt ett eller flere kor. Til sammen leder kirkemusikerne mange barne- og ungdomskor. Dette er etter utvalgets oppfatning en viktig form for dåpsopplæring. Mange kirkemusikere har også delfunksjoner i konfirmasjonsopplæringen.

Diakoner: Det finnes ca. 200 diakonstillinger i norske menigheter. En hovedoppgave for disse stillingene er forebyggende og sosialpedagogisk virksomhet som, etter utvalgets vurdering, er viktige bidrag til dåpsopplæringen. Ikke minst vil utvalget peke på de store utfordringer som ligger i å utbygge ungdomsdiakonien.

Barnehagepersonell: Menighetsråd og fellesråd har en rekke steder etablert barnehagedrift. Til sammen er det tilsatt ca. 460 personer i menighetsbarnehagene. Disse utfører til sammen over 340 årsverk, noe som også er viktige bidrag til dåpsopplæringen.

Utvalget vil peke på at det utføres et ikke ubetydelig arbeid innenfor dåpsopplæringen av barne- og ungdomsarbeidere, menighetssekretærer o.l. Til sammen er det opprettet omlag 150 stillinger av denne kategori innenfor kirken. Noen av disse er i samarbeid med kristelige organisasjoner.

Denne oversikten viser at det til sammen finnes et betydelig antall stillinger som er direkte eller indirekte engasjert i dåpsopplæringen.

Støttefunksjoner regionalt og sentralt

I tillegg til de lokale ressurser finnes det undervisningskonsulenter i de fleste bispedømmene. Sentralt er det i Kirkerådet ett årsverk øremerket dåps- og konfirmasjonsopplæring. Dette årsverk er primært knyttet til planarbeid, men Kirkerådet spiller også en sentral rolle i koordinering og utvikling av prosjekter i kirken. IKO (Institutt for Kristen Oppseding) har vært og er en ressurs i kirkens dåpsopplæring, ikke minst når det gjelder kurs og materiell. Dette arbeidet skjer på oppdrag av og innenfor en samarbeidsavtale med Kirkerådet.

Kristelige organisasjoners rolle

I kapittel 2.2 har utvalget drøftet de kristelige organisasjoners rolle. Til tross for fallet i antall medlemmer de siste 10 årene, vil utvalget legge vekt på at de kristelige organisasjonene fortsatt er en svært viktig medspiller i dåpsopplæringsarbeidet. Utvalget vil særlig peke på organisasjonenes kompetanse innenfor planarbeid, lederopplæring og leirvirksomhet. Utvalget oppfatter det som liggende utenfor mandatet å nærmere spesifisere ressurser i de kristelige organisasjoner.

Skolens og barnehagens rolle

Utvalget betrakter den offentlige skole og barnehage som selvstendige institusjoner, uavhengig av kirkens dåpsopplæring. Samtidig vil utvalget peke på at det lokalt er inngått ulike former for samarbeid mellom kirken og skolen/barnehagen (jfr. kapittel 3.2 og 3.3).

7.3 Hva er behovet for ressurser ut fra utvalgets forslag til lovregulering?

Lovregulering av dåpsopplæring i henhold til det omfang utvalget har lagt opp til, kan ikke realiseres uten et nært samspill mellom ansatte og frivillige. En økning i antall ansatte vil være sterkt påkrevet. Det er videre viktig for utvalget å understreke at det er betydelige utfordringer knyttet til det å etablere faglig sterke miljøer som kan bidra til å styrke profesjonaliteten og utløse frivillige ressurser. Med den generelt stramme arbeidsmarkedssituasjonen innenfor undervisning, vil det også være en særdeles stor utfordring å kunne tiltrekke seg relevant kompetanse. Dette kommer utvalget tilbake til. Utvalget vil i kapittel 7.8 komme tilbake til en opptrappingsplan.

7.3.1 Kvalitetssikring og kompetanseheving

Utvalget legger til grunn at dåpsopplæring må kvalitetssikres gjennom et løft på kompetansesiden for både ansatte og frivillige. Utvalget er videre opptatt av å peke på den viktige funksjon biskopens tilsyn har på området.

Foreldre/foresatte og faddere står på hver sin måte i en særstilling i dåpsopplæringen. Utvalget understreker sterkt betydningen av deres rolle, og legger opp til at kirken må gi oppmerksomhet og oppfølging i deres ansvar for barna.

7.3.2 Kirkelige stillinger

Utvalget har i kapittel 5 lagt fram som hovedmodell en undervisning som forutsetter en ressurstilførsel på ca. 1200 årsverk på menighetsnivå. En forutsetter blant annet at 70 % av årskullene tilhører Den norske kirke og deltar i dåpsopplæringen. En legger til grunn en bemanning til undervisningen i tilsvarende omfang som det en er kjent med fra grunnskolen (se Vedlegg 1). Den ressursmessige opptrapping vil kreve at kirken tar i bruk et bredt spekter av erfaring og kompetanse. Dette innebærer at utvalget ser behov for at det blir gjort en nærmere vurdering av de kvalifikasjonskrav som i dag gjelder for ulike tjenestekategorier – spesielt katekettjenesten. Det er viktig å rekruttere høyt kvalifisert personell. Samtidig bør en ivareta bredden i kompetanse. Dette kommer utvalget tilbake til i kapittel 7.4.

Utvalget foreslår at den personellmessige økningen i hovedsak bør fordeles som følger:

- Katekettjenesten styrkes med 500 årsverk
- Menighets-/dåpslærere 300 årsverk
- Prestetjenesten 200 årsverk
- Diakontjenesten 100 årsverk
- Kirkemusikertjenesten 100 årsverk

I tillegg vil utvalget peke på behovet for kompetanse knyttet til dåpsopplæring for barn med særskilte behov og nødvendigheten av å tilsette spesialpedagoger, assistenter osv.

Dette årsverksvolum fremkommer ut fra utvalgets beregninger (jfr. Vedlegg 1), men korresponderer også, når det gjelder kateketer og prester, med de tall som er lagt fram i *Bemanningsplan for Den norske kirke* (utarbeidet av Kirkerådet på oppdrag av Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet). Tallene for diakoner og kirkemusikere er ikke i tråd med bemanning-

splanen. Dette skyldes at utvalget kun har vurdert de delene av disse gruppenes arbeidsoppgaver som har relevans for dåpsopplæringen.

Når det gjelder antall kateketer, vil utvalget legge vekt på en dekningstetthet som gjør det mulig å etablere faglige miljøer innenfor kirkelig undervisning på fellesråds- eller prostinivå.

Utvalget er spesielt oppmerksom på behovet for deltidsstillinger og vil komme tilbake til dette.

7.4 Stillingsstruktur og behov for kompetanse

7.4.1 Generelt

I det kompetansesamfunn som kirken er en del av, blir kravet til kompetanse for de som skal være aktører i dåpsopplæringen et viktig tema. Høy kompetanse blant de ansatte er en avgjørende faktor for kirkens mulighet til omstilling og evne til å møte de utfordringer lovregulert dåpsopplæring krever. I dag er det også større forventninger til at medarbeiderne viser evne og vilje til å løse oppgavene på en kvalitativt god måte. Dette gjelder kirken så vel som all annen offentlig virksomhet. Oppbygging og utvikling av høy og allsidig kompetanse er derfor viktigere enn tidligere.

Siden dåpsopplæringen settes inn i et vidt perspektiv (kap. 4), har det stor betydning å tenke bredt om kompetanse. Det er barnet som er i fokus, og derfor er det en utfordring for kirken å arbeide tverrfaglig i dåpsopplæringen. Flere instanser i samfunnet har erfaring med å organisere arbeidet tverrfaglig i forhold til barn. Vi kan for eksempel nevne barnevernet, der sosionomer, vernepleiere, lærere, psykologer og jurister arbeider med å legge ting til rette for barnet. Tilsvarende ser utvalget for seg en modell der prester, kateketer, diakoner, kirkemusikere og barne- og ungdomsarbeidere arbeider tverrfaglig ut fra sine fagtradisjoner for å sikre en forsvarlig dåpsopplæring. Samtidig må noen ha et særskilt ansvar. Kompetanse har med kunnskaper, ferdigheter, holdninger, følelser og verdier å gjøre. I tenkningen om kompetanse er det viktig at disse elementer tas med.

I tillegg til dette er det viktig å ansvarliggjøre og engasjere det enkelte kirkemedlem til innsats innenfor opplæringen av barn og unge. Dette innebærer at utvalget ser det som viktig at mennesker med ulik yrkes- og erfaringsbakgrunn engasjeres til å ta sin del i en frivillig sammenheng under veiledning av en fagperson (kateket).

Utvalget ser derfor behov for en bearbeiding og utvidelse av dagens praksis og regelverk innefor tre områder:

- Menighetens ansatte bør i større utstrekning arbeide prosjektorientert og tverrfaglig.
- Dagens kvalifikasjonskrav må vurderes for å åpne opp for en større bredde innenfor formidlingsfag.
- Langt flere av de døpte i ulike aldre må engasjeres til å ta i bruk sin kompetanse i dåpsopplæringen.

Utvalget vil derfor foreslå at det foretas endringer både når det gjelder utdanning og kvalifikasjonskrav til enkelte stillinger.

7.4.2 Nærmere om enkelte stillingskategorier

Katekettjenesten

Utdanningskravene er i dag fastsatt av Kirkemøtet med hjemmel i Kirkelovens § 24, og innebærer krav til pedagogisk, kristendomsfaglig og praktisk kateketisk utdanning. Kirkemøtet har gjennom tjenesteordningene lagt til grunn at 1-årig praktisk kateketisk utdanning er et obligatorisk krav. I alt 255 studenter har siden starten gjennomført denne utdanning.

Det er viktig å opprettholde et faglig nivå på katekettjenesten, samtidig som veien til en kirkelig formidlingsstilling ikke bør gjøres for vanskelig. Utvalget er kjent med at Den norske kirkes kateketforening vurderer forslag til endringer. Utvalget vil peke på tre vurderinger som er av betydning for å kunne rekruttere kompetanse på området:

- Det må i sterkere grad kunne legges en vurdering av realkompetanse til grunn.
- Det må legges et bredere spekter av fagutdanninger til grunn.
- Innenfor praktisk kateketisk utdanning er det viktig å legge til rette et kvalifiseringssystem som gjør det mulig å fullføre utdanningen på ulike måter og med desentralisert tilpasning.

Utvalget vil her anbefale at det vurderes å etablere et 4 ukers intensivt katekettkurs. Forutsetningen for opptak må være relevant kirkelig praksis, dvs. praksis som har omfattet undervisning og arbeid med barn og unge. Det er viktig å være fleksibel når det gjelder vurdering av formalkompetanse i forhold til realkompetanse for søkere til kateketstillinger. Eksempelvis bør dette gjøres gjeldende ved 2. gangs utlysning av kateketstillinger. Utvalget vil peke på de ordninger som er etablert som alternative veier til prestetjeneste, og mener at tilsvarende bør kunne gjøres gjeldende for katekettjeneste.

Prestetjenesten

Utdanningskrav for menighetsprester fastsettes av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Hovedregelen er at man må være cand.teol. og i tillegg ha praktisk-teologisk utdanning for å bli prest. Normalt tar dette 6 $^{1}/_{2}$ år. Fra inneværende år har Kirkedepartementet åpnet for at også andre som har en tilsvarende kompetanse etter vedtak av Kirkerådet, kan bli prest.

Det er i første rekke åpnet for at andre relevante fagfelt på tilsvarende nivå som cand.teol. kan godkjennes. Det stilles krav om kristendomskunnskap på minimum mellomfagsnivå, at vedkommende har fylt 35 år, og at det minst er 5 år siden graden ble oppnådd. Det er også åpnet for at man i helt særskilte tilfelle kan fravike kravet til akademisk utdanning. Det er her understreket at vedkommende må ha »personlige egenskaper som gjør at vedkommende utvilsomt er særlig kvalifisert til å utføre prestetjeneste...». [79] Utvalget er tilfreds med den mulighet dette gir til å rekruttere til prestetjeneste.

Disse unntaksordninger vil imidlertid kun være supplement til den normale veien fram til prestetjeneste. Det er derfor grunn til å vurdere sider av grunnutdanningen. Utfordringer for presteutdanningen vil særlig være knyttet til behovet for tverrfaglig samarbeid og prosjektarbeid. Etter utvalgets opp-

fatning er det en viktig utfordring for utdanningsinstitusjonene å legge til rette for å tenke tverrfaglig allerede under grunnutdanningen.

Utvalget har i forslaget til dåpsopplæringsprogram lagt vesentlig vekt på fornyelse av dåpssamtalen og gudstjenester for barn og unge. Dette bør også få konsekvenser for innholdet i utdanningen av prester.

Utvalgets forslag må også føre til økt vekt på kompetanseutvikling for prester i tjeneste innenfor de samme områder for å kvalitetssikre dåpsopplæringsarbeidet.

Diakontjenesten

Diakontjenesten er svært gammel i vår kirke, men de ordninger som i dag gjelder for denne tjenesten er av relativt ny dato. De er vedtatt av Kirkemøtet med samme hjemmel som for kateketer. Kvalifikasjonskravene nå er: Minst 3-årig fagutdanning på høgskolenivå innenfor helsefag eller sosialfag, eller pedagogisk utdanning av minst 3-års varighet, kristendom grunnfag og 1-årig praktisk diakonal utdanning.

I arbeidet med dåpsopplæringen har utvalget lagt vekt på et vidt læringsbegrep. Her er diakontjenesten svært interessant ut fra to innfallsvinkler:

- Det er viktig med kompetanse innenfor forebyggende arbeid og oppvekst.
- Den fastsatte utdanning inneholder mulighet for å bli diakon med pedagogisk utdanning og kristendom.

Dette siste innebærer at det i enkelte tilfeller kun er det siste året som skiller utdanningene. Utvalget vil derfor peke på at en styrking av dåpsopplæring i stor grad også kan vinkles ut fra diakonalt ståsted.

Kirkemusikktjenesten

Kirkemusikerne er i dag ofte i kontakt med dåpsopplæring dels gjennom korvirksomhet for barn og unge og dels gjennom deltakelse i konfirmasjonsundervisningen.

Utvalget ser behov for å styrke pedagogiske elementer i kirkemusikkutdanningen. En styrking av formidlingsfagene vil kunne bidra til å gjøre kirkemusikerne enda viktigere som bidragsytere i dåpsopplæringen (jfr. Tjenesteordning § 2).

Andre medarbeidere i dåpsopplæringen - dåpslærere

Kateketen er menighetens undervisningsleder. Det innebærer at et koordinerende ansvar for dåpsopplæringen påhviler kateketen. Utvalget er samtidig svært opptatt av at det i tillegg til en utbygging av katekettjenesten legges til rette for deltidsstillinger som dåpslærere. Det vil for eksempel være aktuelt å knytte til seg personer som i tillegg til annet arbeid kan gå inn i menighetens undervisningstjeneste.

Uten sammenligning for øvrig vil utvalget her peke på den ordning som er for II-stillinger ved universitet og høgskoler. Det er personer som innehar en stilling i 20 % et annet sted enn hos sin hovedarbeidsgiver. En tilsvarende ordning bør vurderes når det gjelder undervisningstjenesten i kirken. Konkret vil det kunne innebære at for eksempel lærer eller førskolelærer i grunnskole og

barnehage i tillegg til sin ordinære stilling er tilsatt på deltid i menigheten. Dette kan skje med eller uten reduksjon i arbeidstiden på hovedarbeidsstedet.

Lærere og førskolelærere vil med sin kompetanse og legitimitet i lokalsamfunnet kunne utgjøre en viktig rekrutteringsmulighet for dåpslærerstillingene. I tillegg kan personer med annen bakgrunn trekkes inn i dette. Utvalget ser det ikke som ønskelig at disse utgjør en ensartet gruppe, men både formell og reell kompetanse må vurderes ved tilsettingene.

Det bør etableres kortkurs som gir spisskompetanse i spesielle utfordringer knyttet til kirkelig virksomhet. Et sentralt punkt i oppbyggingen vil være knyttet til oppfølging og veiledning. Normalt bør dåpslærerstillingene stå under faglig veiledning av kateketen.

7.5 Forholdet mellom frivillige og ansatte

Det er ikke ønskelig å legge alle oppgaver innenfor dåpsopplæringen på ansatte. Dåpsopplæring er et liv i menighetens fellesskap. Målet er at bredden av menighetens kompetanse blant barn, unge og voksne skal spille sammen med de ansatte. Erfaring fra organisasjoner som har lykkes i å engasjere frivillige, viser at det må legges til rette for motivering, inspirasjon, oppfølging og tidsavgrensede avtaler.

I dåpsopplæringen er foreldrene og fadderne en viktig ressurs. Fadderne er en ressurs som har vært lite påaktet fra kirkens side. Det er viktig å bekrefte den omsorg og opplæring som har foregått fra foreldre og fadderes side i hjemmet. Utvalget vil at fadderne skal trekkes mer aktivt med i enkelte faser av dåpsopplæringsprogrammet.

Utvalget vil peke på at rekruttering og oppfølging av frivillige er et ansvar som kan legges til ulike tjenestegrupper. I dag er ansvaret lagt både til kateket og diakon i de tjenesteordningene Kirkemøtet har vedtatt. Utvalget vil peke på at dette kan være et ansvar også for andre tjenestegrupper. Utvalget vil ikke foreslå endringer i lovverket, men vil peke på at det bør være èn som får ansvaret for rekruttering og oppfølging av frivillige i hver menighet.

7.6 Organisering av tjenlige enheter for dåpsopplæring

Menighet

Menighetsrådet har ansvar for å innarbeide undervisning i menigheten. Utvalget har tidligere pekt på behovet for styrking av Kirkelovens formuleringer av menighetsrådets ansvar.

Fellesrådsnivå

Kirkelig fellesråds geografiske område er i dagens lovgivning identisk med kommuneinndelingen i Norge. Dette innebærer at fellesrådet omfatter enheter med fra under 1000 til over 500 000 innbyggere. Når det gjelder dåp-

sopplæring, er fellesrådsenheten enkelte steder for liten til å kunne utvikle et forsvarlig utviklingsmiljø. Andre steder er den for stor.

Det ligger utenfor utvalgets mandat å foreslå andre inndelinger. Utvalget vil likevel peke på at flere fellesråd kan inngå samarbeid for eksempel om undervisningstjenesten, slik at det blir et forsvarlig arbeidsmiljø og tilstrekkelig store enheter til å ivareta fagutviklingen.

Prestegjeld

Prestegjeldet er i dagens lovgivning ikke en kirkelig grunnenhet, men tjenestedistrikt for geistlig tjeneste. Det finnes 672 prestegjeld fordelt på 435 fellesrådsområder. Utvalget vil peke på behovet for samordning av arbeidet.

Prosti

I store deler av landet er både menighets- og fellesrådsenheten for liten til å kunne ivareta den nødvendige kompetansen. Prostienheten er imidlertid i så måte en mer tjenlig enhet når det gjelder dåpsopplæring. Utvalget mener at det er viktig at det settes av ressurser på prostinivå til dåpsopplæring. Dette kan skje ved at det øremerkes f.eks. et halvt årsverk til veiledning og fagutvikling. Det vises her til de forsøk som gjøres med hensyn til alternativ organisering av prestetjenesten. Erfaringer fra dette vil kunne gi nyttig innspill til utvikling av kompetanse innenfor dåpsopplæringen.

Bispedømme

Bispedømmerådet har siden 1970-årene spilt en vesentlig rolle for utvikling av kirkelig undervisningsvirksomhet. På frivillig grunnlag ble den første katekettkonsulent opprettet i Tunsberg bispedømme rundt 1970. Opp gjennom 70-årene opprettet de fleste bispedømmer undervisningskonsulenter. Denne konsulentgruppen har vært av vital betydning for katekettjenesten, opplæring av frivillige, kontakt med skolen osv. Strukturendringene de siste år med flere forvaltningsoppgaver lagt til bispedømmerådet, har medført en nedbygging av denne tjenesten i bispedømmene. Utvalget ser denne utvikling som uheldig. Dersom dåpsopplæring skal kunne realiseres etter den modell utvalget foreslår, er utvikling av en rådgivertjeneste på bispedømmenivå viktig som igangsetter, pådriver og inspirator for nye dåpslærere og kateketer. Utvalget vil understreke behovet for styrking av denne funksjonen med minst 2 årsverk på bispedømmenivå, men vil ikke ta stilling til hvordan arbeidet skal organiseres.

Sentralt nivå

Kirkemøtet har et ansvar for å vedta retningsgivende planer og programmer. For å ivareta det utvidede planarbeidet som ligger i utvalgets forslag, ser utvalget behov for styrking av sentralt nivå. Utvalget ser også behov for at det utviklingsarbeid som følger av utvalgets forslag, må skje i et samspill mellom sentrale aktører. Ikke minst organisasjoner som representerer arbeidsgiver- og arbeidstakersiden vil måtte få et betydelig ansvar.

Det vil i forbindelse med opptrappingen som er foreslått i kapittel 7.8, være behov for et faglig og koordinerende prosjektsekretariat på sentralt nivå. Viktige oppgaver for prosjektstyret vil være å koordinere lokalt og regionalt Forsknings- og Utviklingsarbeid, samordne arbeidet med innføringen av dåpsopplæringsprogrammet og initiere utvikling av materiell og kurs. Aktører i den sentrale prosjektkoordineringen vil være Kirkerådet, Institutt for Kristen Oppseding, Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon og Kirke-, utdannings- og forskninsdepartementet i samarbeid med arbeidstakerorganisasjonene.

Deler av arbeidet kan settes ut på anbud til organisasjoner, stiftelser og lignende. Dette gjelder for eksempel både utvikling av IT-program til bruk i dåpsopplæringen og utvikling av opplæringstilbud.

I tillegg må det på sentralt hold avsettes midler til prosjektstillinger som kan arbeid spesielt med utvikling av materiell for samiske områder, for barn og unge med funksjonshemming osv. I denne sammenheng må også kirkens spesialpedagogiske kompetanse styrkes.

7.7 Rekrutteringssituasjonen

Rekrutteringssituasjonen i kirken er generelt problematisk for de fleste fagstillinger. Dette skyldes blant annet den generelle rekrutteringssituasjonen når det gjelder undervisnings- og helsepersonell, der det norske samfunn har et betydelig behov for mer arbeidskraft de kommende år. Dessuten skyldes det at kirken har problemer med å framstå som en attraktiv arbeidsplass. Utvalget er oppmerksom på de betydelige utfordringer kirken og samfunnet står overfor i rekrutteringen av kvalifisert personell i tiden som kommer. For kirken er det viktig å rette spesiell fokus på at den tjenesten som skal utøves er et kall i den forstand at det er tjenesten som står i fokus.

For å beholde tilstrekkelig mange og gode kateketer/undervisningspersoner i kirken, har det mye å si at både de som er kateketer/undervisere og de som kan tenke seg å bli i dette yrket

- er på høyde med andre yrker når det gjelder lønn
- har positiv anseelse og høy status både i kirke og samfunn
- gis handlingsrom med hensyn til pedagogiske arbeidsmåter
- gis mulighet for påvirkning av egen arbeidssituasjon og videreutvikling
- gis nye utfordringer
- gis kompetanseutvikling
- har gode arbeidsvilkår og godt arbeidsmiljø.

Et hovedproblem med kirkelige undervisningsstillinger har helt siden Lov om katekettjenesten i 1969 vært at avlønningen har ligget til dels betydelig under tilsvarende stillinger i for eksempel skolen. Dette har ført til store rekrutteringsproblemer og problemer med å vedlikeholde, beholde og utvikle medarbeidere.

Utvalget vil understreke at det ikke er mulig å etablere en forsvarlig dåpsopplæring uten betydelig oppmerksomhet på disse områder. Å gjøre noe med disse utfordringene, vil kreve styrking av de lokale organer. Det må også innebære at det blir etablert karriereveier og utviklingsmuligheter som er en forutsetning for å trekke til seg kvalifisert arbeidskraft. Utvalget har pekt på

konsekvenser også for andre stillingskategorier, men mener det ligger utenfor mandatet å gå i detalj på dette. Det er imidlertid grunn til å understreke at mange av de faktorer som utvalget har påpekt når det gjelder kateketer, også er aktuelle for kirkemusikere og diakoner – til dels også for prester.

Utvalget har også pekt på at de forslagene som er reist, også har utdanningspolitiske implikasjoner. Utvalget ser klare konsekvenser ut fra den modell som er lagt til grunn. Mer av den kirkelig fagutdanning bør samordnes slik at en allerede i studietiden lærer å arbeide tverrfaglig. Det er grunn til å peke på de konklusjoner som er trukket i Mjøs-utvalget når det gjelder utdanningens lengde, internasjonalisering osv. Disse vurderinger er svært aktuelle også for den utdanning som fører fram til eller kan nyttes i en kirkelig stilling. Etter utvalgets mening er det viktig å se utdanning til kirkelig tjeneste både i forhold til karrieremuligheter og jobbskifte internt i kirken og i vekselvirkning med det øvrige samfunn. De siste årene har det vært dårlig rekruttering til kateketutdanningen. Dette kan skyldes usikkerhet om tjenesten og tjenestens framtid og dårlig avlønning. Den foreslåtte satsing på dåpsopplæring vil kunne bedre disse forholdene. Samtidig vil den stille nye krav til både innhold og form i grunnutdanningen av kateketer.

7.8 Konklusjon: Opptrappingsplan

Utvalget foreslår en opptrappingsplan over 10 år for rekruttering, utdanning og utvikling av nødvendige hjelpemidler og støttefunksjoner for kirkens undervisning. Vi skisserer her en forholdsvis generell opptrappingsplan. Det må bli opp til de sentralkirkelige myndigheter, og til et eventuelt prosjektsekretariat, å konkretisere en slik opptrappingsplan. I denne sammenheng er hovedpoenget å skissere at vi ser for oss en forholdsvis lang prosess i å bygge opp nødvendig økonomi og personell. Forsøks- og forskningsprosjekt som settes i gang kan også føre til nødvendige korrektiv på de skisser som ligger til grunn for beregningene i denne utredningen.

I grove trekk ser utvalget for seg tre faser i en slik opptrappingsplan:

I Forberedende arbeid: år 1-2

- Behandling av innstilling i departement, Storting med mer
- Oppstarting av sentralt faglig prosjektsekretariat
- Behandling av planer og regelverk i Kirkemøtet
- Utvikling av kurs og utdanningsplaner
- Pilotprosjekt i enkelte prosti.

II Etableringsfasen: år 3-5

Bevilgninger til dåpsopplæring økes med 50 mill pr. år, som fordeles lokalt via bispedømmene, samtidig som det avsettes midler til nødvendige støttefunksjoner regionalt og sentralt.

- Igangsetting av forsøks- og forskningsarbeid i menigheter, spesielt knyttet til kirkeskole for småskolealder
- Etablering av nye kateketstillinger med mer
- Etablering av stillinger på regionalt nivå, prosti og bispedømme

- IT- utvikling
- Vedtak av ny plan for dåpsopplæring.

III Konsolideringsfasen: år 6 - 10

De kirkelige bevilgninger økes fortsatt med 50 mill pr. år, til en har nådd nødvendig bemanning.

- Videre oppbygging av stillinger i menigheter med mer
- Forskning og evaluering. Eventuell justering av bemanningsplaner med mer
- Evaluering, og avklaring av behov for eventuelt videre støttefunksjoner, regionalt og sentralt.

Minstestandard for lovfestet rett til dåpsopplæring innføres som juridisk gjeldene ved full utbygging.

Kapittel 8
Utvalgets anbefalinger. Juridiske, økonomiske og administrative konsekvenser

- *I dette kapittelet vil utvalget summere opp de forslag til lovreguleringer og lovendringer som er redegjort for i kapittel 6. Utvalget vil videre redegjøre for administrative og økonomiske konsekvenser av den modell for dåpsopplæring som er anbefalt.*

8.1 Utvalgets anbefalinger – juridiske konsekvenser

8.1.1 Generelt

Utvalget har i sitt arbeid lagt til grunn den hovedmodell for kompetansedeling som er skjedd gjennom kirkelovsreformen og opprettelsen av Kirkemøtet. Dette er også i samsvar med den forståelse Kirkemøtet har lagt til grunn. Dåpsopplæring/kirkelig undervisning er menighetens ansvar og det er menighetsrådet og kirkelig fellesråd som opptrer på vegne av soknet.

Utvalget legger også til grunn at det er Kirkemøtet som kvalitetssikrer kirkelig undervisning/dåpsopplæring dels gjennom retningsgivende planer og programmer og dels gjennom forskrifter om kvalifikasjonskrav og tjenesteordning for kateketer. Utvalget legger videre til grunn at det er staten og ikke lokalsamfunnet ved kommunestyret som har et ansvar for å finansiere dåpsopplæringen.

8.1.2 Forslag til endringer i Lov om Den norske kirke

Utvalget foreslår følgende endringer:

Kirkelovens § 9

Kirkelovens § 9 har i dag like formuleringer knyttet til kirkelig undervisning, diakoni og kirkemusikk: »menighetsrådet innarbeider...». Det er etter utvalgets oppfatning nødvendig å endre teksten slik at menighetens forpliktelse (ved menighetsråd) tydeliggjøres i tråd med den forpliktelse til å gi likeverdige tilbud over hele landet som er foreslått.

Følgende tilføyelse foreslås i § 9:

> »Menighetsrådet er forpliktet til å utvikle tilbud om dåpsopplæring i samsvar med de standarder som er nedfelt i Plan for dåpsopplæring. Dette innebærer tilbud om undervisning til alle som er døpt, eller ønsker å bli døpt.»

Kirkelovens § 14

Kirkelig fellesråd opptrer som arbeidsgiver på vegne av soknene – også når det gjelder kateketstillingene. Stillinger knyttet til dåpsopplæring er i dag ikke omtalt særskilt i Kirkelovens § 14.

Utvalget foreslår følgende tilføyelse:

»Kirkelig fellesråd plikter å opprette kateketstillinger og andre særskilte stillinger knyttet til kirkelig undervisning i menighetene innenfor de rammer som overføres fra bispedømmerådet til dette formål.»

Utvalget foreslår videre følgende tilføyelse i Kirkelovens § 14 g):

Kirkelig fellesråd er ansvarlig for

»å legge til rette for dåpsopplæring gjennom undervisningslokaler, tilpasset undervisning for særskilte grupper og materiell.»

Kirkelovens § 15

Kirkelovens § 15 regulerer kommunens økonomiske forpliktelser overfor den lokale kirke. Statens bevilgninger via bispedømmerådene dekker i dag undervisningsstillingenes lønn og sosiale utgifter. En lovregulering av dåpsopplæring vil etter utvalgets forslag innebære en videreføring av dette. Det er etter utvalgets oppfatning nødvendig å eksplisitt lovregulere de bestemmelser i Kirkelovens § 15 som angår de ytre betingelser/rammer for dåpsopplæring. Ikke minst gjelder dette egnede lokaler, administrative konsekvenser av økt bemanning (skyss, lønnsutbetaling osv.), materiell, kontorforhold, IT-løsninger osv.

Utvalget forslår derfor følgende ledd til erstatning for nåværende litra e) i Kirkelovens § 15:

Kommunen utreder

»utgifter etter forslag fra kirkelig fellesråd til den lovregulerte dåpsopplæring i henhold til de minstestandarder som er beskrevet i § 36 med hensyn til undervisningsrom, administrative ressurser, tilpasset undervisning for barn med funksjonshemninger og materiell .»

Kirkelovens § 23

Kirkelovens § 23, 5. ledd gir bispedømmerådet hjemmel til å fordele statlige tilskudd til særskilte stillinger innen kirkelig undervisning, diakoni og kirkemusikk. Utvalget ser at denne hjemmelen kan være noe svak i forhold til den lovregulering utvalget har foreslått. Utvalget vil ikke foreslå ny lovtekst, men vil understreke behov for gjennomgang av og rapportering for bruk av midler. Utvalget ser behov for at denne tildeling og rapportering også skal omfatte utgifter til kateketer på prostinivå og til utvikling av faglige miljøer på regionalt og sentralt plan i kirken.

Utvalget vil peke på behovet for spesialpedagogiske tiltak og tiltak knyttet til grupper med særskilte behov. Utvalget ser det som naturlig at midler til slike tiltak stilles til rådighet for bispedømmerådet som tildeler etter søknad/behov.

Kirkelovens § 24

Kirkelovens § 24 hjemler Kirkemøtets myndighet til å fastsette tjenesteordning og kvalifikasjonskrav for særskilte stillinger innen kirkelig undervisning.

Utvalget henviser til spørsmålet om endring av tjenesteordninger (jfr. kap. 8.1.3).

Kirkelovens § 36

Nåværende § 36 regulerer konfirmasjonsundervisningen i skoletiden. Utvalget vil utvide denne paragrafen til å gjelde hele dåpsopplæringen. Utvalget foreslår her en lovregulering av minstestandard for alle døpte, slik at dåpsopplæring blir et reelt og likeverdig tilbud i alle landets menigheter. At opplæringen skal gjelde alle i tråd med deres evner og forutsetninger, er tilsvarende prinsipp som ligger til grunn for opplæringsloven.

Utvalget henviser til kapittel 6.3.6 og vil presisere at med kirkelig myndighet menes menighetsrådet.

Utvalget foreslår følgende ny tekst i § 36:

> »Alle som er døpt har rett til dåpsopplæring i tråd med deres evner og forutsetninger.
>
> Minstestandard for kirkens dåpsopplæring fastsettes til 315 timer inklusive konfirmasjonsopplæring.
>
> Vedkommende kirkelige myndighet og kommune avgjør i fellesskap om eventuell bruk av skolelokaler til trosopplæring i regi av Den norske kirke. Det må legges til rette for at slik trosopplæring for barn i småskolen kan legges til dagtid, uten at det tas av skolens ordinære undervisningstid. Bare i de tilfeller hvor det er særlig tungtveiende grunner til det, kan deler av konfirmasjonsopplæringen legges til skolens tid. Departementet gir nærmere forskrifter om dette.»

Utvalget mener at det blant annet må være mulig for kirken, og også for andre trossamfunn, å kunne disponerer minimum 30 årstimer i småskolealderen til sin trosopplæring på dagtid. Disse timene skal ikke tas av skolens ordinære undervisningstid, men en må kunne benytte noe av den dagtid barna ikke har ordinær skole. Denne tiden kan organiseres på ulike måter, men det anbefales at tiden samles i noen bolker og ikke som enkeltstående timer. Det bør derfor være mulig for trossamfunnene å disponere inntil 3 sammenhengende timer på èn dag innenfor tidsrammen av ordinær skoledag (08:30 – 14:30). (Se omtale av tiltak for 6 – 10 år i kapittel 5.2.4 og 5.3.2) Måten dette organiseres på og eventuelt bruk av skolens lokaler er noe som må avtales lokalt.

Utvalget foreslår at tilsvarende rett sikres andre tros - og livssynssamfunn gjennom endringer i Lov om trudomssamfunn og ymist anna.

8.1.3 Endringer i Tjenesteordninger

Som en del av sitt mandat har utvalget fått i oppgave å vurdere forholdet mellom prest, kateket og andre ansatte når det gjelder ansvar og oppgaver innen dåpsopplæringen.

Som bakgrunn for en slik vurdering er det naturlig å ta utgangspunkt i utvalgets vide forståelse av dåpsopplæringsbegrepet (jfr. kapittel 4). Det gir viktige føringer både for prestens og kateketens oppgaver og ansvar. Samtidig vil det også få konsekvens for ordlyden i tjenesteordningen for andre stillinger.

Utvalget har valgt en hovedmodell der ansvar for dåpsopplæringsplaner og innarbeiding av kirkelig undervisning er lagt til kirkelige organer lokalt. Utvalgets har pekt på at det er nær forbindelse mellom forkynnelse og opplæring og har understreket at gudstjenesten har en sentral rolle i dåpsopplæringen. Det er derfor viktig for utvalget å unngå en »opprydding» som i

praksis vil framstå som en nedbygging av prestens rolle og oppgave. Utvalget ønsker ikke en slik utvikling.

Utvalget vil ut fra disse vurderinger kun foreta mindre justeringer i de foreliggende tjenesteordninger. Vi vil henvise til behovet for tverrfaglig samarbeid og prosjektsamarbeid mellom de ulike stillinger innenfor de planer menighetsrådet vedtar. Utover dette henviser utvalget til det arbeidet som for tiden pågår og som Kirkemøtet har satt i gang, for å avklare forholdet mellom de vigslede tjenestegrupper.

Tjenesteordning for menighetsprest

Utvalget har drøftet prestenes rolle i dåpsopplæringen. Samtlige av utvalgets medlemmer ønsker å legge vekt på den sentrale rolle presten spiller i tilknytning til dåpsopplæringen. Utvalgets medlemmer er også samstemte i sin vektlegging av gudstjenesten som en sentral arena for formidling av kristen kunnskap. I dag skjer svært mye av dåpsopplæringen i et livslangt perspektiv nettopp i gudstjenesten.

Utvalget går enstemmig inn for følgende ny litra c) i Tjenesteordning for menighetsprester:

> »å utføre dåps- og konfirmasjonsopplæring og konfirmasjon i tråd med menighetsrådets planer etter gjeldende ordning.»

*Utvalgets medlem Grimstad*ser det som en viktig oppfølging av utvalgets mandat å foreta en opprydding i ansvarsforhold mellom prest, kateket og menighet. Dette kan etter dette medlems oppfatning skje ved å fjerne oppgaver knyttet til dåps- og konfirmasjonsopplæring som tjenesteforpliktelse i tjenesteordningens § 2. Dette medlem vil peke på at presten fortsatt vil ha viktige bidrag i dåpsopplæringen gjennom sitt ansvar for det liturgiske liv/gudstjenestelivet (herunder konfirmasjonsgudstjenesten) og ved dåp. Utvalgets medlem Grimstad kan subsidiært slutte seg til flertallets forslag, men vil understreke at dette forutsetter en forståelse der presten i sin tilordning i dåpsopplæringen (med unntak av gudstjeneste og kirkelige handlinger) inngår i et samarbeid, der kateketen er prosjektleder for dåpsopplæringen i menigheten.

Tjenesteordning for kateketer

Alle utvalgets medlemmer ser behov for endring av tjenesteordning for kateketer. Endring er et ansvar for Kirkemøtet med hjemmel i Kirkeloven § 24.

Utvalget vil ikke foreslå konkrete forskriftstekster, men vil med bakgrunn i kapittel 6 og 7 peke på behovet for å knytte katekettjenesten opp mot den lovregulerte dåpsopplæring. Utvalget ser også behov for å gjennomgå kvalifikasjonskravene (jfr. kap. 7).

Andre lover

Med utgangspunkt i utvalgets forslag om lovregulering av dåpsopplæring og organisering av opplæringen i et organisatorisk samarbeid med skolen,

foreslår utvalget at det tas inn en egen paragraf i Lov om trudomssamfunn og ymist anna som regulerer samvirke med skolemyndighetene tilsvarende.

8.2 Utvalgets anbefalinger – administrative konsekvenser

Utvalget vil generelt påpeke at lovregulering av dåpsopplæring etter den modell som er foreslått, innebærer den største administrative utfordring Den norske kirke har stått overfor. Reformen vil berøre alle nivåer i kirken. Utvalget vil særlig peke på:

Menighetsråd

Menighetsrådet får utvidet ansvar for utvikling av lokale planer for dåps- og konfirmasjonsopplæring. Dette innebærer behov for administrative ressurser knyttet til menighetsrådenes saksbehandling og organisering av dette arbeid.

Fellesråd

De administrative konsekvenser for kirkelig fellesråd vil også bli betydelige. Først og fremst vil det dreie seg om utvidelse av ansvar knyttet til utarbeidelse av planer for den kirkelige virksomhet i kommunen, der dette har konsekvenser for arealer, spesialpedagogiske tiltak, samordning osv. Dernest vil det bli et betydelig merarbeid knyttet til personaladministrative forhold o.l.

Bispedømmeråd

Utvalget har foreslått å opprettholde og utbygge dagens ordning. Med den økning utvalget har foreslått vil det medføre administrative konsekvenser innenfor tildeling av midler, godkjenning av hvilke stillinger som skal nyte godt av tilskuddet, rapportering om bruk osv. Det antas også at bispedømmerådet de fleste steder vil få et hovedansvar for å koordinere en del tiltak innenfor det lokale planarbeid, implementering osv.

Biskopen

Utvalget har foreslått å videreføre biskopens rolle når det gjelder godkjenning av lokale planer. Dette er viktig ikke minst ut fra biskopens tilsynsfunksjoner. Utvalget vil her peke på parallellene med skoledirektørenes rolle overfor kommunene.

Kirkerådet

Kirkerådet har funksjon som forberedende og oppfølgende organ for Kirkemøtet. Lovregulering av dåpsopplæring vil medføre et ikke ubetydelig merarbeid for Kirkerådet med tanke på planrevisjon, koordinering og regelverk som en oppfølging av utvalgets forslag.

For utvalget er det viktig å peke på at opprettelse av ca. 1200 stillinger lokalt i kirken vil medføre administrative konsekvenser for alle forvaltningsnivåer, men også for utdanningsinstitusjonene og andre aktører.

8.3 Utvalgets anbefalinger – økonomiske konsekvenser

Den modell utvalget har anbefalt når det gjelder lovregulering, innebærer i hovedsak utgifter som påføres staten og som tildeles lokalmenigheten via bispedømmerådene. Øvrige utgifter vil dels være knyttet til kirkelig fellesråds utgiftsøkninger lokalt og dels til regionale og sentrale tiltak.

Utvalget vil peke på følgende økonomiske konsekvenser av utvalgets forslag:

Stillinger lokalt, regionalt og sentralt

Utvalget har lagt til grunn behov for nærmere 1300 årsverk totalt lokalt, regionalt og sentralt inkludert stillingene til IT-satsingen og FoU-arbeid (jfr. Vedlegg 1). Med utgangspunkt i en gjennomsnittslønn i ltr. 45, vil dette med lønn og sosiale utgifter innebære ca. kroner 400 000 pr. årsverk. Det utgjør til sammen 480 millioner.

Utgangspunktet for denne beregning er tatt i topplønn for adjunkt etter dagens nivå i skoleverket.

Kompetanseutvikling, veiledning osv.

Utvalget har i kapittel 7 pekt på forutsetninger og utfordringer når det gjelder kompetanseutvikling. Utvalget antar at deler av dette på sikt vil kunne skje innenfor eksisterende ordninger for etter- og videreutdanning. Den opptrappingen som skal skje de kommende år er så ekstraordinær at det vil være påkrevet med ekstraordinære tiltak. Utvalget foreslår til sammen 10 millioner til dette formål.

Materiell

Behovet for utvikling av materiell vil være stort. Deler av dette vil kunne ivaretas ved produksjon av lærebøker knyttet til ordinær forlagsvirksomhet.

Utvalget har i utredningen pekt på utfordringer i kirkens dåpsopplæring knyttet til barn med særskilte behov. Utvalget vil spesielt framheve:

- Barn og ungdom med funksjonshemninger
- Barn og ungdom i døvemenighetene
- Samisk dåpsopplæring.

Til utvikling av opplegg tilpasset disse grupper, foreslår utvalget avsatt 5 millioner pr. år.

Til maskiner og IT settes det av 5 millioner.

Økte utgifter for lokale kirkelige organer

I tillegg til de rene personalkostnader vil det måtte påregnes betydelige økonomiske konsekvenser for den lokale kirke. Utvalget vil anslå følgende summer:

- Opprusting av lokaler 20 millioner
- Økte personaladministrative utgifter, styrking av lokale ledd, 3 % av lønnsbudsjettet, totalt 10 millioner

– Kontorutstyr, IT osv., ca. kroner 15 000 pr. stilling. Til sammen 15 millioner.

Til sammen vil dette utgjøre 500 millioner kroner som anbefales tildelt gjennom bispedømmerådene, og i tillegg 45 millioner kroner fra kommunene som kommunene må få kompensasjon for fra staten. Utvalget vil foreslå at dette skjer i form av øremerking av midler til kirkelig virksomhet tråd med Stortingsmelding nr. 23.

Noter

1 Stortingsforhandlinger. Debatter m.v . i Odelstinget. Nr 4. 7. – 28. Mars. Sesjonen 1995-96. Innstilling O nr. 46 (1995-96)

2 Op.cit.

3 Tripp Trapp ble i tiden 1984 til 1999 utgitt av Stiftelsen Hjemmenes Dåpsring. Opplegget gikk ut på at barn i alderen 0 – 6 år som abonnenter fikk en variert materiellpakke tre ganger i året, samtidig som foreldrene fikk en»foreldreveiledningsbrosjyre». I 1999 ble Dåpsklubben tripp trapp opprettet som en musikk- og bokklubb for samme aldersgruppe.

4 *Dåpspraksis og dåpsopplæring*:10

5 Lov av 7. Juni 1996, om Den norske kirke, § 24

6 Frelsesarmeen opprettet den første «barnekrybbe» i 1894, og Norsk Luthersk Misjonssamband startet den første organisasjonsbarnehagen i 1968.

7 *Kyrkja og barnehagen:2*

8 *Plan for dåpsopplæring i Den norske kirke*:68

9 *Rammeplan for barnehagen*:23

10 Kilde: *Retningslinjer for katekesen.*

11 Opplysningene i teksten bygger på svar på henvendelse til kirkesamfunnene.

12 4-åringer, 7-åringer, 10-11-åringer og konfirmanter

13 Kilde: Rosenberg, F. 2000, og Rosenberg, F.. i *Prismet 2/2000*: 80. Plesner, I. T. 2000.

14 På oppdrag fra Svenska kyrkans Centralråd ble det laget en utredning om *Kyrkans dopsundervisning*

15 Kilde: Larson, R. i *Prismet 2/00:77.* Plesner, I. T. 2000. Rypdal, M. i *Prismet3/99:132.* Harbo, S. i *Prismet 2/99:85*

16 Kilde: Rissanen, A. i *Prismet 2/00*:82. Rissanen, A. 2000. Plesner, I. T. 2000.

17 Krogseth, O. 1996

18 Høeg, I. M., Hegstad, H., Winsnes, O. G. 2000.:41

19 Harbo, S. 2000:17

20 48 %. Botvar, P.K. i *Prismet* 5/96: 208

21 Høeg, I. M., Hegstad, H., Winsnes, O. G. 2000.

22 Høeg, I. M. 2000.

23 *Innst. St. nr. 15*:18

24 L 97

25 *St. meld.* nr. 14:13

26 L 97:61

27 *St.meld. nr. 27* (1999-2000):12

28 op.cit: 23 f

29 *Rammeplan for barnehagen*:22

30 op.cit.: 23

31 op.cit.: 23

32 op.cit.: 24

33 *Glede, undring, liv*

34 Kirkemøtet 1996. Dokument 13.1:11 ff

35 Hernes, H. 1996.

36 Tall lagt fram på konsultasjon om dåpsopplæring arrangert av Kirkerådet og Institutt for Kristen Oppseding 15.02.00

37 op.cit.

38 Kilde i det følgende: Tanggaard, P. 2000.

39 *Plan for konfirmasjonstiden i Den norske kirke*.

40 *Årbok for Den norske kirke 2000:*17

41 Som et à pro pos er det et inntrykk at det nå like gjerne er far/en mann som bærer barnet til dåp som mor/en kvinne.

42 En regner med at full behovsdekning vil ligge på ca. 70 %. St.meld. nr. 27 (1999-2000):27ff

43 *Åpen barnehage og andre driftsformer*.

44 Ny lovbestemmelse trådte i kraft 1. januar 1999. Rundskriv F-66-98

45 Noen steder er det tilbud t.o.m. 7. klasse. Det utgjør ca. 1 150 barn

46 GSI 1999-00

47 *NOU 1996:13*: 165 f

48 www.gallup.no

49 Fjeldstad, A. i *Prismet*1/99:3ff

50 Danbolt, A. i *Prismet 1/99*:13 ff

51 *Barns beste*. Barneombudet:61

52 Høeg, I. M., Hegstad, H.,Winsnes, O. G. 2000. *Folkekirke 2000*

53 Op.cit.:46f

54 Op.cit.:45

55 Evenshaug, O. og Hallen,D. 1981

56 Evenshaug, O. og Hallen, D. 1997:105 f

57 Høeg, I. M. m. fl. 2000:52

58 Aurdal, A. 1994

59 Sml. debatten ved innføringen av Foreldreveiledningsprogrammet, der mange stilte spørsmål ved om foreldrene ikke var gode nok, og det ble uttrykt frykt for at ekspertene skulle overkjøre foreldrene. Gjennom erfaring og informasjon har denne debatten stilnet.

60 Høeg, I. M. m.fl. 2000.:51

61 Hernes, H. 1996.:52

62 *Dåpspraksis....* : 81

63 Sommerseth, T. 1999.

64 Hernes, H.1996:65

65 Høeg, I. M. m. fl. 2000:51 og 70

66 Svein Ellingsen. 1990

67 Svein Ellingsen, *Norsk Salmebok* 618

68 *Folkekirke 2000:*48

69 Disse versene hentet fra Det gamle testamente (5 Mos 6, 6-7) står sentralt i både jødisk og kristen trosformidling.

70 En representant for denne tilnærmingsmåten er religionspsykologen C. Y. Glock, omtalt blant annet i Evenshaug, O./Hallen, D. 1991:346

71 Det har vært vanlig å ta utgangspunkt i Jean Piagets kognitive utviklingsteori som beskriver utviklingene fra 2 årsalderen i tre stadier.

72 Dette er blant annet et viktig punkt i Rammeplan for barnehagen. Se for eksempel kapittel 3.3

73 Evenshaug, O. og Hallen, D. 1981:390

74 Harbo, S. 1989:139 – 151.Jfr. 184f

75 Evenshaug, O og Hallen, D. 1991.:392f

76 Se *Åpen barnehage og andre.....*

77 Ot.prop. nr. 64 (19941995):23

78 Tallene i det følgende er hentet fra »Lønns- og personalstatistikk for Den norske kirke 1999» utgitt av Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon

79 *Lovsamling for Den norske kirke:*65

Litteraturliste

Asheim, I. «Kan spedbarn være medlem av de troendes fellesskap?» i Haanes, V. L., Oftestad, B. T., Rian, D. (red.) 1995. *Kirkens skole - statens kirke.* Festskrift til prof. dr. phil. Brynjar Haraldsø.... Tapir

Asheim, I. og Mogstad, S. D. 1987. *Religionspedagogikk.* Tolkning. Undervisning.

Oppdragelse. Universitetsforlaget

Aurdal, A. 1993. *Dåp og dåpsopplæring - sett med foreldrenes øyne.* En undersøkelse i Voksen menighet Oslo. Upublisert

Aurdal, A. 1994. *Barnebibel og aftenbønn.* Hva skjer når foreldre får konkret hjelp? En undersøkelse i Voksen menighet i Oslo. Upubliser

Barns beste. Barneombudet

Bibelen. 1981 (5. oppl.). Det Norske Bibelselskap

Birkedal, E. »Grunnskolens nye kristendomsfag. Status etter avsluttet stortingsbehandling», i *Religion og livssyn 1/96*

Blix, K. W. S. «Barnetilsyn», i Evans, Frønes, Kjølsrød (red.) 1994. *Velferdssamfunnets barn.* ad Notam Gyldendal

Botvar, P. K. »Hva tror Ola Nordmann på?» i *Religion og livssyn 1/96*

Botvar, P. K. »Et flerkulturelt og sekularisert samfunn?», i *Prismet 5/96*

Botvar, P. K. «Ola Nordmanns tro - belyst ved data fra en landsomfattende intervjuundersøkelse», i Winsnes, O. G. (red.) 1996. *Tallenes tale.* KIFO-Rapport nr. 3

Botvar, P. K. «Oppslutningen om Den norske kirke 1980 -1994», i Winsnes, O. G. (red.) 1996. *Tallenes tale.* KIFO-Rapport nr. 3

Brunstad, P. O. 1998. *Ungdom og livstolkning.* En studie av unge menneskers tro og fremtidsforventninger. KIFO Perspektiv nr. 3 Tapir

Buber, M. 1967. *Jeg og du.* Cappelen

Danbolt. A. »Erfaringer fra bruk av data (IKT) i dåpsopplæringen», i *Prismet 1/99*

Dokka, T.S. 1999. Upublisert

Dåpspraksis og dåpsopplæring i Den norske kirke. En utredning avgitt til Bispemøtet våren 1982... IKOs Læremidler A.S.

Ellingsen, S. 1990. *Dåpen.* Et brev til dere som har valgt å bære barnet til dåp. IKO-Forlaget

Evans, T. D., Frønes, I., Kjølsrød, L. (red.) 1994. *Velferdssamfunnets barn.* ad Notam Gyldendal

Evenshaug, O. og Hallen, D. 1981. *Barnedåp og oppdragelse.* Luther Forlag

Evenshaug, O. og Hallen, D. 1983. *Barnet og religionen.* Luther Forlag

Evenshaug, O. og Hallen, D. 1991. *Barne- og ungdomspsykologi.* Gyldendal

Evenshaug, O. og Hallen, D. 1997. *Familiepedagogikk.* Oppdragelsens hva, hvordan og hvorfor. ad Notam Gyldendal

Fatland, T. 1990. *Barnehage og kirke.* Ideer til samarbeid. IKO-Forlaget

Fisknes, O. H. »Barn og religionsfrihet. Juridisk betraktning om fritak fra grunnskolens religionsundervisning», i *Prismet 5/96*

Fjeldstad, A. »Skjermbilde av religion – fiksjon eller virkelighet?», i *Prismet 1/99*

Fossum, B. H. «Fra formidling til tilegnelse. Hva er nytt i den nye planen for konfirmasjonstiden?», i *Prismet 5/99*

Frønes, I. «Barndom og barns levekår», i Evans, Frønes, Kjølsrød (red.) 1994. *Velferdssamfunnets barn* ad Notam Gyldendal

Glede, undring og liv. Et veiledningshefte om vid praktisering av barnehagelovens kristne formålsbestemmelse. 1997. IKOs Barnehagekontor

Haraldsø, B. (red.)1989. *Kirke - skole - stat 1739 - 1989.* IKO-Forlaget

Harbo, S. 1989. *Barndomserfaringer og voksentro.* En relligionsppsykologisk undersøkeles av forholdet mellom tidlig påvirkning og senere holdning til kristendom. Universitetsforlaget

Harbo, S. »Familiens rolle i den religiøse holdningsdannelse», i *Prismet 5/90*

Harbo, S. «Hva er egentlig en kristen oppdragelse?» i *Kristen Folkehøgskole 6/99*

Harbo, S. »Retten til fritak», i *Prismet 2/99*

Harbo, S, 2000. Upubl. manus

Hegstad., H. 1996. *Folkekirke og trosfellesskap.*Et kirkesosiologisk og ekklesiologisk grunnproblem belyst gjennom en undersøkelse av tre norske lokalmenigheter. KIFO Perspektiv nr. 1 Tapir forlag

Hegstad, H. 1999. *Kirke i forandring.*Fellesskap, tilhørighet og mangfold i Den norske kirke. Luther Forlag

Hellevik, T. 2000. *Småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter kontantstøttens innføring.* Rapport 2/00 Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Hernes, H. 1996. *«... og lærer dem....»* Situasjonsrapport om dåpsopplæringen i Den norske kirke. KIFO-Rapport nr. 1 Tapir

Høeg, I. M., Hegstad, H., Winsnes, O. G. 2000. *Folkekirke 2000.* En spørreundersøkelse blant medlemmene av Den norske kirke. Stiftelsen Kirkeforskning

Høeg, I. M. 2000. »Dåpsopplæring og dåp». Upubl. manus

Innst. St. nr. 15

Innst. O. nr. 46 (1995-96).

Jensen, A.-M. «Barns familier - brudd og samvær», i Evans, Frønes, Kjølsrød. 1994. *Velferdssamfunnets barn.* ad Notam Gyldendal

Jensen, A.-M., Clausen, S.-E. *Samvær og fravær.* Foreldres kontakt med barn de ikke bor sammen med. NIBR-Notat 1997:103

Juul, J. 1996. *Ditt kompetente barn.* Pedagogisk Forum

Krogseth, O. »Sekularisering og identitet», i *Kirke, religion og samfunn 2/96*

Kyrkja og barnehagen. 1988. IKO

Lappegard, S. 2000. Upublisert

Larson, R. »Dopsundervisning i Svenska Kyrkan», i *Prismet 2/00*

Lovsamling for Den norske kirke. Lover, forskrifter, regler, ordninger og bestemmelser. 2000. Kirkerådet

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen. 1996. Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement

M 74. *Mønsterplan for grunnskolen.* 1974. Aschehoug

M 87. *Mønsterplan for grunnskolen.* 1987. Aschehoug

*Normalplan (Mønsterplan) for landsfolkeskulen. 1954.*Fjerde opplaget Aschehoug

*Norsk Salmebok.*1985. Verbum

NOU 1995:9 *Identitet og dialog.* Kristendomskunnskap, livssynskunnskap og

religionsundervisning.
NOU 1996:13 *Offentlige overføringer til barnefamilier*
Plan for dåpsopplæring i Den norske kirke. 1992. Kirkerådet
Plan for konfirmasjonstiden i Den norske kirke. 1998. Kirkerådet
Ot. prop. nr. 42 (1967 – 68)
Ot. prop. nr. 64 (1994 – 96)
Pedersen, E. Thestrup. 1976. *Dåb og dåbsundervisning i folkekirken.* Nogle principielle overvejelser. Unitas Forlag
Pettersen, E. J. »Identitet og dialog i norsk skoledebatt. Intensjoner og realiteter i grunnskolens nye kristendomsfag», i *Prismet 5/96*
Plesner, I. 2000. »Religion og skole: Et komparativt utblikk». Upubl. manus
Rammeplan for barnehagen. 1995. Q-0903 B. Barne- og familiedepartementet
Rapport fra konsultasjon om dåpsopplæring 15.02.00. Kirkerådet/IKO
Reimers, E. «För barnets skull - dopet som initiation och människoblivande», i *Kritisk forum for praktisk teologi.* December 1996
Retningslinjer for katekesen. 1999. Det kateketiske senter
Repstad, P. 1996. *Religiøst liv i det moderne Norge. Et sosiologisk kart.* Kristiansand: Høyskoleforlaget
Rissanen, A. »Ett internordiskt perspektiv på kyrkans dopsundervsning», i *Prismet 2/00.*
Rissanen, A. 2000. Upubl. manus
Rosenberg,F. »Den danske kirkes undervisning», i *Prismet 2/00*
Rosenberg,F. 2000. Upubl. manus
Rye, H. 1993. *Tidlig hjelp til bedre samspill.* Nye metoder og nye muligheter. Universitetsforlaget
Rypdal, M. »Opplæring i de nordiske kirkene», i *Prismet 3/99*
Skottene, R. 1994. *Den konfesjonelle skole.* Debatten om den konfesjonelle profil i kristendomsundervisningen i grunnskolen i Norge fra 1870-årene til 1990-årene. Avhandling til graden dr. teol. Ved Det teologiske Menighetsfakultet
Skrunes, N. 1995. *Kristendomskunnskap for barn.* En fagplanhistorisk undersøkelse av kristendomsfagets utvikling 1989 - 1939. Norsk Lærerakademi
Sommerseth, T. *Småbarnsforeldres møte med kirken!* Et studium av ledelse i dåpssamtalen sett i forhold til vedtatte ambisjoner og dagens arbeidsformer! Upubl. manus
Stortingsforhandlinger. Debatter m.v. i Odelstinget. Nr. 4. 7. - 28. mars. Sesjonen 1995-96.
St. meld. nr. 14 »Om kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering»
St. meld. nr. 27 (1999-2000) »Barnehager til beste for barn og foreldre»
Tanggaard, P. «Menighetens årsstatistikk 1997 »,i Winsnes, O. G.(red.) 1998. *Tallenes tale 1998.* KIFO-Rapport nr. 9 Tapir
Tanggaard, P. 2000. Upubl. manus
Werner, A. 1994. *Barn i fjernsynsalderen.* Hva vet vi om medienes innflytelse? ad Notam Gyldendal
Winsnes, O. G. (red.) *Tallenes tale.* Perspektiver på statistikk og kirke. KIFO-rapport nr. 3/96
Winsnes, O. G. (red.) *Tallenes tale.* Perspektiver på statistikk og kirke. KIFO-

rapport nr. 9/98
Ådna, G. M. »Et tydelig eller utydelig møte? Om forholdet mellom kristendommen og andre religioner i norsk skole», i *Prismet 5/96*
Aagedal, O. »Folkelege ritual», i *Religion og livssyn 1/96*
*Åpen barnehage og andre driftsformer.*2000. IKOs barnehagekontor
*Årbok for Den norske kirke 1998.*Kirkerådet
Årbok for Den norske kirke 1999. Kirkerådet
Årbok for Den norske kirke 2000. Kirkerådet

Vedlegg 1

Behov for stillinger og økonomi

I kapittel 5.4 er det gjort rede for omfanget av den dåpsopplæring vi mener barnet og den unge har rett på. Dette vedlegget viser de ressonement utvalget har lagt til grunn for å komme fram til sine anbefalinger når det gjelder behov for økonomi og bemanning til den dåpsopplæringen som foreslås.

Hvor mye ressurser som kreves av personell og økonomi, er ikke bare avhengig av omfang av undervisningen til barn og unge. Det er i høyeste grad avhengig av hvordan denne undervisningen organiseres, hvor mange barn/unge en har for hver voksen, hvilken kompetanse og hvilket lønnsnivå det er for de ansatt osv. Noen av variablene som innvirker på ressursene har utredningen svart på, men det er også mange ubesvarte spørsmål. Dette er spørsmål som en ikke kan få nøyaktige svar på før en i praksis legger til rette for undervisningen i det enkelt lokalsamfunn.

For å komme fram til en antatt størrelse på ressursbehovet har vi imidlertid gjort noen beregninger ut fra ulike innfallsvinkler. Det viser seg at konklusjonene på disse beregningene er forholdsvis like, selv om tilnærmingen er noe ulik. Dette styrker vår oppfatning av at resultatet av beregningene er forholdsvis pålitelige. Vi presenterer her de tre ulike tilnærmingene uten at det her er foretatt noen detaljert beskrivelse av utregningen.

Vi forutsetter at undervisningen skal være gratis. Det tas ikke egenbetaling fra foreldrene til selve undervisningen, men det kan bli aktuelt å betale for læremidler, transport, oppholdsutgifter på tur med mer.

1 Behov for årstimer og lærere i en gjennomsnittsmenighet.

Premisser for utregningen

- Vi går ut fra at 70 % av årskullet er døpt i Den norske kirke og deltar i dåpsopplæringen. Med et fødselstall på 55-60 000 pr. år, regner vi med at ca. 40 000 med dette tilhører Den norske kirke. I regnestykket her går vi ut i fra en gjennomsnittsmenighet med 5000 innbyggere, og med et årskull på 50 som deltar i kirkens dåpsopplæring. (Vi deler da befolkningen inn i 800 fiktive gjennomsnittsmenigheter.)
- Utregnet timeressurs er årstimer. Dette er såkalte konverterte undervisningstimer, som inkluderer lærerens forberedelse med mer. Det er de timene arbeidsgiver betaler for.
- Vi forutsetter at det er en voksen pr. gruppe på 18 barn i kirkeskolen i småskolealderen.
- Det er lagt inn 2 voksne pr. gruppe barn og unge i aktivitetstilbud i mellomfasen og i myndighetsfasen.
- Det er ikke regnet inn timer til gudstjenester, lederopplæring og kontinuerlig arbeid som kan skje i tillegg til de mer avgrensede tiltakene som er tatt med i den anbefalte modellen.

Tabell 1.1:

Førskolealder, 0-6 år:		
- Dåpssamtale individuelt: 2t x 2 x 50	200t	
- Foreldregrupper med mer: 16t		
- 5 grupper á 10 personer / par: 16t x 5 = 80t		
Forberedelser med mer: 20t	100t	
- Søndagsskole / hverdagsskole:		
- 2 grupper med 15t, og tilsvarende forberedelse		
- 2 x 15t x 2	60t	
- 4- årsopplegg		
- 2 grupper med 5 timer, og forberedelse	20t	
- Dåpsskole 5/6-år		
- 3 grupper med 10t, og forberedelse	60t	440t
Småskolealder:		
- Kirkeskole		
- 3 grupper á 120t, + forberedelse med mer: 3 x 120 x 2	720t	
- Juniorkonfirmanter		
- 3 grupper á 30t, 2 voksne pr. gruppe: 3 x 30 x 2 x 2	360t	1080t
Mellomtrinnet:		
- Trosopplæring, variert aktivitetstilbud		
- 3 grupper á 30t, 2 voksne pr. gruppe: 3 x 30 x 2 x 2		360t
Ungdomstrinnet:		
- Trosopplæring		
- 3 grupper á 20t, 2 voksne pr. gruppe: 3 x 20 x 2 x 2	240t	
- Konfirmasjonsundervisning		
- 3 grupper á 45t, 1 voksne pr. gruppe: 3 x 45 x 2	270t	510t
Myndighetsfasen:		
- 3 grupper á 20t, 2 voksne pr. gruppe: 3 x 20 x 2 x 2		240t
		2630t
I tillegg kommer tid til:		
- administrasjon, 10%		260t
- tilpasset undervisning, 10%		260t
		3150t

Tabell 1.1 viser utregning til antatt timebruk, i tråd med den organisering som er foreslått i kapittel 5.4. Det er her beregnet behov for samlet 3150t lærerressurs til hele undervisningsprogrammet for en gjennomsnittsmenighet.

Vi antar at det i dag er ressurser til én individuell dåpssamtale, utdeling av 4-årsbok og konfirmasjon, ca. 400t. Dersom vi tar bort disse timene, er behovet for nye ressurser: 2750t.

Et årsverk er ca 1800t. Behov er da ca 1,5 stilling pr. gjennomsnittsmenighet på 5000.

På landsplan, med 800 »gjennomsnittsmenigheter» blir dette ca. 1200 årsverk.

I praksis er det mange små menigheter der det ikke vil være »maksimal utnyttelse» av voksenressursen (færre barn pr. voksen), derfor kan antall stillinger bli større.

Spesielt tilrettelagt undervisning for funksjonshemmede eller språklige minoriteter er ikke tatt med i regnestykket.

I tillegg kommer stillinger til arbeidet regionalt og sentralt:

Prostiene: $\frac{1}{2}$ st. x 100 = 50 stillinger

Bispedømmene 2 x 11 = 22 stillinger

Sentralkirkelig prosjektsekretariat / FOU: 10 stillinger

IT – tilbud: 10 stillinger

Samlet er det da et behov på ca. 1300 årsverk.

Det er her ikke tatt med ressurser til:

- Transportutgifter for lærere / ledere
- Husleie med mer for weekend, leir for barna
- Skyssutgifter for barn
- Læremidler til barn

2 Sammenligning med undervisning i grunnskolen

En sammenligning mellom skoleverket og kirken vil ikke fange opp alle de varierte arbeidsformer som det legges opp til i den kirkelige undervising. På den annen side vil utgangspunktet i skolen i stor grad fange opp den varierte befolkningsstruktur som er i vårt land, og slik sett vil være et sikrere beregningsgrunnlag enn å ta utgangspunkt i en gjennomsnittsmenighet.

Premisser for beregningen:

Vi går her ut fra nøkkeltall for grunnskolen (fra utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå).

Utgifter til grunnskolen for 1997, basert på kommunebudsjettene:

- totalt: ca. 22,2 milliarder
- kr. 43 300 pr. elev
- kr. 860 000 pr. klasse

- Antall elever i 1999: 570 000
- Antall elever som har S-timer (enkeltvedtak): ca. 6 %
- Antall årstimer for elevene i 10 år (L 97): 9538
- Antall årsverk: ca. 55 000
- Antall elever pr. årsverk: ca. 10
- Antall årsverk pr. klasse: 2,0

For å få til en sammenligning mellom skoleverket og den kirkelige undervisning, kan en ta utgangspunkt i enten utgifter til virksomheten, eller i behov for bemanning/årsverk.

a) Utgifter til undervisningen

Hvis en regner 28 timer undervisning pr.uke i skolen (det er noe mindre i barneskolen og mer i ungdomsskolen), blir utgifter pr. undervisningtime for alle elever: 22,2 mrd:30: ca. 790 mill.

Hvis omfanget på den kirkelige dåpsopplæring ansees som tilsvarende 1 uketime i 10 år, og at den kirkelige undervisning skal dekke 70 % av årskullet, blir dette en utgift på: *ca. 550 mill* (dette er 1997-tall).

En kan fra disse tallene trekke ifra noe av den undervisningen som i dag allerede foregår i kirkelig regi. I tillegg kommer de regionale og sentrale utgifter til støttefunksjoner for undervisningen, da denne utregningen bygger på kommunenes utgifter til grunnskolen.

b) Årsverk til undervisningen

Den kirkelig undervisning (315 timer) er ca. 1/30 av det totale undervisningstallet for skolen (9538): 9538:315=30.

Når antall årsverk i grunnskolen er ca. 55 000, blir tilsvarende behov for kirken, med 70 % av årskullene *ca. 1280 årsverk.*

(55 000 x 1/30 x 0.7 : 1281)

Samtidig som en sammenligner ressursene i kirken og skolen, må en være klar over noen faktorer som gjør at kirkens virksomhet på enkelte områder kan være dyrere enn i skolen:

- Forberedelsestid kan være større i kirken, da det ikke i samme grad er innarbeidede tradisjoner, læremidler med mer.
- Samarbeidstid er nødvendig, da en må forholde seg til flere skoler, lokaler og andre samarbeidspartnere.
- Reisetid og reiseutgifter kan bli forholdsvis store i små menigheter der en lærer/kateket skal betjene flere steder.
- Behov for veiledere på regionalt og sentralt nivå, spesielt i en oppbyggingsfase.

3 Kirkelig bemanningsplan

På oppdrag av Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet har Kirkerådet utarbeidet forslag til en bemanningsplan for Den norske kirke.

Som utdrag fra denne planen viser (se nedenfor), er behovet for kateketer i hver av de foreslåtte modeller stipulert til medlemstall multiplisert med 0,0002. Dette innebærer et behov for 500 årsverk til kateketstillinger. I Kirkerådets bemanningsplan er det ikke tatt høyde for det minimum som er foreslått i denne innstillingen.

Opptrappingsplan for den kirkelige bemanning

12.2 Prostimodell

Modellen tar utgangspunkt i prostiet. Hvordan stillingene skal fordeles internt i et prosti, må en finne gode løsninger for, denne modellen skisserer kun det totale bemanningsbehov i prostiet. En tenkt modell kan være at bispedømmeråd og de aktuelle fellesråd delegerer til et porstiråd (som allerede er definert i Kirkeloven) å foreta fordeling av stillinger innenfor prostiet. En problematiserende faktor er at for-

holdet mellom fellesrådsområde og prosti ikke er det samme overalt i landet. I de fleste tilfeller inneholder et prosti flere fellesrådsområder, men i noen tilfeller (spesielt i større byer) er det flere prostier i et fellesrådsområde.

Noen stillinger må uansett knyttes til særskilte enheter slik det er kommentert nedenfor. Modellen har følgende prinsipp:

1. Hvert prosti skal ha en prost og $^{1}_{2}$ - 1 kontorstilling knyttet til prosten.
2. Hvert fellesråd skal ha en daglig leder og et visst antall kontorstillinger avhengig av antall medlemmer i fellesrådsområdet. En ønsker høringsinstansenes innspill når det gjelder antall slike stillinger knyttet direkte til fellesrådet.
3. Behov for prest, kateket og diakon regnes ut med følgende formel: antall prester = medlemstall x 0,0004, antall diakoner = medlemstall x 0,0002, antall kateketer = medlemstall x 0,0002. Dette gir den bemanning som er beskrevet i modellmenigheten.
4. Behov for kantor/organist regnes ut slik: antall gudstjenester/60.
5. Behov for administrative medarbeidere (inkludert daglig leder for menighet) regnes ut slik: medlemstall x 0,0003 (1 $^{1}_{2}$ pr. 5000).

12.3 Fellesrådsmodellen

Modellen tar utgangspunkt i de kirkelige fellesråd. Alle de kirkelige fellesrådsområdene vil i denne modellen bli behandlet som om de var menigheter. Det betyr at prester, kateketer, diakoner og kantorer beregnes ut fra skissen i modellmenigheten. Antall administrativt personell beregnes med utgangspunkt i daglig leder og et visst antall kontorstillinger avhengig av antall medlemmer i fellesrådsområdet. I tillegg skal hvert prosti ha en prost og 1/2 – 1 kontorstilling.

Modellen har følgende prinsipp:

1. Hvert fellesrådsområde skal ha en daglig leder. I tillegg skal fellesrådeområdet ha administrativt personell = medlemstall x 0,0003. Dette skal også dekke opp behovet for administrasjon i soknene.
2. Behov for prest, kateket og diakon regnes ut med følgende formel: antall prester = medlemstall x 0,0004, antall diakoner = medlemstall x 0,0002, antall kateketer = medlemstall x 0,0002. Dette gir den bemanning som er beskrevet i modellmenigheten.
3. Behov for kantor/organist regnes ut slik: antall gudstjenester/60.

12.4 Soknemodellen

Denne modellen tar utgangspunkt i soknet som grunnenhet med den bemanning som er definert i modellmenigheten. I tillegg kommer prosten og kontormedarbeider knyttet til denne. Det problematiske er forholdet mellom fellesrådsområde og sokn. Enkelte sokn er så små at det nærmest er meningsløst å beskrive en bemanning for disse isolert. Modellen kan i utgangspunktet beskrives slik:

– Behov for prest, kateket og diakon regnes ut med følgende formel: antall prester = medlemstall x 0,0004, antall diakoner = medlemstall x 0,0002, antall kateketer = medlemstall x 0,0002. Dette gir den bemanning som er beskrevet i modellmenigheten.